

Acts

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Dr. Luke.

Hay Nangitud'an Dr. Luke eten Liblu: hi Theophilus (Ac. 1:1).

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibag: nan na'na'at.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: mid mapto' ya hidin 60 A.D.

Hay Aat Ten Liblu: hidin penghana ya nalammung nan Liblu an Luke ya nan Liblu an Acts ta na'ohhan liblu.

Hay Teman ten Liblu: hay nahayhaynod an na'na'at hidin nete"an nan Himpampun an Tatagun Kristuh din 30 A.D. ta engganah nabaludan Apostoles Paul ad Rome hidin 60 A.D. ta innilaon tu'uy aat di immong'ongollan nan Himpampun an Tatagun Kristu.

Hay Outline ten Liblu:

Hay na'at ta niddum nan HUDYUH nan Himpampun an Tatagun Kristu (1:1-8:3)

Hay na'at ta niddum nan iSAMARIA hinan Himpampun an Tatagun Kristu (8:4-9:43)

Hay na'at ta niddum nan HENTIL hinan Himpampun an Tatagun Kristu (10:1-28:31).

1 Din nahhun an liblun^a intudo"un he"a, agi' Theophilus,^b ya hay aatna ya impa'innilanan amin di ina'inat Jesus, ya hay intudunah din nangete"anan nuntamu ta ²nangamung din algaw an nipatuluwanad abuniyan. Mu hay nahhun hi na'at ya un tumuluh Jesus ad abuniyan ya intudun nan Na'abuniyanan an Lennaway alyona ta imandalnah nan tagunan pento'nah mangibabbaag hinan Hapitna, ya dida nan ma'alih a'apostolesna. ³Ya numpattipattig hi Jesus ay dade han pento'na, ya din gunna numpattipattigan ya nete"ah din namahuana ta nangamung

^a 1:1 Nan Liblu an Luke (Lk. 1:3). ^b 1:1 Bahaom nan footnote di Lk. 1:3 ta innilaom di aat Theophilus.

di napat hi algaw. Ya do'ol di ina'inatna ta way inatdan nanginnilan immannung an namahuan, ya inulgu'ulgudnan diday aat di Pumpapto'an Apo Dios. ⁴Ya wa han ohan algaw hidin na'amua'munganda ya ne'an ay dida, ya minandalna didan inalinay, “Adi ayu makak hi ad Jerusalem ta nangamung un mipa'annung din intulag Ama tu'un dengngolyun imbaag'uh din hopapna, ti inali' di, ⁵Hi John ya hay danum di imbonyagna, mu da'yu ya adi madnoy ya ibonyag Apo Dios nan Na'abuniyanan an Lennawan da'yu.”^c

Hay Timmuluwan Jesus ad Abuniyan

(Mk. 16:19-20; Lk. 24:50-52)

⁶Wada han ohan algaw an na'amungan nan a'apostoles ya inalidan Jesus di, “Apu, undan ad ugwan di pamakakam hinan iRome an mumpapto' ta nan Hudyuy mumpapto' hitun babluy tu'u ta umat goh hidin hopapna?”

⁷Ya tembal Jesus an inalinan diday, “Hi Amay munnomnom hi gutud di pangatanah logom ti Hiyay nangamung, at ta'ongkay hi unyu adi innilaon. ⁸Ya miyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan da'yu ta idatnay abalinanyu ta da'yuy ihtigun mangibaag hi aat'ud Jerusalem, ya an amin hinan udumnan abablubabluy hinan Provinciadi Judea, ya hinan Provinciadi Samaria, ya an amin hinan luta ta nangamung di pingitna.”

⁹Ya nalpah heden inalina ya tinangaddan timmulud abuniyan, ya lene'nadan nan bunut, at adi mattig.

¹⁰Ya inhamhamaddan tinatangad ad dayah din inayana, ya hin'alina ya waday duwah linala'in mumpaha' di lubungda, ya ni'ta'dogdan dida. ¹¹Ya inaliday, “Da'yun linala'in iGalilee, anaad ta tatangadonyud daya? Heden timmulud abuniyan an hi Jesus an nakak ay da'yu ya umat hinan tinnigyun timmuluwanad abuniyan di aat goh di pumbanggadana.”

Hay Numpiliandah Nihukat ay Judas an Hina' Simon Iscariot

¹²Unat goh nalpah heden na'at hidih nan Duntug an Olibo ya numbanggad din a'apostoles ad Jerusalem an ohay kilomitlu nin di inadagwina. ¹³Ya unat goh immatamda ya hinumgopdah din kuwaltudah nan miyadwan galadu. Ya hay ngadan daden

^c 1:5 Lk. 24:49.

nihinan den kuwaltu ya hi Peter, ya hi John, ya hi Jacob,^d ya hi Andrew, ya hi Philip, ya hi Thomas, ya hi Bartholomew,^e ya hi Matthew, ya hi Jacob^f (an hina' Alphaeus), ya hi Simon (an niddum hinan nalammungan di Zealot an mamhod an mamakak hinan iRome), ya hi Judas^g (an hina' Jacob^h). ¹⁴Ya na'amungdan amin an munluwalun Apo Dios, ya ni'yamung goh din binabai, ya niddum goh hi Mary an hi inan Jesus, ya din a'aginan linala'i.

¹⁵Wa han ohan algaw hidin na'amungan daden nangunud ay Jesus ya hinggahut ta duwampuluda nin an na'amung. Ya timma'dog hi Peter, ya himmapit an inalinay, ¹⁶“T'ibba', hidin nadnoy ya niyodol nan Na'abuniyanan an Lennawah nan Alin hi David, ya imbaagnay aton Judas hi udum di tawon an mangipanguluh nan mampap ay Jesus. Ya impitudo' Apo Dios henen imbaag David, at mahapul an ma'at. ¹⁷Ya hi Judas ya hiyay ohah ibbamin apostoles ti hiya goh di ohah napilin ni'tamuh nan tamumi. ¹⁸Mu enepla' Judas hi lutah den pihhun impalagbudan hiyah nangituduwanan Jesus ta tiliwonda. Mu heden lutay nagahan Judas, ya nabughiy putuna, at numpangabuhu' din bitu'ana, ya natoy.ⁱ ¹⁹Ya an amin din tatagun numpunhitud Jerusalem ya dengngoldah nen na'at, at hiyaat unda nginadnan henen luta ta Akeldama” (an hay pohdonan hapiton ya Lutan Nibugha'an di Dala).

²⁰Ya inalin goh Peter di, “Henen impitudo' Apo Dios an hay aat Judas ya nitudo' hinan Liblu an Psalms, an inalinay,
Hay maphod ya mabauy abungna,
at mi'iwod munhitu.^j

^d **1:13** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan.

^e **1:13** Unu hi Nathanael (Jn. 1:45-49; 21:2). ^f **1:13** Bahaom nan footnote di

Mat. 4:21. ^g **1:13** Unu hi Thaddaeus (Mat. 10:3; Mk. 3:18). ^h **1:13** Bahaom

nan footnote di Mat. 4:21. ⁱ **1:18** Waday mangali an nob'on hanan verses

hinan Mat. 27:1-10 ti aggyu numpaddung an amin di ulgudonda. Mu

mabalin an miyunnudan damdamah un umat hituy na'at: (1) Ta'on un nan

papadiy nangila'uh luta (Mat. 27:6-7) mu gapu ta hi Judas damdamay ad

pihhu at paddungnay hi *Judas* damdamay nangila'u an ta'on un natoy (Ac.

1:18). (2) Numbet'ol hi Judas hinan *bo'on* lutana (Mat. 27:5-7), mu gapu ta

awniat bagiona (Ac. 1:18) at paddungnay numbet'ol hiyah nan *immannung*

an lutana. (3) Hay na'at hidin natayana ya un *numbet'ol* ti impatnay talih

bagangna ta engganay un natoy (Mat. 27:5), ya hidin binongwahda nan

tali ya *nagah*, ya *nabughiy putuna*, ya *numpangabuhu' di bitu'ana* (Ac. 1:18).

^j **1:20** Psa. 69:25.

Ya nitudo' goh di,

Hay haadna ya midat hinan udumna.”^k

²¹⁻²²Ya inalin goh Peter di, “Hay maphod ya pot'on tu'uy ohah nan linala'i ta middum ay da'min himpulu ta oha ta mi'yalin da'min mun'ul'ulgud hinan aat di namahuan Jesus an Apu tu'u. Mu hay mahapul hi aat nen lala'i ya nan nitnunitnud goh ay da'min amin hinan numbaatanmin da Jesus an hi Apu tu'u an nete"ah din nun'ul'ulgudan John hi aton di tatagun mabonyagan ta nangamung din timmuluwan Jesus ad abuniyan.”

²³Ya duwadan pumpilianda an hi Joseph (an hay udum hi ngadana ya Barsabbas ya Justus) ya hi Mattias. ²⁴At nunluwaludan Apo Dios, ya inalay, “Apu, inilam di aat di ugalin an amin di tatagu. At hay atom ni' ahan, Apu, ya ipa'innilam ay da'mi nan pot'om ay daten duwah ²⁵mihukat ay Judas hinan haadnan apostoles ti hi Judas ya din'ugnay haadna, at immuy hinan negponganan nappuhi ti hiyay labguna.”

²⁶Ya unat goh nalpah an nunluwaluda ya intudo'day ngadan danen duwan linala'i ya unda iyu'nuh ta panginnilaandah mapilin daden duwa. Ya hay ngadan Mattias di na'u'nuh, at hiyay niddum hinan himpulu ta han ohan a'apostoles.

Hay Aat di Niyodolan nan Na'abuniyanan an Lennawah nan Kimmulug

2 Hidin nadatngan nan algaw an Behta an Pentecost^l ya na'amungdan amin din nangunud ay Jesus. ²Ya himbumagga ya waday munhuud daya an ay ihunay pumuo', at dengngoldan amin an wah nan abung an inumbunanda. ³Ya tinnigda han umat hi apuy an mundalang, ya niwa'at an nun'ipattu' ay dida. ⁴At niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan didan amin, ya

^k **1:20** Psa. 109:8. ^l **2:1** Lev. 23:15-22. Hay udum an ngadan ten ngilin ya (1) Behtah nan aDumiduminggu (Ex. 34:22), ya (2) Behta an Tungaw hi Alpahan di Boto' (Lev. 23:15-22), ya (3) Behtan di Udol (Ex. 23:16). Nan Behta an Pentecost ya na'at hidin nabonglen algaw hi nalpah an din Behtah nan Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Tataguh din Penghana, ya Dumingguh ne. Ya hay ipaddungan nan punyamanandah nan boto'dah nan gutud di Old Testament ya nan algaw hi immalian nan Na'abuniyanan an Lennawah nan gutud di New Testament ya nan wagahda ti nawagahanda, at do'ol di bento'da an nalpun Apo Dios hinan Old Testament, ya hinan New Testament an Ac. 2:1 ya nawagahanda ti nan Na'abuniyanan an Lennawan nalpun Apo Dios. At nunyamandan amin.

himmanapitdah hinnat'on an hapit an bo'on hapitda ti hiyah ne indat nan Na'abuniyanan an Lennawah abalinanda.

⁵Ya wadaday nunhitud Jerusalem an Hudyun nangunud hi Uldin Apo Dios an nalpudah nan numbino'ob'on an babluy hinan Pumpapto'an di iRome. ⁶Ya unat goh dengngolda din munhuu ya na'amungda din do'ol an tataguh din wadan di nangunud ay Jesus, ya manoh'ada ti way ohan didaan dengngoldan way ohah din nangunud ay Jesus ya hay hapitnay inhapitna. ⁷At immogyatda, ya manongngo'da, ya humanahappitandan inalay, "Goh ta umat hinay hapit an amin danen linala'in iGalilee? ⁸Ya numbino'ob'on di hapit tu'u, mu ne an inila tu'un amin di hapitonda ti iniladan mangihapit hinan hapit tu'u tuwali! Anaad nin udot? ⁹Ti ditu'u ya waday iParthia, ya iMedia, ya iElam, ya iMesopotamia, ya iJudea, ya iCappadocia, ya iPontus, ya iAsia, ¹⁰ya iPhrygia, ya iPamphilia, ya iEgypt, ya nan nalpuh nan ababbabluy ad Libya an neheggon ad Cyrene, ya nan pa'ali an nalpud Rome ¹¹an Hudyuy udumna ya bo'on di udum, mu unudonday Uldin di Hudyu! Ya wada goh di iCrete ya Arabo. Mu ta'on un nan nalpuwan tu'u ya ihapitday hapit tu'un amin goh, ya ibaagday ina'inat Apo Dios an ma'ap'aphod!"

12At manoh'ada, ya mi'id poto' di nomnomonda, ya way ohaan mumbabaggaandan inalay, "Goh udot ta umatdah na?" 13Mulinayahan din udumnan dida ti inalay unda nabutong!

Hay Nangulgudan Peter hi Aat Jesus

14Ni'tadog hi Peter hinan himpulu ta ohan ibbana, ya enlotnan himmapit an inalinah nan tataguy, "Da'yun i'ibbamin Hudyu ya an amin ayun numpunhitud Jerusalem ya ihamadyun ingaon tun alyo' ta innilaonyuy aat ten ulgudo!" 15Alyonyuy un ami nun'abutong ay daten i'ibba' an linala'i, mu aggyu ami ti undan nabutong di tataguh un nunta'dang di algaw an alas nuebe? 16Heten ma'ma'at an donglonyu ya hiyah te goh din imbaag din propetan Apo Dios hidin penghana an hi Joel, ti inalinay,

17Hi Apo Dios ya inalinay,

Awni ta hay angunuhna at honogo' nan Lennawa' an nan Na'abuniyanan an Lennawa ta ipiyo'odol'un amin hinan tatagu.

Ya ibabbaag nan holagyun linala'i ya binabaiy ipa'innila' ay dida,

ya umipanoh'ay tigon nan ungunan linala'i,
ya heden tigonda ya ipa'innilanay ma'ma'at.

Ya mun'enap nan mina'ma"ilog an linala'i,

ya nan enaponday mangipa'innila goh hinan ma'ma'at.^m

18Ya an amin nan baal'un linala'i ya binabai ya ipiyo'odol'uy Lennawa' ay dida,

ya ibabbaagda goh nan ipa'innila' ay dida.ⁿ

19Ya waday ipattig'ud dayan umipanoh'a,
ya wada goh di ipattig'uh nan luta ta pangimmatunan di tatagu

ti hay mipattig ya hay dala, ya apuy, ya nan ma'ugtul an ahu'.^o

20Ya humelong nan algaw ad daya,

ya bumlah nan bulan ta ay dala

ya un dumatong nan algaw an omo'ogyatan di tatagu an pumpanuhan Apu tu'u.^p

21Ya un adya waday mangalih, Apu, baliwana' ni'!
at mabaliwanda."^q

^m 2:17 Joel 2:28. ⁿ 2:18 Joel 2:29. ^o 2:19 Joel 2:30. ^p 2:20 Joel 2:31.

^q 2:21 Joel 2:32; Rom. 10:13.

22Ya unat goh lempah Peter an inulgud din inalin Joel ya innayunan himmapit an inalinay, “T'ibba' an Hudyu, donglonyu tun alyo'! Hi Jesus an iNazareth ya do'ol di ina'inatnan adi olog di tagun mangat an immipanoh'an pangimmatunan di tatagu, ti hiyanay impatamun Apo Dios ay Hiya ta way inatnan nangipa'innilah un makulug an Hiyay hennagna. Ya innilayuh te ti henen inatna ya na'at hi wadanyu. 23Hidin penghana ya ninomnom Apo Dios di penhodnan ma'ma'at ay Jesus, at i'innilayanay ma'ma'at, at immannung ti hiyaat un nidawat hi Jesus ay da'yu ta impatoyyu, ti inyuyyuh nan linala'in ongol di baholda ta inlanhadah nan krus ta natoy. 24Mu tinagun Apo Dios hi Jesus ti imbo'tana ta nakak hinan wadan di lennawan nan nun'atoy ti mid olog di logom an nangipawah namahuana. 25Ya intudo' din alih penghanaan hi David goh di aat di namahuan Jesus an inalinay,

Titiggo' hi Apu tu'u ti wadan Ha'in an adi
makmakkak

ti nipaeng hi appit di agwan'u,
at malenggop damdamay punnomnoma'.^r

26 Ya hiyaat unna' mun'am'amlong,
at ihapit'uy pundenola'.

Ya ta'on hi unna' tagu mu malenggop di punnomnoma'
ti waday namnama' an tumagu.^s

27 Ti hay innila' ya adia' inganuy ay Apo Dios ad dolom hi
wadan di lennawan di nun'atoy
ti Ha'in an un'unnud an baalmu ya inila' an ipawam
di apitayan di odol'u.^t

28 Ya impa'innilam ay Ha'in di ma'ma'at ta way ato' an
mi'tagun He"ah mid pogpogna,
ya impa'amlonga' ay He"a ti nan awadam ay Ha'in at
ma'am'amlonga'.^u

Hiyah ne intudo' David.”

29Ya innayun Peter an nangali goh hi, “T'ibba', iyam'amma' an mangulgud ta itudu' di aat David an ad holag ay ditu'u. Henen intudo'nan inali' ay da'yu ya bo'on hay odolnay hinapitna ti natoy hi David, ya nilubu', ya ta'on ad ugwan ya wadahan tun lutan wadan tu'uy lubu'na. 30Hiyay oha goh an propetan Apo Dios, at inilanan intulag Apo Dios ay hiya an hi udum di tawon

^r 2:25 Psa. 16:8. ^s 2:26 Psa. 16:9. ^t 2:27 Psa. 16:10. ^u 2:28 Psa. 16:11.

ya pun'alion Apo Dios di ohah nan holagna ta ali goh an umat ay David an hi apuna. ³¹Ya inilan David di aton Apo Dios hi udum di tawon ti nan Alin Pento' Apo Dios ya Hiyay hinapitna, ya intudunay aat di namahuana an adi minganuy di odolnad dolom, at adi mapitay di lamohna. ³²Ya henen inulgudna ya hi Jesus ti nepto' an minahuan Apo Dios Hiya, ya da'min amin di ihtiguna ti tinnigmi Hiyan namahuan! ³³Ya impabagtun Apo Dios Hiya an wah appit hi agwana! Ya intulag Amanan an umali nan Na'abuniyanan an Lennawan middum hinan tatagu, at ten immannung ti hennag Jesus goh ay da'mi ta miyo'odol an hiyah tey aat di tigonyu ya donglonyud ugwan. ³⁴Hi David ya agguy timmulud abuniyan, mu intudo'na tuwalih din penghana an inalinay,

Ni'hapit hi Apo Dios an Apu tu'uh nan Apu tu'u goh an pento'nah ali an inalinay:

Umbun'ah tun appit hi agwan'u^v

³⁵ ta engganay abako' an amin di buhulmu ta way atondan un'unnud ay He"a."^w

³⁶Ya innaynayun goh Peter an himmapit an inalinay, "Hay mahapul ya an amin di Hudyu ya ihamhamaddan innilaon an din lala'in impilanhayuh nan krus an hi Jesus ya Hiyah Kristun Alin Pento' Apo Dios, ya Hiyay Apu tu'u!"

³⁷Ya unat goh dengngoldah ne ya nahahlaang di balada, ya ni'hapitdan da Peter ya din udumnan a'apostoles an inality, "Tibba! Hay atonmi mah?"

³⁸Ya inalin Peter ay diday, "Hay mahapul ya muntutuyu ayun amin hinan inatyun nappuhi ta du'gonyu ta adiyu ipidpidwan aton, ya mumpabonyag ayuh nan ngadan Jesu Kristu! Ya atonyu ay at ma'aliwan di baholyu, ya midat goh ay da'yu nan ipa'daw Apo Dios an nan Na'abuniyanan an Lennawa. ³⁹Ti hiyah ne inalin Apu tu'un hi Apo Dios an ipa'alinan dituu, ya hinan imbabaluy tu'u, ya hinan udumnan tataguh nan abablubabluy ta middumdan Hiya."

⁴⁰Ya do'ol di udumnah inulgud Peter an mangibaag hi aatna, ya hiyah impadanan didan inalinay, "Baliwanyuy odolyu ta adi ayu middum an mi'moltah nan tatagud ugwan an na'appuhiy ugalida!"

^v 2:34 Psa. 110:1. ^w 2:35 Psa. 110:1.

⁴¹At do'olday nundenol an nangabulut enen intugun Peter, ya numpabonyagda. Ya henen algaw ya tuluy libu nin di niddum ay didah nangulug ay Jesus.

Hay Inat nan Nangulug ay Jesus

⁴²Nan pa"akkulug ya innaynayundan inadal nan intudun di a'apostoles, ya ni'hina"agida, ya na'ubu'ubungdan nangan hi Nunnomnomandah nan Natayan Kristu, ya gunda goh nunluwalun Apo Dios. ⁴³Do'ol di immipanoh'ah ina'inat nan a'apostoles hi pangimmatunan di tatagu, at an amin din tatagu ya e'gonanda dida. ⁴⁴Ya an amindan kimmulug ay Jesus ya nunlalamungda, ya nun'i'iddatandah nan gina'uda ⁴⁵ti hay inatda ya inla'uday lutada ya gina'uda ta nan pihhun na'amung ya inwatwatda. Mu agguay napapaddung di indatda ti hay aat di mahapul di ohah tagu di hiyay indatda. ⁴⁶Ya abigabigat ya na'amungdah nan gettaw di Timplun Apo Dios ad Jerusalem an mundayaw. Ya wa ay ta nalpah ya immuyda nangan an amin hi abung di ohan dida. Ya nidugah di pun'an'anlaanda, ⁴⁷ya gunda ul'ulgudon nan amaphodan Apo Dios. Ya an amin din udumnan tatagu ya endenolday aat danen nangunud ay Jesus, ya abigabigat ya waday udumnah mabaliwan, ya iniddum Apu tu'u didah nan Himpampun an Tataguna.

Hay Na'na'at ay da Peter ay John

Hay Na'at ya Impa'adaog da Peter ay John nan Napiklud

3 Wa han ohan algaw hi nahilip an alas tres ya immuy da Peter ay John hinan Timplun Apo Dios ti hiyah ne olas hi punluwaluan nan tatagun Apo Dios.^x ²Ya nan pantaw di allup den Timplu an nangadnan hi Ma"aphod di Tigawna ya hidiy gunda pangiyayan hinan lala'in napiklud an nete"ah din nitungawana ta way atonan mun'adaw hi pihhuh nan maluh an umuy hinan Timplu. ³Ya unat goh naluh da Peter ay John an himmigup ya nun'adaw ay dida. ⁴Ya inhamhamaddan nannig ay hiya, ya inalin Peter di, "Tigon da'mi!" ⁵Ya inhamadna dida ti hay inilana ya wada nin di idatdan hiya.

*3:1 Nan nahamad an Huduyud Jerusalem ya mumpitludan munluwalun Apo Dios hi hin'algaw. Nan mahhun ya alas nuebe hi mahoyang, ya nan miyadwa ya alas tres hi mapuyaw, ya nan miyatlu ya alas sais hi mahdom.

6Ya inalin Peter di, “Mid di apihpihu', mu waday idat'un he'an nat'on! Hi Jesu Kristun iNazareth ya idatnay abalinam, at tuma'dog'a ta dumalan'a!” 7At pendon Peter di agwana ta binadanganan timma'dog. Ya himbumagga ya immadaog an mabi'ah di hu'ina ya nan nun'ummuman di tunggal hinan dapana. 8Ya limmagtu, ya dimmalan. At ni'higup ay didah nan Timplu an gun mundalan, ya lumagtun mangipabagbagtun Apo Dios. 9Ya unat goh tinnig an amin din tatagu hiyan dumalan an mangipabagbagtun Apo Dios 10ya inimmatunanda an hiya din tagun u'umbun an mun'ad'adaw hinan way pantaw di allup nan Timplu an nangadnan hi Ma"aphod di Tigawna ya immogyatda ti ma'annoh'adah nan na'at ay hiya.

Hay Na'at ya Nun'ulgud hi Peter hinan Timplun Apo Dios

11Immuy da Peter ay John hinan balkon an mungngadan hi Balkon Solomon,^y ya enedon nen lala'in dida. Ya manoh'adan amin din tatagu, ya timmagtagdan immuy hinan balkon an wadanda. 12Ya unat goh tinnig Peter din tatagu ya inalinan diday, “Da'yun i'ibamin Hudyu, anaad ta manoh'a ayu, ya teten'ol da'mi? Mid mapto' ya alyonyuan un hay nalpuh abalinnanmi tuwali unu nan a'un'unnudmin Apo Dios di dumalat hi dumalanan ten tagu! 13Mu bo'on da'miy dimmalat, ti hi Apo Dios an dayawon da Abraham, ya hi Isaac, ya hi Jacob, ya din o'ommod tu'uh din penghana di nangat ta way atonan mangipa'innila an hi Jesus an baalna ya nabagtu! Mu impabaludyu, ya inyuyyuh awadan Pilate,^z ya inaliyuy un nabaholan, ya ninomnom Pilate an ibo'tan ti mid baholna, mu inyadiyu. 14Hi Jesus di Alin Pento' Apo Dios, ya nahamad di ugalina! Mu inyadiyu damdamay ibo'tanana, ya inyalu'alu'yun Pilate ta din lala'in pimmatopatoy di hiyay impibo'tana! 15At henen munlumuh ataguan an amin di logom ya Hiyay impapatoyyu, mu minahuan Apo Dios Hiya damdama, at timmagu, ya da'miy ihtigunah nan na'na'at ay Hiya. 16Ya hay abalinalin Jesus ya nan pundenolanmin Hiyay nangaan hi piklud tun lala'in in'innilayu. At an amin ayu ya ten tinnigyuy na'at.

17Hay inila' ya da'yun i'ibba ya din a'ap'apuyu ya nappuhiy inatyun Jesus, mu inila' an manu ay ya nan aggyuyu

^y 3:11 Nan Balkon Solomon ya ohan ambilog an gettaw hinan Timplun Apo Dios. ^z 3:13 Hay nunggobel nadolanad Judea ya hidin 26-36 A.D.

nanginnilaan ay Hiya. ¹⁸Mu heden inatyuy nangipa'annungan Apo Dios hidin impa'innilanan amin hidin propetah din penghana an hi Kristun mangipapto' hi tagu ya mahapul an munholholtap. ¹⁹At hay mahapul hi atonyu ya muntutuyu ayuh baholyu, ya hi Apo Dios unudonyu ta aliwanay baholyu, ya palenggoapon da'yu ²⁰ta nan Alin Pepento' Apo Dios hi aliyun hi Jesus ya honagonan da'yu. ²¹Mu mihihinnad abuniyan ta nangamung di ipaphodan an amin di logom an hiyah ne impibaag Apo Dios hidin penghanah nan propetana. ²²Ti inalin Moses di,

Honogon Apo Dios an apu tu'u nan propetan da'yu an umat ay ha"in an propeta goh,
ya Hiya goh di ohah ibbayu.

Ya an amin di alyonan da'yu ya hiyay unudonyu.^a

²³Ya an amin di adi mangunud hinan alyon nen propetan Apo Dios ya milahhindah nan tatagun Apo Dios, at ma'ubah di itaguanda.”^b

²⁴Ya intuluy Peter an himmapit an inalinay, “Ta"on hi Samuel an propetan Apo Dios hidin penghana ya an amin nan natuntunud an propetan Apo Dios ya napapaddung di imbabbaagdah ma'ma'at ad ugwan. ²⁵Ya danen propetan Apo Dios ya diday ad holag ay da'yu goh, at da'yuy mamnoh hinan intulag Apo Dios hidin o'ommod tu'uh din penghana. Ti inalin Apo Dios ay Abraham di,

Nan holagmuy dumalat hi awagahan di numbino'ob'on an holag di tataguh tun luta.^c

²⁶At pento' Apo Dios nan baalna, ya hennagnan da'yuh nahhun ta ipaphodnay aatyu ti ipadinongnay nun'appuhin atonyu.”

Hay Na'at ya hay Nanumalyaan nan Konsehal^d ay da Peter ay John

4 Otog di pun'ul'ulgudan da Peter ay John hinan tatagu ya immuy ay dida din udumnah nan papadi, ya nan ap'apun nan pulis di Timplun Apo Dios, ya nan Sadducees an ohan himpampun goh. ²Ya ma'abbungotda ti itudtudun danen duwan

^a 3:22 Deut. 18:15. ^b 3:23 Deut. 18:18-19. ^c 3:25 Gen. 22:18; 26:4.

^d 4:1-22 Unu Sanhedrin. Hiya ya umat hinan na'abbagbagtun punhumalyaan di Hudyu (Ac. 5:21), ya nan Nabagtun Padiy mumpapto'.

linala'in apostoles hinan tatagun umannung an mamahuan nan nun'atoy ti namahuan hi Jesus. ³At dempabda da Peter ay John, ya imbaludda dida an agguyda hinumalya ta engganah nan nabiggat ti mun'ahom hi nadpapanda. ⁴Mu do'olday kimmulug hi nangngol enen inulgud da Peter hinan aat di Hapit Jesus, at niddumda goh hinan nangunud ay Jesus, at hay uyap an amin di linala'in nangunud ya lemay libuda nin.

⁵Ya unat goh nabiggat ya na'amung ad Jerusalem nan a'ap'apun di Hudyu ya nan muntudtuduh nan inyuldin Moses. ⁶Ya ni'yamung goh ay dida nan Nabagtun Padi an hi Annas, ya hi Caiaphas, ya hi John, ya hi Alexander, ya nan udumnan linala'in ni'hina"aman didan ap'apun di papadi. ⁷Ya impiyuyda da Peter ay John, ya impihagangdah nan na'amung, ya inalidan diday, "Hay aat nin di abalinanyu ta ologyun mangat hi umat hina? Ya hay ad ngadan hi binaganyuh namadang ay da'yu?"

⁸Ya niyodol ay Peter nan Na'abuniyanan an Lennawa, at inalinay, "Da'yun numbino'ob'on an membron nan Konsehal nan tatagu! ⁹Mid mapto' ya hay pohdonyun innilaon ya nan maphod an na'at eten napiklud an tagu ta nipa'adaog di pikludna! ¹⁰At hay maphod hi innilaonyu ya innilaon goh an amin di Hudyu ti nan abalanan Jesu Kristun iNazareth di Hiyay dimmalat hi immadaogan nan piklud ten tagun tuma'dog an managang ay da'yu! Ya hi Jesus din impilanhayuh nan krus, mu minahuan Apo Dios Hiya. ¹¹Hiyah te goh din inulgud nan Hapit Apo Dios an nitudo' hidin penghana ti inalinay,

Nan batun namlinan di mun'ammah abung
di hiyay naplinan hi niyammah pognad di niha"adan
di abung.^e

Ya hay pohdon nen hapiton ya hi Jesus di paddungnay pognad. ¹²Ya mid ah udum hi mamaliw ay ditu'u ti anggay Hiya, ti mid ah ohah impa'innilan Apo Dios hinan tataguh tun lutah mamaliw ay ditu'u, mu anggay Hiya!"

¹³Ya unat goh tinnig nan nangngol di aat da Peter ay John an natuliddan humapit ya manoh'ada ti inniladan mi'id adal da Peter ay John ti agguyda nun'ihkul, ya ninomnomdan inaliday, "Gangayna tuwalin umat hinay aatda ti dida goh di ni'yibban Jesus!" ¹⁴Ya mid ologdan mangah'up hi pambaldan da Peter ay

^e 4:11 Psa. 118:22.

John ti inniladan maphod nan inatda ti ni'ta'dog ay dida nan lala'in nipa'adaog.

15Ya imbataan nan pulis da Peter ay John hinan way punhumalyaan ta way inat nan Konsehal an nunhahapit. 16Ya inaliday, “Hay aton tu'un dane han linala'i? Immipanoh'a nan inatda ti adi olog di tagun mangat, ya inilan an amin di tatagud Jerusalem, at adi mabalin hi un tu'u ihaut! 17Mu hay aton tu'u nin ya ihingal tu'u dida ta ta'ta'ton tu'u didah puntudtuduwandah aat Jesus ta adida ipidpidwa, ta way aton nan ulgudondan adi miwa'at hinan abablubabluy.”

18At impibangngadda da Peter ay John, ya inhingalda dida ta adida ipidpidwan hapiton di ngadan Jesus, ya adida goh ituduy aatna.

19Mu tembal Peter an didan John nan inalida an inaliday, “Oo, mu nob'on nan alyonyuh atonmi an bo'on hay alyon Apo Dios, at hay nomnomonyuh pohdon Apo Dios hi unudonmi mah—da'yu, unu Hiya? 20Adi mabalin unmi idinong an mangibabbaag enen tinnigmi ya nan dengngolmi!”

21At inyal'alladan nangihingal ay dida, ya pinakakda dida ti mid pangiga'idandah pummoltaandan dida ti an amin di tatagu ya inulgu'ulgudday anabagbagtun Apo Dios an dimmalat nan na'at. 22Ya heden lala'in nipa'adaog di pikludnan adi olog di tagun mangipa'adaog ya nahuluk hi napat di tawona.

Hay Na'at ya Inulgud da Peter ay John nan Na'na'at ay Dida

23Unat goh nakak da Peter ay John ya nundapuhdah nan i'ibbada, ya inulguddah den inalin nan a'ap'apun di papadi ya nan a'ap'apun nan Hudyu. 24Ya hidin dengngoldah den inulgudda ya nalalammungdan nunluwalun Apo Dios an inaliday, “Apu, He"ay nunlumuh ad daya, ya tun luta, ya nan baybay, ya limmum goh an amin di wad abuniyan, ya wah tun luta, ya nan wah baybay. 25Ya He"ay nangipiyodol hinan Na'abuniyanan an Lennawah nan baalmun hi David, at inalinay,

Anaad nin ta bimmungobungot nan anasyonasyon,
ya ninomnomday atonda an ta'on hi unda adi olog
an mangat?^f

26 Nundadaan nan a'alih tun luta,
ya na'amung di a'ap'apun di tatagu

^f 4:25 Psa. 2:1.

ta mi'bohholdan amin ay Apo Dios ya nan Alin Pento'na.”⁸

²⁷Ya intuluy din na'amung an nunluwalun Apo Dios an inalida goh di, “Immannung din inalin David ti na'amung da Herod ya hi Pontius Pilate eten babluy, ya ni'yamung goh nan Hudyu ya nan Hentil ta ni'bohholdah nan nahamad an baalmun pento'mun hi Jesus. ²⁸Ya hidin hopapna ya ninomnommuy ma'ma'at ti dimmalat nan abalinam ya nan penhodmu, at na'amungda ta an amin di ninomnommu ya impa'annungda. ²⁹At hay atom ni' ahan, Apu, ya ihamadmu nan inatdan nangihingal an nana'ta'atot ay da'mi, ya abulutom ni' ta da'min baalmu ya tumulid amin mangibabbaag hinan Ulgudmu. ³⁰Ya ipattigmuy abalinam, ya impa'adaogmu nan way lewuhona, ya abulutom di atonmi ta way atonmin mangat hi umipanoh'a ta pangimmatunan di tataguh unmi ngadanon nan ngadan Jesus an nan nahamad an baalmun pento'mu.”

³¹Unat goh nalpah di nunluwaluandan Apo Dios ya nunli"ayun din abung an na'amunganda. Ya niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan didan amin, at nete"ay tuliddan mangibabbaag hinan Ulgud Apo Dios.

Hay Nun'i'iddatandah Gina'uda

³²Heden himpampun an nangunud ay Jesus ya napapaddung di punnomnomanda ya nan ugalida. Ya mid ah ohah nangalih hinwawadinondah nan gina'uda ti nun'i'iddatandan amin. ³³Ya do'ol di abalanan nan a'apostoles an nangipa'innilah aat di ataguan Apu tu'un hi Jesus hi namahuana, ya nidugah di nangipadutu'an Apo Dios ay didan amin. ³⁴Ya mid ah ohan didah makudangan di mahapulda ti nan way lutana ya nan way abungna ya inla'uda ³⁵ta inyuydah nan a'apostoles. At inwanahda, mu agguy napapaddung di inatda ti hay aat di mahapul di ohah tagu ya hiyay idatda.

³⁶Ya inat goh Joseph an nan oha goh an holag Levi an nitungaw ad Cyprus, mu nginatnan nan apostoles ta hi Barnabas (ya hay pohdon nan ngadanan alyon ya Imbaluy Mabanbannadang) ³⁷ti enepla'nay lutana, ya inyuyay pola'na ta indatnah nan a'apostoles.

⁸ 4:26 Psa. 2:2.

Hay Inat da Ananias ay Sapphira

5 Wada han lala'in hi Ananias di ngadana ya hi Sapphira di ahawana, ya enepla'da goh di udumnah lutada. ²Mu inaan Ananias di udumnah nan pola'na ta impo'oyna, ya indatnay udumnah nan a'apostoles ta middum hinan miwanah. Mu inalinay anggaynanah pola'na, ya inabulut ahawanah nen inatna.

³Mu inalin Peter ay hiyay, “Ananias, goh ta inabulutmuy nunlumanan Satanas hi nomnommu ta nunlayah'a? Nan Na'abuniyanan an Lennaway linayaham ti impo'oymuy udumnah nan pola' di lutam! ⁴Hidin agguymu nangepla'an enen luta ya bagiyu, ya ta'on hidin nangepla'anyu ya pihhuyu goh di pola'na, at okod ayuh atonyu. Mu anaad ta ninomnommuy umat hinah nappuhi an agguymu imbaag din impo'oymu? Bo'on hay taguy linayaham, ti hi Apo Dios!”

⁵Ya unat goh dengngol Ananias hene ya natu'in, ya natoy. Ya ma'atta'otdan amin din nangngol. ⁶Ya immuy nan ungunga, ya teneplaganda hiya, ya inyuyda inlubu'.

⁷Ya naluh di tuluy olas nin ya himmigup din ahawana, mu agguyna dengngol heden na'at. ⁸Ya inalin Peter ay hiyay, “Ibaagmuy un hiyah ten amin di pola' di lutayu.”

Ya tembalnan inalinay, “Immannung an hiyah nen amin di pola'na.”

⁹Ya inalin Peter di, “Anaad ta nunhapitanyun himbaluy ta tapnganyuy Lennawan Apu tu'u? Niniyadah nan pantaw din ungunan nangilubu' hinan ahawam ta iyuy da'a goh ilubu!”

¹⁰Ya himbumagga ya natu'in hi inayungan Peter, ya natoy. At himmigup goh din ungunga, ya unat goh tinnigdan natoy ya inyuyda inlubu', ya endellohdan ahawana. ¹¹Ya an amin din himpampun an nan nangunud ay Jesus ya din udumna goh an nangngol ya nidugah ahan di ta'otda.

Hay Inat nan A'apostoles an Immipanoh'a

¹²Do'ol di ina'inat nan a'apostoles an immipanoh'a ta pangimmatunan di tatagu. Ya an amin di nangunud ay Jesus ya na'amumungdah din Balkon Solomon hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem. ¹³Ya hinapit di udumnan tataguy amaphodanda, mu tuma'ot nan tatagun middum ay dida. ¹⁴Ya ta'on un umat hinay udum mu do'ol damdamay kimmulug an niddum ay dida an nan binabai ya linala'i. ¹⁵Ya dimmalat nan ina'inat nan a'apostoles ya nun'iyuyda nan way lewohonah nan pange'wan nan a'apostoles hi kalata, ya impalo'dah nan kama ya nan atag ta maluh ay hi Peter ya impa'adaogna dida, unu bo'on ay ya maliduman hinan ngauna, at olom ya ipa'adaogna goh di lewohonda. ¹⁶Ya do'olda goh di tatagun nun'alpuh nan nunlene'woh an abablubabluy ad Jerusalem an numpangiyuy hinan waday lewohona ya nan mumpun'angaw, at an aminda ya numpanga'adaog din lewohonda.

Hay Nahumalyaan nan A'apostoles

¹⁷Nan Nabagtun Padi ya an amin din i'ibbadan ahimpahimpampun an Sadducees ya nidugah di umamohandah nan a'apostoles ti nan pange'gonan nan tatagun dida. ¹⁸At impadpada dida, ya impibaludda didah nan baludan di gubilnu. ¹⁹Mu heden nahdom ya wada han anghel Apu tu'u, ya imbughulnay pantaw di baludan, ya impabuhu'na din a'apostoles, ya inalanan diday, ²⁰“Umuy ayu tuma'dog hinan Timplun Apo Dios, ya inulgudyuy aat di nob'on an itaguan nan mangunud ay Jesus.” ²¹Ya inunud din a'apostoles din inalina. At unat goh hidin helhelong ya himmigupdah nan Timplu, ya ente"adan nuntudtudu.

Ya otop di puntudtuduwanda ya na'amung din Nabagtun Padi ya din udum an papadi, ya inayaganda goh an amin din a'ap'apun di Konsehal^h ta na'amungdah nan punhumalyaanda. Ya hennagday immuy hinan baludan an mangawit hinan a'apostoles an nabalud ta itnuddan ibangngad ay dida. ²²Unat goh immuy din nahnag hi baludan ya mi'idda! At numbangngaddah din a'ap'apu, ya inaliday, ²³"Immuy amih nan baludan, ya nun'atulbo', ya nepong nan mun'adug hinan apantapantaw! Mu unat goh imbughulmi nan pantaw ya mi'id inah'upanmih tagu!" ²⁴Ya unat goh dengngol din kapitan hinan Timplun Apo Dios ya din a'ap'apun di papadih nen inalin hanan hennagda ya manoh'ada, at numanomndah nan na'at hinan a'apostoles.

²⁵Ya wada han lala'in himmigup hinan wadanda, ya inalinan diday, "Din linala'in impibaludyu ya wadadah dih nan Timplu an muntudtuduh nan tatagu!" ²⁶At initnud din kapitan nan u'upihyalna ta umuyda goh awiton din a'apostoles. Mu aggyuda pinilit didah nangawitandan dida ti tuma'otdah din tatagu ti alyondah nomnomday mid mapto' ya puntapan nan tatagu dida.

²⁷Ya inhigupda din a'apostoles, ya impata'dogda didah nan hinagang din a'ap'apu. Ya hinumalyan nan Nabagtun Padi didan inaliday, ²⁸"Inhingalmi da'yuh din hopapna ta adiyu itudtuduy aat Jesus, mu tigonyud ugwan an inatyu damdama! Ti inwa'atyun intudun amin hinan ahigihigib ad Jerusalem, ya impabaholyun da'min alyonyuy un da'miy nangipapatoy enen tagu!"

²⁹Ya tembal Peter ya din i'ibbanan a'apostoles didan inaliday, "Oo, mu mahapul an hi Apo Dios di unudonmi an bo'on hay tagu!" ³⁰Impapatoyyuh Jesus ti impilanhayuh nan krus, mu hi Apo Dios an dayawon din o'ommod tu'uh penghana ya minahuana Hiya. ³¹Ya impabagtun Apo Dios Hiya ta impabunah appit hi agwana ta mi'bagtun Hiya ta Hiyay ma'unud, ya Hiyay bumaliw. Ya inatna ta way aton nan Hudyun manublih ugalida, at ma'aliwan di baholda. ³²Ya da'miy mangihitiguh nan ulgudonmi, ya umihtigu goh nan Na'abuniyanan an Lennawa an Hiyay hennag Apo Dios hinan un'unnud hinan tuguna."

³³Ya unat goh dengngol din a'apuh nen inalin din a'apostoles ya ma'ama'abbungotda an penhoddan papatoy dida. ³⁴Mu waday

^h 5:21 Unu Sanhedrin.

ohan dida an Pharisee an hi Gamaliel an nuntudtuduh nan Uldin di Hudyu, ya ma'al'alín tagu ti e'gonan an amin di tatagu hiya. Ya timma'dog ta mitingona goh nan i'ibbanan a'ap'apu, ya inalina ta ipitawda din a'apostoles hi na'amtang. ³⁵Ya inalínah din a'ap'apuy, "I'ibba' an Hudyu, emay'anyuy atonyun dane han linala'i! ³⁶Ti nomnomonyu adya din lala'in hi Theudas an inalínay hiyay na'abbagtun tagu, ya wada nin di opat di gahut hi linala'in niddum ay hiya. Mu napatoy hiya damdama, at nabu'aldan amin din linala'in niddum ay hiya, ya napogpog heden intuduna. ³⁷Ya awni ya wada goh di oha an hi Judas an iGalilee, ya heden gutud di pun'uyapandah nan tataguh itud'an di ngadandaⁱ ya hiyah de nangete^{an}anan nuntudtudu. Ya intuduwanay tatagu ta way inat din do'ol an nangunud ay hiya ta mi'bohholdah nan gubilnu. Mu pinatoy nan tatagu goh, at nabu'al an amin din niddum ay hiya. ³⁸At idinong date han linala'in mangunud hinan nitudun dida ti pinatoy nan tataguy ap'apuda. At tuguno' da'yu ta adi logom di atonyun dida ti henen nitudtudun dida ya nan ato'atonda ya gulat ta hay nomnom di tagu ya anggay di nalpuwana at ma'ubah hi awni. ³⁹Mu gulat ta hi Apo Dios di nalpuwana at mid ologyun mangameh ay dida, at hi Apo Dios damdamay binoholyu."

⁴⁰Ya inabulutdah nen inalina. Ya impahigupda din a'apostoles hi wadanda, ya impahuplitda, ya inhingalda dida ta adida ipidpidwan hapiton di ngadan Jesus, ya pinakakda dida.

⁴¹At tinaynan din a'apostoles din a'ap'apu, ya mun'am'amlongda ti iniladan inabulut Apo Dios di ipaligligatanda ti enehdolnan ologdan mangedpol hinan inat din a'ap'apun namain ay dida ti nan iddumandan Jesus. ⁴²Ya abigabigat ya immuydah nan Timplun Apo Dios ya hinan abalubaluy an muntudtudun mangibabbaag hinan Maphod an Ulgud an hay aat Jesus an nan Alin Pento' Apo Dios.

Hay Namto'andah nan Pitun Baal Apo Dios

6 Gun dumo'ol nan kimmulug, ya abigabigat ya impiyapongday badangdah nan way mahapulna ahan. Mu nan Hudyun hapitday iGreece ya ni'hohongngeldah nan Hudyu tuwali, ya

¹5:37 Numpidwah Quirinius an nunggobelnadol ad Syria, ya impidwanan impa'yap nan tatagu: (1) hidin 6-4 B.C. (Lk. 2:2), ya (2) hidin 6-9 A.D. (Ac. 5:37).

inaliday unda inyagubihbihan nan umu'utun an ad hapit hi iGreece, ya denden'oldah nan umu'utun an Hudyu tuwali. ²Ya impa'ayag din himpulu ta duwan a'apostoles an amin nan kimmulug ta na'amungda, ya inalidan diday, “Adi maphod hi un da'miy mabaal an mangipiyapong hinan midat hinan tatagun nun'awotwot ti mahaliwa amin muntudtuduh nan Hapit Apo Dios. ³At hay atonyu, i'ibba, ya pot'onuyuy pituh linala'in i'ibba tu'u an nan hapihapiton di tataguy amaphodda, ya nan nun'ala'eng an niyo'odolan an nan Na'abuniyanan an Lennawan dida ta diday mangipiyapong ⁴ta way atonmin adi mahaliwah nan punluwaluanmin Apo Dios ya nan puntudtuduhanmih nan Hapitna.”

⁵Ya an amindan na'amung ya penhoddah nen inal inalin nan a'apostoles, at inyabulutda. At didatuy pento'da: hi Stephen (an hiyay ong'ongngol di pangulugna ya niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan hiya), ya hi Philip, ya hi Procorus, ya hi Nicanor, ya hi Timun, ya hi Parmenas, ya hi Nicolas (an i'Antioch an Hentil, mu inunudnay Uldin di Hudyu). ⁶Ya inyuyda date nan pento'dah din awadan nan a'apostoles, ya inluwaluan nan a'apostoles dida an dinapaday palintutugganda ta way inatdan nangidat hi haaddah nan puntamuanda.

⁷At ninaynayun nan Hapit Apo Dios an niwa'at, ya gun dimmo'ol di tatagud Jerusalem an nangulug ay Jesus, ya nunhublian nan do'ol an papadiy ugalida, ya ni'yunudda goh hinan Tugun Jesus.

Hay Aat nan Ohan Baal Apo Dios an hi Stephen

Hay Nadpapan Stephen

⁸Ong'ongngol di nangipadutu'an Apo Dios ay Stephen, at ongol di abalinana, ya do'ol di ina'inatnah umipanoh'an adi olog di tagun mangat ta tinnig din tatagu. ⁹Ya waday ohah himba'an hi na'amu'amungan nan Hudyun nipakak an himbut, ya iCyrene di udum, ya iAlexandria di udum. Ya ni'yohhongdan Stephen, ya niddum ay dida goh an ni'yohhong din udumnan Hudyun iCilicia ya iAsia. ¹⁰Mu inabak Stephen dida ti inudman nan Na'abuniyanan an Lennaway nomnomna, at nala'eng an humapit.

¹¹At linagbuanday munlayah an ihtigu ta alyonday, “Dengngolmiy inal inalin Stephen ti inulgudnay na"appuhih aat

Moses ya hi Apo Dios!" ¹²Ya henen inalida ya immipabungot hinan tatagu, ya hinan a'ap'apuda, ya hinan muntudtuduh nan Uldin di Hudyu, at immuydan Stephen, ya dempapda ta inyuyda hiyah nan Konsehal.^j

¹³Ya inayaganda nan ahilalayah an ihtigu ta pabaholonda hiyan inaliday, "Hetén tagu ya ulgu'ulgudonay na"appuhih aat nan me'gonan an Timplun Apo Dios an pundayawan tu'u ya nan Uldin an intudun Moses! ¹⁴Ti hay dengngolmi ya inalinay, Heden lala'in hi Jesus an iNazareth ya pompa"ina nan Timplun Apo Dios, ya punhukatanan amin di ugali tu'un intudun Moses hi unudon tu'u!"

¹⁵Ya an amin din inumbun hinan Konsehal ya teten'oldah Stephen, ya hay nannigandah angahna ya ay ihunay angah di anghel.

Hay Nun'ulgudan Stephen

7 Imbagan din Nabagtun Padin Stephen di, "At makulug henen inalin nan nun'ihitu?"

²Ya tembal Stephen an inalinay, "Da'yun o'ommod ya i'ibba, donglonyuh ten ulgudo'. Hi Abraham an ad holag ay ditu'u ya hidin nunhituwanad Mesopotamia hidin agguyna inayan ad Haran an nunhitu ya immuy ay hiyah Apo Dios an nahamad di aatna. ³Ya inalanan hiyay,

Taynam tun babluymu ya tun o'ommodmu
ta umuy'ah nan lutan itudu' hi ayam.^k

⁴At tinaynan Abraham ad Chaldea^l ta immuy nunhitud Haran. Ya unat goh nalpah an natoy hi amana ya numbunagon Apo Dios hiyah tun babluy an nunhituwan tu'un Hudyud ugwan. ⁵Mu din numbunagan Abraham ya agguy indat Apo Dios heten luta ta lutana an ta'on un itang ahan, mu intulag Apo Dios an idatna nan lutan hiya. Ya intulagna goh an boltanon di holagnan Hudyu ti hidin nangitulagan Apo Dios ya mi'id ni' imbabaluy Abraham. ⁶Ya inalin Apo Dios ay hiyah,

Nan holagmu ya munhitudah nan lutan bo'on babluyda,
ya mahbutdah di ti opat di gahut hi tawon^m di
ipaligligatandah di.ⁿ

^j6:12 Unu Sanhedrin. ^k7:3 Gen. 12:1. ^l7:4 Nan ohan babluy ad Mesopotamia. Hiyah ne babluy ad Iraq ad ugwan. ^m7:6 Heten bilang an opat di gahut di tawon ya ma'alih round number ti un itang di uyapna, mu nan ustun uyap di tawona ya opat di gahut ta han tulumpulu (Ex. 12:40-41). ⁿ7:6 Gen. 15:13.

7 Mu nan tagun mambut ay dida ya ibolloh'u nan ato'atondan mamaligat ay dida ta la'tot ya makakdan nen babluy ta umalidah tun wadam, ta heten babluy di pundayawandan Ha"in.^o

⁸Ya intulag Apo Dios ay Abraham di hiyah ne atonah nan holagna, at intudun Apo Dios di aton Abraham an mungkugit ta nan makugit di hiyay panginnilaan hi nuntulagan da Apo Dios ay Abraham.^p Ya nitungaw din imbaluy Abraham an hi Isaac, ya hidin awalun di algawna ya kinugit Abraham.^q Ya la'tot ya kinugit goh Isaac din imbaluynan hi Jacob. Ya hi Jacob goh ya kinugitna din imbalaluyna an dida din nunholag hidin himpulu ta duwan o'ommod tu'u.

⁹Ya nan udumnan daden hina"agi ya inapaandah Joseph an agida, at inihbutdah nan i'Egypt.^r Mu wadan hiyah Apo Dios, ¹⁰at binaliwana hiyah an amin an ligatna. Ya unat goh niyuy hi Joseph hinan Alin hi Pharaoh ad Egypt ya hiyay nangedenolan Pharaoh ti nanginnilan taguh Joseph ti wadah Apo Dios ay hiya. At hiyaat un pento' Pharaoh ta hiyay gobelnadol ad Egypt ya hinan palasyuna.^s

¹¹Ya unat goh waday batel hi an amin ad Egypt ya ad Canaan goh at do'ol di ligatda. Ya din o'ommod tu'uh din penghanan Hudyu ya mi'id nangngalandah ononda. ¹²Mu waday intalepondah paguy ad Egypt. Ya unat goh dengngol Jacob an hi aman Joseph an waday ma'an an nitalepon hidi at hennagna din imbalaluyna an ad holag ay ditu'u. Ya hiyah ne hopapnah ayandah di, mu aggyuda inimmatunan hi Joseph.^t ¹³Mu din pidwanah inayanda ya imbaag Joseph hinan a'agina di ni'hina"agianan dida, ya nipa'innilah nan Alin hi Pharaoh an waday o'ommod ya a'agin Joseph.^u ¹⁴At impaad Joseph hi amanan hi Jacob ta umuydan amin an a'agina ya o'ommodnad Egypt. Ya hay uyapda ya napituda ta leman amin an hina"ama.^v

^o:7:7 Gen. 15:14. ^p7:8 Gen. 17:9-14. ^q7:8 Gen. 21:4. ^r7:9 Gen. 37:28. ^s7:10 Gen. 41:37-43. ^t7:12 Gen. 42:1-2. ^u7:13 Gen. 45:1-4, 16. ^v7:14 Gen. 45:9-10; 46:26-27. Nan Biblian di Hudyu an Hebrew ya nan uyap an *napituy* pohdonan hapiton (Gen. 46:27; Ex. 1:5; Deut. 10:22), mu nan Biblian di iGreece an ma'alih Septuagint ya nan *napitu ta han lemay* pohdonan hapiton ti niddum goh hinan Gen. 46:20 nan lema goh an tagun mi'id hinan Biblia tu'u an nan ohan imbaluy Manasseh, ya ohan ap'apuna, ya duwan imbalaluy Ephraim, ya ohan ap'apuna. (Bahaom goh nan footnote di Ex. 1:5).

15At immuy da Jacob ad Egypt, ya nihihinnadah di ta hidiy natayan Jacob. Ya hidi goh di natayan din udum an holagna an din o'ommod tu'uh din penghanan Hudyu.^w 16Ya binu'aday tungalda ta inyuydad Shechem, ya inlubu'dah di an hiyah ne din lubu' an ngininaan Abraham an inla'un din holag Hamor.”^x

17Ya inaynayun Stephen an nun'ulgud an inalinay, “Ina'allin Apo Dios di ipakakna nan a'apu tu'uh penghanah din lutan wadan di nambut ay didan ad Egypt, ya unat goh wan magadyuh di ipa'annungan din intulagnan Abraham ya dimmo'odo'ol di a'apu tu'u.^y 18Ya la'tot ya waday oha goh an nun'alid Egypt, mu mi'id inilana at Joseph hidin hopapna.^z 19At binalbaliyana din a'apu tu'u, ya pinaligatna dida ti pinilitna dida ta ibataanda nan imbabaluydan pumpa'ittungaw, ya impatangdah di ta way atondan matoy.^a 20Mu hiyah ne tawon hi gutudnah nitungawan Moses an maphod di a'ung'ungngana, ya tuluy bulan di nanalimunan inanah abungda.^b 21Ya imbataanda goh, mu inah'upan din babain imbaluy di Alin hi Pharaoh, at innalna ta imbilangnah imbaluy.^c 22Ya intududan Moses an amin nan mituduh nan nun'anomnoman hi ad Egypt, at hiyaat un nala'eng an humapit, ya do'ol di ina'inatnan mun'aphod.”

23Ya inaynayun goh Stephen an nun'ulgud an inalinay, “Unat goh napat di tawon Moses ya immuyna binihhitay i'ibbanan holag Israel an nan Hudyu. 24Ya hidin wadanah di ya tinnigna din ohan ibbanan Hudyu an pinaligat han i'Egypt. At immuy hi Moses, ya pinatoy na din i'Egypt. 25Ya hay ninomnom Moses ya manu ay inatnah di ta ma'awatan nan i'ibbanan Hudyu an hiyay pento' Apo Dios hi mamaliw hinan maligatan ay dida, mu aggyuda na'awatan. 26Ya unat goh nabiggat ya wada goh han duwan Hudyun numpattoy, ya impadah Moses an ipadinong didan mumpattoy, at inalinan diday, Anaad ta mumpattoy ayu an un ayu hina"agi? 27Mu din oha an nabaholan ya intuldunah Moses, ya inalinay,

Dan way nannag ay he"ah nangalih un'a umalin
mangipadinong ay da'mi?

28 Mid mapto' ya hay ninomnommu ya unna' patayon goh an umat hidin inatmud unggah din i'Egypt!^d

^w7:15 Gen. 46:5-7; 49:33. ^x7:16 Gen. 23:16-20; 33:18-19; 50:13; Josh.

24:32. ^y7:17 Ex. 1:7. ^z7:18 Hay ngadana nin ya nan Alin hi Pharaoh an

hi Ahmose I (1580-1557 B.C.). Bahaom nan footnote di Ex. 1:8. ^a7:19 Ex.

1:10-22. ^b7:20 Ex. 2:2. ^c7:21 Ex. 2:3-10. ^d7:28 Ex. 2:14.

29Ya unat goh dengngol Moses heden inalina ya timma'ot, at limmayaw an immuy ad Midian an ni'hitu. At hidiy nalhinana, at waday duwah linala'in imbabaluyna.”^e

30Ya inalin goh Stephen di, “Naluh di napat goh hi tawon ya numpattig nan Anghel Apo Dios^f an wah nan mundalang an it'itang an ayiw hidih nan Duntug an Sinai ay Moses. 31Ya manoh'ah Moses hi nannigana, at immuy neheggon ta way atonan mangihamad. Ya dengngolnay hapit Apu tu'un inaliny,

32 Ha"i'n nan Dios din a'apuyuh din penghanan hi Abraham, ya hi Isaac, ya hi Jacob.”^g

Ya wimmogwowogwog hi Moses hi ta'otnan nannig. 33Ya inalin Apu tu'un hiyay,

Anom di hapatusmu ti heten lutan timma'dogam ya me'gonan ti wadaa'.

34 Tinnig'uy tatagu' ad Egypt, ya nidugah di ligatda, ya dengngol'u goh di nun'ungiyanda, at nun'ohopa' ta baliwa' dida.

At mala'uy'a ta honogo' he"a ta umuy'ad Egypt.”^h

35Ya inaynayun goh Stephen an inaliny, “Agguy inyabulut nan holag Israel an nan Hudyuh un hi Moses di mamaliw ay didah din hopapna ti hiyay nangalyandah, Dan way nannag ay he"ah nangalih un'a mumpapto' ya mumpanuh ay da'mi? Mu ta'on ya hi Moses damdamay nannagan Apo Dios hinan Anghelna ta tinnignah nan ayiw an mundalang ta way aton Apo Dios an mannag ay hiyay nan tataguna ta way mangipapto' ya mamaliw ay dida. 36Ya do'ol di inat Moses hi umipanoh'ad Egyptⁱ hidin nangipanguluwanan didan makak hidi,^j ya ta'on un hidin bimmad'angandah nan Mumbolah an Baybay,^k ya hidin awadandah nan mapulun an mid ah nunhitu ta engganay napat hi tawon.^l 37Ya hi Moses goh di nangalih nan holag Israel an nan Hudyuy,

Honogon Apo Dios goh di ohah Propetan da'yun umat ay ha"i'n, ya Hiya goh di ohah ibbayu.”^m

38Ya hi Moses nongkay di nangipangpanguluh din o'ommod tu'uh din mapulun, ya ni'hapit hinan Anghel Apo Dios hidih nan

^e7:29 Ex. 2:11-15. ^f7:30 Hiya ya hi Jesu Kristun nipattig hidin gutud di Old Testament. ^g7:32 Ex. 3:6. ^h7:34 Ex. 3:5, 7-8, 10. ⁱ7:36 Ex. 7:8-11:10. ^j7:36 Ex. 12:41; 33:1. ^k7:36 Unu Red Sea. Ex. 13:17-15:21. ^l7:36 Ex. 15:25; 17:5-6. ^m7:37 Deut. 18:15.

Duntug an Sinai. Ya hiya goh di nangngal hinan nitud'an nan Tugun Apo Dios an dumalat hi pi'tagan ay Apo Dios, ya manu ay nidat ta mabinbinnoltan ay ditu'u.ⁿ

³⁹Mu din o'ommod tu'uh penghana ya aggyuda inunud hi Moses, mu undaat goh pinahiw hiya, ya immi'ikaydan mumbangngad ad Egypt. ⁴⁰Ya unat goh mid hi Moses ay dida ya inalidah din aginan hi Aaron di,

Pun'iyammam di bulul ta diday dayawon tu'u ta way mangipangpangulun ditu'u.

Ti hi Moses an nangipangulun ditu'uh nakakan tu'ud Egypt ya mid naptu' hi na'at ay hiya.^o

⁴¹At hiyah ne nangiyammaandah bulul an umat hi ukkon an baka, ya inonnganda, ya imbehtaanda. ⁴²Ya hiyay dimmalat hi nan'ugan Apo Dios ay dida ta okoddah nan ato'atondan mundayaw hinan bittuan, ya algaw, ya bulan ad daya. At immannung din impitudo' Apo Dios hidin liblun di propetah din penghanan inalinay,

Da'yun holag Israel!

Bo'on Ha"iⁿ di nange'nonganyuh din pinaltiyuh din awadanyuh nan mapulun an mid ah nunhitu eden napat an tawon.^p

⁴³Henen bulul an hi Molek^q di ngadanan nihinah nan balballuy an inta'ita'inyuy dinayawyu, ya hay oha goh hi dinayawyu ya nan umat hi bittuan an hi Rephan!

Didanay bulul hi inyammayu ta dinayadayawyu an bo'on at goh Ha"iⁿ.

At hiyanan pakako' da'yu ta umuy ayuh nan babluy an malauhan ad Babylon ta mumbalin ayuh himbut hidi."^r

⁴⁴Ya inaynayun Stephen an nun'ul'ulgud an inalinay, "Din o'ommod tu'uh din penghanah awadandah nan mapulun ya wadan dida din Tuldan Abung an nitolmatolman an gunda pundayawan ay Apo Dios. Ya henen Tuldan Abung din inalin Apo Dios ay Moses hi iyammada, at intudunan Moses di pangigihhongandan mun'amma.^s ⁴⁵Ya la'tot ya natoy hi Moses

ⁿ7:38 Ex. 19:17. ^o7:40 Ex. 32:1. ^p7:42 Am. 5:25. ^q7:43 Bahaom nan footnote di Jer. 32:35 ta innilaom di aat ten bulul. ^r7:43 Am. 5:26-27.

^s7:44 Ex. 25:8-9, 40.

ta hi Joshua di napilin nihukat hi apuda goh, ya nun'atoy goh din nun'ala'ay. At bennoh din imbabaluyda din Tuldan Abung, ya impangpang'un Joshua din o'ommod tu'uh penghana ta immuydah din inalin Apo Dios an lutada, ya waday inatamandah tatagun numpunhituh di. Mu pinakak Apo Dios dida ta way inat da Joshua an nunhitu, ya ni'yodonda din Tuldan Abung.^t Ya nihihinnan dida ta nangamung hidin numpapto'an David. ⁴⁶Ya endenol Apo Dios di aat David, ya imbaganan Apo Dios hi unna iyabulut ta iyammaday nahamad an pundayawandan Hiya an dayawon apudan hi Jacob hidin penghana. ⁴⁷Mu aggyu inyabulut Apo Dios ti hi Solomon an imbaluy David di nangipiyma.^u

⁴⁸Mu hi Apo Dios an na'abbagbagtu ya bo'on nan inyamman di taguy punhituwana, ti hay inalin din ohah nan propeta ya inalinay,

⁴⁹Inalin Apo Dios di,

Ad abuniyan di umbuna' an mun'ap'apu,
ya hay lutay pangidah'aya' hi hu'i.

At undan hiyadan un ayu umdan mangiyammah
ihina'?^v

⁵⁰Undan bo'on Ha'in nunlumun amin hina?"^w

⁵¹Ya inalin goh Stephen di, "Anakkayah di Tugun Apo Dios ya adiyu donglon! Paddungnay aggyu nipakugit di nomnomyu ti adi ayu mihapitan an ay ayu napu'it an adiyu donglon nan Hapit Apo Dios! At umat ayuh din o'ommod tu'uh din penghana ti mi'bohohohol ayuh nan Na'abuniyanan an Lennawa! ⁵²Mid ah ohah propetan Apo Dios hi aggyu pinaligat din o'ommod tu'uh din penghana! Ya diday nangipaadan Apo Dios hidin penghana ta imbaagdan invaliday, Awniat waday umalin hi Kristun nahamad di ugalina! mu pinatoy din o'ommod tu'u danen baal Apo Dios! Ya ten binaliyanun impapatoy din tagun inalida! ⁵³Ya da'yuy namnoh hi Tugun Apo Dios an impiyalinah din a'anghel, mu aggyuyu inunud!"

Hay Nampapandan Stephen

⁵⁴Unat goh dengngol din a'ap'apu din inulgud Stephen ya ma'abbungotda, ya immayo'ayot'otda. ⁵⁵Mu niyo'odol nan

^t7:45 Josh. 3:14-17; 18:1; 23:9; 24:8. ^u7:47 II Sam. 7:2, 6. ^v7:49 Isa. 66:1.

^w7:50 Isa. 66:2.

Na'abuniyanan an Lennawan Stephen, at intangadnad daya, ya tinnigna nan benang Apo Dios, ya tinnigna goh hi Jesus an timma'dog hi appit hi agwan Apo Dios. ⁵⁶Ya inalinah din tataguy, "Tigonyu adya an nibughul ad abuniyan an mattig din Imbaluy di Tagun timma'dog hi appit hi agwan Apo Dios!"

⁵⁷Ya ahitutu'u' din nangngol an a'ap'apu, ya empopday ingada, ya nunggigihhudan nampap ay hiya. ⁵⁸At inyuydah Stephen hinan pingit di babluy, ya impa'wahda hiya, ya nuntapada. Ya din numpampan nangihtiguh nabaholana ya impiyadugday lubungdah nan ohan ungan hi Saul.

⁵⁹Ya hidin gunda pampaan ay Stephen ya nunluwalu hiyan inalinay, "Apu Jesus, abulutom tun lennawa!" ⁶⁰Ya nunhippi, ya nuntu'u' an inalinay, "Apu! Adim nomnomon heten numbaholanda!" Ya unat goh indinongnan himmapit ya natoy.

Hay Nangipaligligatan Saul hinan Nangulug ay Jesus^x

8 ¹⁻²Ne'denol hi Saul hi namatayandan Stephen. Mu din linala'in nangulug hinan Tugun Apo Dios di nangilubu' ay Stephen, ya nidugah di nunlungdayaanda, at ahilulugwada.

Ya nete"an nen algaw ya nidugah di nipaligligatan din tatagun nangunud ay Jesus an na'amu'amung ad Jerusalem. At numpangalayawda ta nun'iwa'atdah nan abablubabluy hinan duwan provincia an ad Judea ya ad Samaria, ya anggay din a'apostoles hi na'angang ad Jerusalem.

³Mu ente"an Saul an nangipaholholtap hinan Himpampun an Tatagun Jesus, at bina'elna nan a'abu'abung an numpunhituwan din nangunud ay Jesus. Ya nunlapdu'da nan linala'i, ya ta'on nan binabai goh ta impibaludna dida.

Hay Nangulugdan Philip hi Aat Jesus hinan Provinciad Samaria

⁴Ta'on unda nipaligligat nan nangunud ay Jesus an nalpud Jerusalem an niwa'at mu immuyda damdamah nan abablubabluy an nangul'ulgud hinan aat Jesus. ⁵Ya ne'yekak goh hi Philip ta immuy hinan ongol an babluy hinan Provinciad Samaria, ya inul'ulgudnah nan tataguh di an hi Jesus di Alin Pento' Apo Dios an ma'alih Kristuh nan hapit di iGreece. ⁶Ya na'adngolon an amin di tataguy inulgud Philip ti tinnigday ina'inatnan adi olog

^x8:1-3 Mid mapto' ya na'at hidin 35 A.D.

di tagun mangat. ⁷Ya waday numpun'angaw an tagu, ya unat goh wan mala'ah nan nun'ihu'lung ay dida ya numbugawdaan nun'ala'ahda. Ya wada goh di nun'adahay ya nan nun'apilay an numpanga'adaog. ⁸Ya ongol di immamlongandan den ongol an babluy ad Samaria.

⁹Ya wada han lala'in nunhituh nan babluy an hi Simon, ya nete"ah din nadnoy ya do'ol di inilanah numbino'ob'on an ba'i. Ya immipanoh'a nan ba'inah nan iSamaria ti inalinay nabagtun tagu hiya, ya do'ol di inilana. ¹⁰Ya an amin di tatagun den babluy an nan adangyan ya nan nawotwot goh ya inhamhamaddan nannig hinan ato'atona. Ya inalay, "Heten lala'i ya na'abuniyanan an tagu ti hi Apo Dios di nangidat hinan abalinana!" ¹¹Ya manu ay inhamhamaddan nannig hinan ato'atona ti nadnoy di immipanopanoh'aan di ba'ina. ¹²Mu unat goh kinulug nan tataguy inulgud Philip an nan Maphod an Ulgud an mangituduh aat nan Pumpapto'an Apo Dios ya nan aat Jesu Kristu ya numpabonyagda din linala'i ya nan binabai goh. ¹³Ya ta"on un hi Simon ya ni'kulug. Ya unat goh nabonyagan ya ninitnud ay Philip hinan gunna ayan, ya manoh'ah Simon hi nanniganah na'na'at ti nunheglay umipanoh'aan din ina'inat Philip an adi olog di tagun mangat ta pangimmatunanda.

¹⁴Unat goh dengngol nan a'apostoles ad Jerusalem an inabulut nan tatagud Samaria nan Hapit Apo Dios an dengngolda at hennagda da Peter ay John ta immuydah di. ¹⁵Ya unat goh dimmatongdah di ya inluwaluanda nan nangunud ay Jesus ta way aton nan Na'abuniyanan an Lennawan miyo'odol ay dida ¹⁶ti aggyu ni' niyodol, ti nan ngadan Apu tu'un hi Jesus ya anggay di ningadan hidin nabonyaganda. ¹⁷At dinapan da Peter ay John di palintutuggan nan iSamaria an nangunud ay Jesus, at niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan dida.

¹⁸Ya hidin tinnig Simon an niyodol nan Na'abuniyanan an Lennawah nanapaandah palintutuggan nan tatagu at inalina da Peter ay John di, "Akkay lagbua' da'yu ¹⁹ta idatyuy abalina' goh, ta dapoo' ay nan palintutuggan nan tatagu ya miyodol nan Na'abuniyanan an Lennawan dida!"

²⁰Mu inalin Peter ay hiyay, "Anakkayah di ma'at ay he" a ti mi'yubah'ah nan pihhum ti hay nomnomnomom ya bayadam di abalinam hi nalpun Apo Dios! ²¹At adi'a middum ay da'mih nan puntamuanmi ti hay pannigan Apo Dios hi aatmu ya nahihinnuy nomnommu! ²²Hay mahapul ya itutuyum henen

nappuhin ninomnommu, ya munluwalu'an Apo Dios ta olom ni' ya aliwanah ne han ninomnommu. ²³Ti inila' an ma'ma'apa'an tagu, ya mid ologmun mangidinong an mabaholan!”

²⁴Ya tembal Simon an inalinan da Peter ay John di, “Iluwaluana' ni' ay Apo Dios ta badangana' ta adi ma'at ay ha" in henen inaliyu!”^γ

²⁵Inihtiguan da Peter ay John di aat Jesus, ya inulgudday aat di Hapit Apu tu'u. Ya hidin nalpah hadin ina'inatda ya nakakda ta numbangngaddad Jerusalem. Ya unat goh hay pumbangngadanda ya inulgu'ulgudday Maphod an Ulgud an hay aat Jesus hinan ahigihigib hinan enengwadah nan Provinciad Samaria.

Hay Nanamuwan Philip hinan Apun di i'Ethiopia

²⁶Nan anghel Apu tu'u ya inalinan Philip di, “Mala"uy'a ta mundadyu'a ta umuy'ah nan kulhan nalpud Gaza an miyuy

^γ8:24 Nan udum an nabayag an nuntududo' hi aat nan historyn di Himpampun an Tatagun Kristu ya alyonday hi Simon di ommod nan kultu an Gnosticism an ni'labanan Apostoles John hinan tulu an libluna an I John, ya II John, ya III John. Mu mid mapto'.

ad Jerusalem.” Ya heden wadan di kulha ya mapulun an mid nunhitu.

²⁷At nala"uy hi Philip, ya immuy hinan kulha, ya dinamuna han lala'i. Ya henen lala'i ya nakapun,^z ya nabagtun taguhan babluydad Ethiopia ti hay haadna ya hiyay manalimun an amin hi pihhun nan Queen an hi Candace. Ya immuy ad Jerusalem henen lala'in mundayaw ay Apo Dios. ²⁸Ya otag di nunlulugananah nan kalesanah pumbangngadanah abungda ya mumbahbaha, ya hay binahana ya din intudo' nan propetan hi Isaiiah. ²⁹Ya impa'innilan nan Na'abuniyanan an Lennawan Philip ta umuy meheggon hinan kalesa. ³⁰At timmagtag an immuy, ya dengngolnay binahan nen lala'i an nan intudo' Isaiiah an propeta. Ya imbagan Philip ay hiyay, “Inilam nin di aat nen bahaom?”

³¹Ya tembal nen lala'in inalinay, “Agguy'u inila ti mid mangitudun ha'in hi aatna.” Ya inalinan Philip ta humgop ta mi'yibun ay hiya, at hinumgop.

³²Ya henen Hapit Apo Dios an binahana ya hiyah te inalina:
 “Hiya ya umat hinan kalnilun iyuyda golton,
 ya umat goh hinan uyaw an kalnilun adi munheheh hi
 unda anon di dutdutna
 ti un umu'ugong.”^a

³³Ya bainonda Hiya,
 ya adi nahamad di panumalyaandan Hiya
 ti ta'on un mid baholna ya moltaonda Hiya damdama.
 Ya adi mabalin an ma'ulgud hinan holagna ti mi'id,
 ya pogpogonda nan ataguanah tun luta.”^b

³⁴Ya imbagan din lala'in Philip di, “Hay pohdon nan propeta an hapiton—hay odolna, unu hay udumnah tagu?” ³⁵Ya ente"an Philip enen nitudo' an nangul'ulgud, ya inulgudnan amin di Maphod an Ulgud hi aat Jesus.

³⁶Ya otag di nunlulugananda ya naluhdah nan way danum. Ya inalin din lala'iy, “Dayay danum! At mabalin nin hi unna' mabonyagan?”

³⁷Ya inalin Philip ay hiyay, “Un ay umannung an kulugom ya atonta.”

Ya tembalna an inalinay, “Umannung an kulugo' an hi Jesu Kristuy Imbaluy Apo Dios!”^c

^z8:27 Unu nabahigan. ^a9:32 Isa. 53:7. ^b8:33 Isa. 53:8. ^c8:37 Heten verse ya mi'id hinan udumnan nabayag an nali'up an pepel.

³⁸Ya impadinong ne han lala'iy kalesana, at limmahundan duwa, ya gimmawadah nan danum, ya binonyagan Philip hiya. ³⁹Ya unat goh dimma'alda ya himbumagga ya enekak nan Na'abuniyanan an Lennawah Philip ta agguay tinnig din lala'i. Ya innayun den nabagtun lala'in immuy hi abungna, ya ma'am'amlong. ⁴⁰Ya agguay inamtan Philip ya wadah nan ohan babluy an ad Azotus. Ya intadunan lene'od nan abablubabluy an mangul'ulgud hinan Maphod an Ulgud an hay aat Jesus ta nangamung dimmatong ad Caesarea.

Hay Kimmulugan Saul^d

(Ac. 22:3-16; 26:9-13)

9 Timmemotemod hi Saul hi pamhodnan mangipapatoy hinan tatagun Apu tu'u. Ya immuy hinan Nabagtun Padid Jerusalem ²ta impiyammanay tudo' an ipattignah nan a'ap'apun di Hudyuh nan a'amu'amingandad Damascus, ta wa ay di ah'upanah nan linala'i unu binabain nangunud hinan intudun Apu tu'u ya nundopapda dida ta iyuyda didad Jerusalem an ibalud.

³Ya unat goh magadyuh da Saul hi ad Damascus ya wada han mumbenang ad dayan ay ilat, ya himbumagga ya benenanganay wadan Saul. ⁴At natu'in hi Saul, ya dengngolna han himmapit an inalinay, "Saul! Goh ta paligligatona' ay he"a?"

⁵Ya tembal Saul an inalinay, "Hay ngadanmu, Apu?"

Ya inalinay, "Ha'in hi Jesus an paligligatom! ⁶At tuma'dog'a ta umuy'ah nan babluy, at waday mangitudun he"ah atom." ⁷Ya an amin din linala'in nitnud ay Saul ya timmata'dogda an mano'olda ti dengngolda din himmapit, mu adi mattig. ⁸At unat goh timma'dog hi Saul ya diniatnay matana, mu adi mittig, at pendongda hiyah engganay dimmatongdad Damascus. ⁹Ya tuluy algaw di agguay nitnittigan din matana, ya din agguyna nangnanganan ya imminuman.

¹⁰Ya wah did Damascus han lala'in kimmulug ay Jesus an hi Ananias. Ya paddungnay nun'enap, ya inalin Apu tu'un hiyay, "Ananias!"

Ya tembalnan inalinay, "Ngadan ne, Apu?"

¹¹Ya inalin Apu tu'un hiyay, "Umuy'ah nan alyondan Kalatan Ma'andong, ya nundapuh'ah abung Judas ta hanhanam heden

^d9:1-19a Mid mapto' ya na'at hidin 35 A.D.

tagun iTarsus an hi Saul ti wah di an munluwalun Ha"iⁿ. ¹²Ti paddungnay nun'enap, ya tinnig da'a, Ananias, an immuy, ya eneh'am di ngamaymun hiya ta na'aan din bulawna."

¹³Ya tembal Ananias an inalinay, "Oo, Apu, mu do'ol di tataguh nangngola' hi nangul'ulgud hi aat nen lala'in nidugah di nangatnah nan tatagum ad Jerusalem! ¹⁴Ya ten immalih tud Damascus an inodnana din tudo' an impiyammanah din a'ap'apun di papadid Jerusalem ta way atonan mampap an amin hinan tagun mangunud ay He"a!"

¹⁵Mu inalin Apu tu'un hiyay, "Oo, mu umuy'a damdama ti hiya goh di pento"uh baal'u ta way atonan mangipa'innilah nan aat'uh nan Hentil, ya hinan a'alida, ya hinan holag Israel an Hudyu goh ¹⁶ti ipa'innila' ay hiyay aat di ipaligligatana goh ti nan pangunudanan Ha"iⁿ."

¹⁷At immuy hi Ananias, ya himmigup eden abung, ya wah dih Saul, at eneh'anay ngamaynan hiya, ya inalinay, "Agi' Saul! Hi Apu tu'un hi Jesus an Hiya din numpattig ay he"ah nan kalatah din umaliam hitu ya Hiya goh di nannag ay ha"iⁿ ta way aton di matam an mittig, ya miyodol ay he"a nan Na'abuniyanan an Lennawa." ¹⁸Ya himbumagga ya wada han nagah an nalpuh matan Saul an umat hi lahip, at mittig di matana mahkay, at numpabonyag. ¹⁹Ya unat goh nangan ya numbanggad din bi'ahna tuwali.

Hay Nangulgudan Saul hi Aat Jesus hidid Damascus ya ad Jerusalem

Ohay duminggu nin hi nidduman Saul hinan kimmulug ay Jesus hi ad Damascus. ²⁰Ya intadunan immuy hinan abablubabluy hinan ahimbahimba'an di Hudyud Damascus, ya ente"anan nangulgud hinan aat Jesus an Hiya ya immannung an Imbaluy Apo Dios!

²¹Ya manoh'adan amin din nangngol, ya inalay, "Undan bo'on hete din tagun numpamatoy hidin kimmulug ay Jesus ad Jerusalem? Ya undan goh bo'on hiya din immalin nampap hinan kimmulug ay Jesus hitu ta inyuynah din a'ap'apun di papadi?"

²²Mu gun na'udman di abalanan Saul an mangulgud hinan aat Jesus, at intudunan hi Jesus di Alin Pento' Apo Dios, ya umameh di aat nan panudtuduna, at mid olog din Hudyun nunhitud Damascus an nambal hinan hapitna.

²³Naluh di do'ol an algaw^e ya na'amungday Hudyud Damascus ta nunhahapitdah atondan mamatoy ay Saul. ²⁴Mu waday nangihudhud ay hiyah nan hinahapit din Hudyuh atondan hiya. At a'alga'algaw ya amahdomahdom ya gunda immuy an mumbota' ay hiyah nan apantapantaw din allup den babluy ta way atondan mampap ay hiyah un maluh ta patayonda. ²⁵Mu wa han ohan nahdom ya binadangan din intudtuduwana hiya, at inittuda hiyah nan bu'ung, ya gina'danda ta inuy'uydah nan pangngel di allup ta way atonan lumayaw.

²⁶At immuy hi Saul ad Jerusalem^f ta niddum hidin kimmulug hidi. Mu timma'otdan amin ay hiya ti adida kulugon an hiya ya kimmulug goh ay Jesus. ²⁷Mu binadangan Barnabas hiya, at inyuynah nan a'apostoles. Ya inulgud Barnabas hinan a'apostoles an numpattig ya ni'hapit hi Apu Jesus ay Saul hinan dalan ad Damascus, ya imbaagna goh di anatulid Saul an nangul'ulgud hi aat Jesus hi ad Damascus. ²⁸At unat goh ininniladay aatna ya inabulutda hiyan middum ay dida. Ya immuy hinan ahigihigib ad Jerusalem an mid ta'otnan nangul'ulgud hinan aat Apu tu'un hi Jesus. ²⁹Ya ni'hapihapit hi Saul hinan Hudyun hapitday iGreece, ya ni'yohhong ay dida, mu pinadahda goh an mamatoy ay hiya ti pinahiwadah ne han inalinan aat Jesus. ³⁰Ya unat goh inilan nan i'ibban Saul an hinahapit nan Hudyun mamatoy ay hiya at nitnuddan Saul ad Caesarea ta way inatnan numbangngad hi abungnad Tarsus.^g

³¹At mid al'alih an amin hidin kimmulug an na'amu'amung hinan tulun provincia an ad Judea, ya ad Galilee, ya ad Samaria. Ya binadangan nan Na'abuniyanan an Lennawa dida, at immongol di pangulugda, ya gunda dumo'ol, ya e'gonandah Apu tu'u.

Hay Inayan Peter hinan Tatagun Jesus ad Lydda ya ad Joppa

³²Immuy lene'od Peter an amin din babluy an wadan nan kimmulug, ya immuyna goh hinamad nan kimmulug ad Lydda. ³³Ya inah'upanah di han lala'in hi Aeneas an nadahay an waluy tawon di aid di olognan bumangon. ³⁴Ya inalin Peter ay hiyay, "Aeneas, ipa'adaog da'an Jesu Kristu! At tuma'dog'a, ya linu'utmu

^e 9:23 Mid mapto' ya na'at hidin 35-38 A.D. ^f 9:26 Mid mapto' ya na'at hidin 38 A.D. ^g 9:30 Mid mapto' ya na'at hidin 38-43 A.D.

nolo'am!" At natana'dog hi Aeneas. ³⁵Ya tinnig an amin din tatagud Lydda ya ad Sharon heden na'at, at kimmulugda goh ay Apu tu'u.

³⁶Ya wada han babaid Joppa an kimmulug ay Jesus an hi Tabitha, ya hay ngadanah nan hapit di iGreece ya hi Dorcas.^h Ya maphod di gunna aton hi abigabigat ti badabadangana nan nun'awotwot. ³⁷Ya henen gutud ya nundogoh henen babai, ya natoy. Ya emmohda, ya impalo'dah din kuwaltuh nan miyadwan galadu. ³⁸Ya neheggon heden babluy an natayanah ad Lydda. At unat goh dengngol din kimmulug ay Jesus ad Joppa an wah Peter ad Lydda ya hennagday duwah linala'i ta umuyda awiton hiyan inaliday, "Padutu'am ni' ahan an mi'yalin da'mi!" ³⁹At nitnud hi Peter ay dida.

Ya unat goh dimmatongdah di ya initnuddah Peter hinan miyadwan galaduh nan wadan di natoy. Ya an amin din nun'abalun binabain wadah di ya lene'wohdah Peter an ahikikilada, ya nun'ipattigdan hiya din lubang an inyamma'amman Dorcas hidin amataguna.

⁴⁰Ya pinakak Peter didah nan kuwaltu, ya nunhippi ta nunluwalun Apo Dios. Ya unat goh nalpah ya nunhaggung eden natoy, ya inalinay, "Tabitha, bumangon'a!" At linitagnay matana, ya tinnignah Peter an bimmangon, ya inumbun. ⁴¹At pendong Peter hiya ta ipata'dogna. Ya inayagana din i'ibban Tabitha an kimmulug ya din nun'abalu ta impattignan didah Tabitha an timmagu. ⁴²Ya nundongol hi an amin ad Joppa heden na'at, at do'olday tataguh kimmulug ay Apu tu'u. ⁴³Ya nihihinnad Joppa hi Peter hi abung Simon an hay tamuna ya mun'am'ammah lalat.

Hay Nangabulutan nan Hentil ay Jesu Kristuh Nitaguanda

Hay Nummangilian Cornelius ay Peter

10 Wada han lala'in nunhitud Caesarea an hi Cornelius an apun di hinggahut an tindalud Rome, ya hay ngadandan Himpampun an i'Italy. ²Hi Cornelius ya Hentil, mu natugun ahan, ya e'gonandan hina'amah Apo Dios, ya ongol di gohgohnah nan nawotwot an Hudyu, ya impa'enghanan munluwalun Apo Dios. ³Ya wa han ohan algaw hi alas tres hi napuyaw ya ay ihunay un

^h9:36 Hay pohdonan ibaga ya *ulha*.

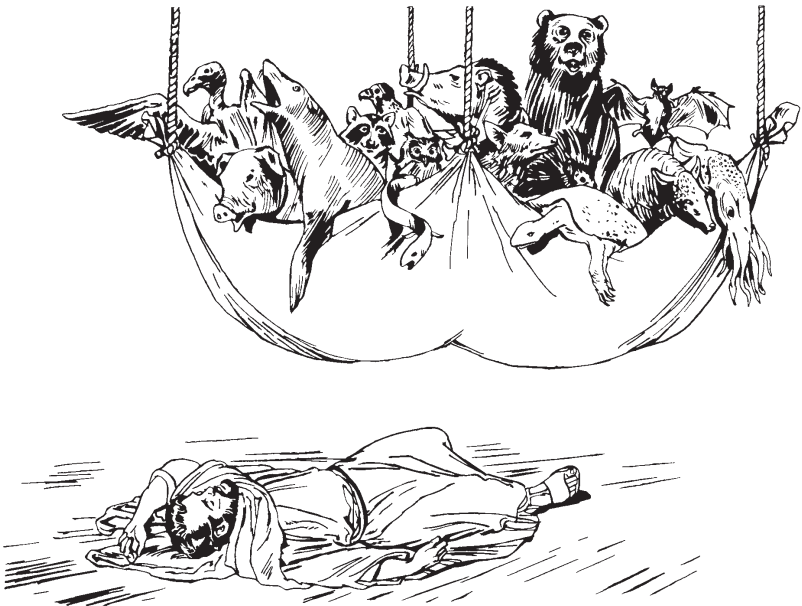
nolo', ya enenapna han anghel Apo Dios. Ya inhamhamadnan nannig, ya himmigup henen anghel hi wadana, ya inalinan hiyay, "Cornelius!"

⁴Ya timma'ot hi Cornelius, ya mano'ol an nannig hinan anghel, at inalinay, "Hay pohdom, Apu?"

Ya inalin din anghel di, "Inabulut Apo Dios din nunluwaluam ay Hiya, ya tinnigna goh din inggohgogohgohmuh nan nun'awotwot. At henen inatmu ya agguy inaliwan Apo Dios, at ibollohna ta waday honogonan he"ah mangulgud hi aatna. ⁵At ad ugwan ya honogom di linala'i ta umuydad Joppa ta umuyda ayagan han lala'in hay ngadana ya hi Simon Peter. ⁶Hiya ya wah dih nan abung Simon hinan way pingit di baybay an hay tamuna ya mun'ammah lalat."

⁷Ya unat goh nalpah di ni'hapitan nan anghel ay hiya ya nakak. Ya inayagan Cornelius din duwah nan linala'in tagalana ya ohah din tindalunan na'attugun an baalna. ⁸Ya inulgudnan dida din tinnigna, ya hennagna dida ta immuydad Joppa.

⁹Ya hidin nabiggat hidin nuntongay algaw an na'uy dumatong din hennag Cornelius hi ad Joppa ya nipaddeh ya immuy hi Peter hinan atap di abung an umuy munluwalun Apo Dios. ¹⁰Ya awni ya himminaang hi Peter, at penhodna

ahan an mangan. Ya heden pangidadaanandah nan ma'an ya paddungnay nun'enap hi Peter. ¹¹Ya tinnignad dayan nibughul, ya wada han paddungnay damunan uloh an mun'ul'ullay an mun'ohop hinan wadana an nun'aga'dan nan opat an duguna. ¹²Ya tinnigna an waday numbino'ob'on an a'animal hitun luta. Wadaday opat di hu'ina, ya ulog di udumna, ya hamuti goh di udumna an paniawon di Hudyun ihda. ¹³Ya wa han himmapit an inalinay, "Peter, tuma'dog'a ta paltiom di pohdom an ihda!"

¹⁴Mu inalin Peter di, "Apu, adi! Ti aggyu'u inih'ihday umat hitu ti paniaw ay da'min Hudyu!"

¹⁵Ya inalin goh din himmapit ay hiyay, "An amin di alyon Apo Dios hi maphod ya adim paniawon." ¹⁶Ya numpitluy nangalyanan Peter ya un mahkay maguyud din uloh hi ad daya.

¹⁷Ya ninomnonomnom Peter di aat di ibalanan de han tinnignan paddungnay enenapna. Ya otog di punnomnomana ya impa'innilan din tataguy wadan di abung Simon hidin hennag Cornelius, at immuydah nan way pantaw di abung, ya timma'dogdah di. ¹⁸Ya nun'alida ta hanhanandah un wah di nan mungngadan hi Simon Peter.

¹⁹Mu wagwadah dih nan atap hi Peter an numomnonomnom hi aat di ibalanan de han paddungnay enenapna. Ya inalin nan Na'abuniyanan an Lennawan hiyay, "Wadadah dih dola han tulun linala'in manganap ay he'a. ²⁰At mala'uy'a ta lumahun'a. Ya adi'a mun'od'od an mitnud ay dida an ta'on hi unda Hentil ti Ha'in di nannag ay dida."

²¹At limmahun hi Peter, ya immuy ay daden linala'i, ya inalanan diday, "Ha'in henen anaponyu. Anaad ta immali ayu?"

²²Ya inaliday, "Hennag da'min apumin hi Cornelius an mumpapto' hinan hinggahut an tindalu, ya maphod an tagu an nahamad di pangulugnan Apo Dios, ya e'gonan an amin di Hudyu hiya. Ya inalin nan anghel ay hiya ta ipa'ayag da'ah dih abungna ta donglonay itudtudum." ²³At pahgopon Pedro dida ta umiyanda.

Ya unat goh nabiggat ya ni'yuy da Peter ya din udumnan kimmulug ad Joppa hidin nun'ayag ay dida. ²⁴Ya hi nabiggat goh ya dimmatongdad Caesarea. Ya wah dih Cornelius, ya nan tutulangna, ya din udum an liligwanan hohoddonda dida. ²⁵Ya unat goh himmigup hi Peter hinan abung ya dinamun Cornelius, ya nunhippih inayunganah pange'gonanan Peter.

²⁶Mu impata'dog Peter hiyan inalinay, “Tuma'dog'a ti unna' tagu ya anggay!”

²⁷Ya himmappihappitanda eden humgopandah nan abung, ya tinnig Peter an do'olday tatagun na'amung. ²⁸Ya inalin Peter ay diday, “Inilayun paniawonmin Hudyuh un ami mi'hapit unu pimangilih nan Hentil. Mu impa'innilan Apo Dios ay ha"in an ta"on hi unna' Hudyu ya midduma' hinan malgom an tagu. ²⁹At hiyaat un hidih din impa'ayaga' ya aggyua' nun'od'od an umalin da'yun Hentil. Mu pohdo' an innilaon di dumalat hi nangipa'ayaganyun ha"in.”

³⁰Ya inalin Cornelius ay hiyay, “Hidin naluh di tuluy algaw hidin at hitun olas an alas tres ya nunluwalua' ay Apo Dios hituh abung. Ya himbumagga ya wada han lala'in timma'dog hi inayunga', ya din lubungna ya mumbenang. ³¹Ya inalinan ha"in di, Cornelius! Dengngol Apo Dios din nunluwaluam ay Hiya, ya tinnigna goh din inggohgogohgohmuh din nun'awotwot, ya adina ahan al'alliwan henen maphod an inatmu. ³²At honogom nan linala'i ta umuydad Joppa ta ipa'ayagmu han lala'in hay ngadana ya hi Simon Peter an wadah abung Simon an hay tamuna ya mun'am'ammah lalat an hay abungna ya wah nan pingit di baybay. ³³At hiyanan nunnaudo' an nangipa'ayag ay he"a. Ya maphod ahan ta immali'a ta wada tu'uh tun amin, ya wada goh hi Apo Dios ay ditu'un na'amung hitun mundongol hi immandal Apu tu'uh ibabbaagmun da'mi.”

Hay Nun'ulgudan Peter ay da Cornelius

³⁴Ente"an Peter an nun'ul'ulgud, ya inalinay, “Ad ugwan ya inila' an immannung an numpapaddung di pamhod Apo Dios hinan tatagu! ³⁵Ti an amin nan tatagun numbino'ob'on di babluyda ya gulat ta e'gonandah Apo Dios ya ihamadday ato'atonda ya abuluton Apo Dios di iddumandan Hiya! ³⁶Inilayu din Hapit Apo Dios an impa'innilanan da'min Hudyuh aat nan Maphod an Ulgud an hay alenggopan tu'un dimmalat hi Jesu Kristu an Apun an amin di tagu. ³⁷⁻³⁸Hi John ya intudunay aton di tatagun mabonyagan, ya inilayun unat goh nalpah din ina'inatna ya ente"an Jesus an iNazareth an nuntudtuduh nan Provinciadi Galilee, ya an amin hinan babluy di Hudyuh nan Provinciadi Judea ya hiyay nuntudtuduwana goh. Inilayu goh an hennag Apo Dios nan Na'abuniyanan an Lennawa ta niyo'odol ay Jesus, at nidugah di abalinana. Ya lene'odna nan abablubabluy,

ya maphod di ina'inatna, ya an amin din nangidatan di diyabluh ligat ya impa'adaogna ti wan Hiyah Apo Dios. ³⁹At da'miy ihtigunah nan ina'inatnad Jerusalem ya hinan udumnah nan abablubabluy an nunhituwan di Hudyu. Ya pinatoyda Hiya ti inlanhadah nan krus. ⁴⁰Mu din atlun di algawnah natayana ya minahuan Apo Dios, at timmagu. Ya impattig Apo Dios Hiyan da'mi ya hinan udumnan tatagu. ⁴¹Ya aggyu numpattig hi an amin hi tatagu an un anggay da'min pepento'nah ihtiguna ti heden namahuana ya ne"ane"an amin Hiya. ⁴²Ya minandal da'mi ta umuyumi itudtuduh nan tataguy aatna, ya ipa'innilami goh an Hiyay makulug hi pento' Apo Dios hi munhumalyah an amin hi tagu, ya ta'on un hinan nun'atoy. ⁴³Ta'on un an amin din propetan Apo Dios ya imbaagdan amin di aatna an inaliday ma'aliwan di bahol di tagun kumulug ay Kristu.”

Hay Niyodolan nan Na'abuniyanan an Lennawah nan Hentil

⁴⁴Otog di punhaphapitan Peter ya niyodol nan Na'abuniyanan an Lennawan amin hinan nangngol enen inul'ulgudna. ⁴⁵Ya manoh'a din Hudyun nangunud ay Jesus an nitnud ay Peter an nalpud Joppa, ti hennag Apo Dios nan Na'abuniyanan an Lennawa ta niyodol hinan Hentil goh ⁴⁶ti dengngoldan nonong ya himmapitdah nan numbino'ob'on an bo'onda hapit, ya hinapitday anabagbagtun Apo Dios. Ya inalin Peter hidin nitnud ay hiyay, ⁴⁷“Daten Hentil ya niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan dida an umat ay ditu'u! At undan way mangipawah abonyagandah nan danum?” ⁴⁸At minandalna dida ta way atondan mabonyagan hinan ngadan Jesu Kristu. Ya unat goh nalpah ya impa'udda hiya ta mihinan didah ta'on hi manghan humimbulan.

Hay Nun'ulgudan Peter hinan Tatagud Jerusalem hi Na'na'at

11 Dengngol nan a'apostles ya nan udumnan nangunud ay Jesus hinan Provinciad Judea di nangulugan nan Hentil hinan Hapit Apo Dios. ²At unat goh numbangngad hi Peter ad Jerusalem ya pinahiw daden Hudyun kimmulug an aggyu nangaliw hinan aat di kugit, ³at inalidan hiyay, “Goh ta mangilion da'ah nan aggyu nipakugit an Hentil, ya ne"ane"an'an dida, ya adim paniawon?”

⁴At inulgud Peter an amin di aatna an ente"anah din hopapnan ta nangamung di angunuhnan inalinay, ⁵“Hidih din

wada' ad Joppa ya nunluwalua' ay Apo Dios, ya paddungnay nun'enapa' ti tinnig'u han ay ihunay damunan uloh an nun'ago'dan di duguna, ya nun'ul'ullay an na'uy'uy an nalpud daya, ya nedelloh ay ha'in. ⁶At inhamhamad'un nannig hidin nittu, ya waday numbino'ob'on an a'animal hi inalahan, ya wada goh di udumnah umadap hinan luta an umat hi ulog, ya hamutiy udumna goh. Mu an amin hana ya paniawon tu'un ihda. ⁷Mu wada han himmapit, ya inalinay, Peter, tumadog'a ta paltiom ta waday ihaangmuh ihdam!

⁸Ya tembal'u an inali' di, Apu, adi' ahan! Ti aggu'y'u inih'ihday umat hitu ti paniaw ay da'min Hudyu!

⁹Ya henen hapit an nalpud daya ya inalina goh ay ha'in di, An amin di alyon Apo Dios hi maphod ya adim paniawon. ¹⁰Ya impitlunan nangalih un'u ihda ti adi paniaw ya un mahkay maguyud din uloh an nipatulud daya. ¹¹Ya eden naguyudana ya dimmatong eden abung an wada' din tulun linala'in nalpud Caesarea an nahnag hi mangayag ay ha'in. ¹²Ya impa'innilan nan Na'abuniyanan an Lennawan ha'in ta mitnuda' ay dida an adia' mun'ad'adi. Ya nitnudda goh din onom an i'ibba tu'un ha'in ta immuy amid Caesarea, ya hinumgop amih abung Cornelius. ¹³Ya inul'ulgud Cornelius di aat din tinnignan anghel an timma'dog hinan abungna an nangalin hiyay, Honogom nan linala'i ta umuydad Joppa an mangayag hinan lala'in hay ngadana ya hi Simon Peter ¹⁴ta itudtudunay abaliwan ta way atonyun hina"aman mabaliwan. ¹⁵Ya unat goh nalpah din inulgud Cornelius ya nuntudtuduwa', ya niyodol din Na'abuniyanan an Lennawan dida an umat hidin na'at ay ditu'uh din hopapna! ¹⁶Ya ninomnom'u din inalin Apu tu'u an inalinay,

Hi John ya hay danum di imbonyagna,
mu da'yu ya mabonyagan ayuh nan Na'abuniyanan
an Lennawa.ⁱ

¹⁷At wa ay ta indat Apo Dios nan Na'abuniyanan an Lennawa ta niyo'odol hinan Hentil an umat hi nangipiyodolanan ditu'un Hudyuh din nangulugan tu'un Jesu Kristu at undan way biyang'un mangiyadih nan pohdon Apo Dios?"

¹⁸Unat goh dengngoldah nen inalin Peter ya indinongdan mamahal ay hiya, ya hinapitday anabagtun Apo Dios an inaliday,

ⁱ 11:16 Mat. 3:11.

“Un ay umat hinaat abuluton goh Apo Dios an muntutuyun nan Hentil hi baholda ta way atonda goh an mi'tagun Hiyah munnononnong!”

Hay Aat di Tatagun Jesus ad Antioch'

¹⁹Hidin namatayandan Stephen di nete"an di nipaligligatan din kimmulug ay Jesus, at niwa'atda. Ya immuy di udumnad Phoenicia, ya ad Cyprus, ya ad Antioch ta nuntudtududah nan Maphod an Hapit Jesus hinan i'ibbadan Hudyu ya anggay. ²⁰Mu din udumnan kimmulug ay Jesus an iCyprus ya din iCyrene an immuy ad Antioch ya inul'ulgudday Maphod an Ulgud an hay aat Apu tu'un hi Jesus hinan Hentil. ²¹Ya indat Apo Dios di abalinanda ta way inatdan nuntudu, at do'ol di tatagun nangipogpog hinan ugalidan nappuhi ta kinulugdah Apu tu'u.

²²Ya henen na'na'at ya na'ulgud hinan kimmulug ay Jesus an ma'amumung ad Jerusalem, at hennagdah Barnabas ta immuy hi ad Antioch an nanamad hi aatna. ²³Ya unat goh dimmatong hi Barnabas ad Antioch ya tinnignay nangipadutu'an Apo Dios hinan tataguh di. Ya mun'am'amlong, at tinuguna goh dida ta ihamadday pangulugdan Apu tu'u ta Hiya ya anggay di unudonda. ²⁴Ya maphod an taguh Barnabas, ya nahamad di pangulugnan Apu Jesus, ya ongol di badang nan Na'abuniyanan an Lennawan hiya. At dumalat hiya ya dimmo'olday tatagun niddum an kumulug ay Apu tu'u.

²⁵Ya immuy goh hi Barnabas ad Tarsus ta way atonan mangah'up ay Saul.^k ²⁶Ya unat goh inah'upana ya inittudna hiya ta immuydad Antioch. Ya ohay tawon di nihinandah di, ya ni'yamu'amungdah nan tatagun Jesus, ya do'odo'olday tataguh intudtuduwanda. Ya nan i'Antioch an nangulug ay Jesus di nahhun hi nginadnanda ta Kristiano.

²⁷Heden nihinandah di ya waday udumnan propetan nalpud Jerusalem an immuy ad Antioch.^l ²⁸Ya waday ohan didan hi Agabus di ngadana, ya timma'dog hidin na'amunganda, ya intudun nan Na'abuniyanan an Lennaway hapitona an mawaday

^l **11:19-30** Do'ol di ciudad eden gutud an mungngadan hi Antioch ti waday himpulu ta onom. Heten ad Antioch ya kapitulyun di Provinciadi Syria (hinan Ac. 13:13 ya nitudo' di oha goh an Antioch an wah nan Provinciadi Pisidia). ^k **11:25** Mid mapto' ya na'at hidin 43 A.D. ^l **11:27** Mid mapto' ya na'at hidin 43-44 A.D.

batel an amin hitun lutah udum hi algaw. Henen hinapitna ya nipa'annung hidin nun'alian Claudius.^m 29Ya nidugah di ligat din kimmulug ay Jesus hidid Judea ti nan batel, at din kimmulug ad Antioch ya nunhahapitda ta impiyuydan amin di mabalin hi ibadangdah nan i'ibbadad Judea. 30At impiyuyda din ibadangdan pihhun da Barnabas ay Saul, ya indatdah din a'apun di tatagun Jesus hidi.

Hay Nangipaligligatan nan Alin hi Herod hinan Kimmulug

Hay Nangipaligligatan Herod ay Jacob

12 Hede han nundedehhanan den na'na'at ya ente'an Herodⁿ an alin nangipaligligat hinan udumnan Himpampun an Tatagun Jesus. 2At impapatoynah Jacob^o an iban John an hay hanggap di namatoyda.

^m 11:28 Hay nun'aliana ya hidin 41-54 A.D. ⁿ 12:1 Nan Alin hi Herod Agrippa I (37-44 A.D.) an ap'apun din Alin hi Herod an Nidugah (37-4 B.C.) an nangipadah an namatoy ay Jesus hidin nitungawana. ^o 12:2 Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan.

Hay Nangipaligligatan Herod ay Peter

³Ya unat goh tinnignan pohdon di Hudyuh nen inatna at impadpapna goh hi Peter. Ya hay na'atana ya hidin Behtan di Agguy Nabino'bo'an an Tinapay.^p ⁴Ya unat goh impadpapnah Peter ya impibaludna, ya himpulu ta onom di tindaluh nun'adug ay hiya, mu hin'o'patday mahinhinukat an mun'adug. Ya wada han ohan algaw eden hindumingguh Behtah Punnomnoman nan Hudyuh Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Tatagu,^q ya hay ninomnom Herod ya awni ta malpah heden behta ya unna ipabuhu' hi Peter ta mahumalyah nan hinagang di tatagu ya unna ipipatoy.

⁵At nibabalud hi Peter, mu gun iluwaluan nan kimmulug ta ipapto' Apo Dios hiya.

⁶Hi mabiggat di pangipabuhu'an Herod ay Peter, mu heden nahdom ya nolo' hi Peter hinan numbattanan di duwah tindaluh mun'adug. Ya waday duwah bangkeleng an imbangkelengdan hiya, ya wadada goh di tindalun nun'adug hinan pantaw den baludan. ⁷Ya himbumagga ya wada han anghel Apu tu'uh awadan Peter, at napatalan heden kuwaltun nibaludana. Ya inwogotnah pu'ol Peter ta bimmangon, ya inalinay, "Ginalom an bumangon!" Ya himbumagga ya nagah din bangkeleng hi ngamayna.

⁸Ya inalin din anghel ay hiyay, "Munlubung'a, ya nunhapatus'a, ya innalmu nan jacketmu, ya nitnud'an ha'in!" ⁹At nitnud hi Peter ay hiya, ya pimmitawdah nan baludan. Mu agguy inilan Peter hi un immannung henen inat di anghel ti hay ninomnomna ya un mun'en'enap. ¹⁰Ya iniwanganday hopap di titindalun mun'adug, ya nan miyadwa goh, ya unda datngan nan gumo' an tangob di pantaw hinan kulhan miyuy hinan babluy. Ya nonong ya nibughul heden tangob, at bimmuhu'dah nan kalata. Ya heden nundaldalanandah nan kalata ya himbumagga ya mi'id din anghel.

¹¹Ya inilan mahkay Peter an agguy nun'enap, ya inalinah nomnomnay, "Makulug heten na'na'at! Ti hay inat Apu tu'u ya hennagnay anghelna ta baliwana' hinan aton Herod ya nan ninomnom di Hudyuh atondan ha'in!"

^p 12:3 Henen behta ya gun ma'at hi Nisan/Abib 15-21 (unu March-April).

^q 12:4 Unu Nisan/Abib 14.

12Unat goh innilinanay aatna ya immuy hi abung da Mary an hi inan John Mark. Ya wah diday do'ol hi tatagun munluwalun Apo Dios. 13Ya kinulkug Peter din pantaw, ya immuy din tagalan babai an hi Rhoda di ngadanan nannig ay hiya. 14Ya unat goh dengngolna nan himmapit ya inilanan hi Peter, ya ma'am'along, at inaliwanan nangibughul hidin pantaw, ya timmagtag an numbanggad an mangalih, "Wah dih Peter hinan pantaw!"

15Mu inalin din tataguy, "Nabongang'a!"

Mu ni'hongngel an nangalih, "Makulug an wah di!"

Ya inaliday, "At un mah banigna!"

16Ya kimmulkukulkug hi Peter, ya la'tot ya imbughulda din pantaw. Ya unat goh tinnigdah Peter ya manoh'ada. 17Ya pinapan Peter dida ta duminongda, ya inul'ulgudnay inat Apu tu'un nangipabuhu' ay hiyah din baludan. Ya inalinay, "Ul'ulgudonyuh te ay Jacob^r ya din udumnan i'ibba tu'u." Ya tinaynana dida ta immuy hinan pohdonan ayan.

18Unat goh nawa'ah ya manoh'a din titindalun nun'adug, ya immulu'ulu'da ti mid iniladah wadan Peter. 19Mu impa'anap Herod hiya, mu mid inah'upanda. Ya impahumalyana din titindalun nun'adug, ya impapatoyna dida.

Ya immuy hi Herod ad Caesarea hinan Provinciad Judea an nunhitu.

Hay Natayan nan Alin hi Herod^s

20Waday inat nan tatagud Tyre ya ad Sidon, at hiyaat un bimmungot nan Alin hi Herod ay dida. Mu nan babluy an nunhituwan Herod di gunda pangngalan hi ononda, ya alyonday mid mapto' ya ipawanay pangngalandah ononda. At ninomnomdan umuy mi'hapit ay Herod ta way atonan ma'udyaan. At immuyda ni'hapit ay Blastus an mun'endog hinan palasyun den ali, ya inalu'alu'da hiya ta way atonan mangibagan Herod hi pi'hapitanda. At immuy hi Blastus ay Herod, ya inabulutna.

21At intulagnay algaw hi pi'yamunganan dida ta munhahapitda. Ya unat goh nadatngan heden algaw ya inlubungna din maphod an lubung di ali, ya inumbun hinan tronona, ya ni'hapit hinan tatagu. 22Ya bimmugawda din

^r 12:17 Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan.

^s 12:20-25 Natoy hidin 44 A.D.

tatagun inaliday, “Bo'on taguh ne han humapit ti nalpud abuniyan an madayaw!” ²³Ya agguay inhingal Herod din tatagun mundayaw ay hiya, ya agguyna inalin diday, “Hi Apo Dios ya anggay di madayaw!” At himbumagga ya nundoghon nan anghel Apu tu'uh Herod, at na'langan di putuna ta nunhubhubday putuna ta nabut, ya natoy.

²⁴Ya gun niwa'at din Hapit Apo Dios, at do'ol di tatagun nangunud.

²⁵Unat goh lempah da Barnabas ay Saul di tamudad Jerusalem ya numbangngadad Antioch an initnuddah John Mark.

Hay Nahhun hi Numbiyahean da Paul an Nummisyonari

Hay Napilian da Paul ay Barnabas an Umuy

Muntudtuduh nan Abablubabluy

13 Daden kimmulug ay Jesus ad Antioch ya wadan diday propeta, ya wada goh di muntudtuduh nan Tugun Jesus. Ya hay ngadanda ya hi Barnabas, ya hi Simeon (an nungngadan goh hi Niger), ya hi Lucius (an iCyrene^t), ya hi Manaen (an ligwan din Alin hi Herod^u hi a'ung'ungngada), ya hi Saul goh. ²Ya wada han ohan algaw an agguйда nanganan hi pundayawandan Apo Dios, ya inalin din Na'abuniyanan an Lennawan diday, “Pento"u da Barnabas ay Saul hi puntamuo', at idatyuy haaddan nen tamu'.” ³At unat goh nalpahdan nundayaw ay Apo Dios ya eneh'adah ulun da Saul ay Barnabas ta inluwaluanda dida ya unda honogon didan umuy muntudtudu.

Hay Inayan da Paul ad Cyprus^v

⁴Impangulun nan Na'abuniyanan an Lennawa da Barnabas ay Saul an immuy ad Seleucia, ya numbangkadan immuy ad Cyprus. ⁵Ya dimmatongdad Salamis, ya inul'ulgud nan Hapit Apo Dios hinan ahimbahimba'an di Hudyu. Ya ni'yuy goh hi John Mark an baalda.

^t13:1 Hay kulugon nan udum ya hiya ya hi Dr. Luke. Mu bo'on nin ti ad Antioch hinan Provinciad Syria nin di nalpuwan Dr. Luke. “13:1 Hi Herod Tetrarch Antipas (4 B.C.-39 A.D.). Hiyay numpapto' hinan Provinciad Galilee ya hinan Provinciad Perea, ya hiyay nangipapatoy ay Juan an Mumbonyag (Mat. 14:1-12; Mk. 6:14-29), ya hiyay ohan nunhumalyan Jesus (Lk. 23:7-12).

^v13:4-12 Na'at hidin 46-48 A.D.

⁶Ya immuyda ta dina'puhday pogpog di ad Cyprus ta engganay nidatongdad Paphos, ya inah'upanda han Hudyun hi Barjesus an mumba'i. Ya inalinay hiya goh di ohah propeta, mu bo'on. ⁷Mu ni'ligwa eden Gobelnadol enen babluy an hi Sergius Paulus, ya henen Gobelnadol ya nanginnilan tagu. Ya impa'ayagna da Barnabas ay Saul ta immuydan hiya ti penhodnan donglon di Hapit Apo Dios. ⁸(Ya hay ngadan ne han mumba'i ya hi Elymas an hiyah ne pungngadan di iGreece.) Ya pinahiwna da Barnabas ay Saul, ya impadahnan mangali eden Gobelnadol ta adina kulugon nan Tugun Apo Dios. ⁹Ya niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan Saul an Paul di ohah ngadana, ya ni'to'olan eden mumba'i, ¹⁰ya inalinay, "He'ay puntamuon di diyablu! Boholom an amin di maphod hi ugali, ya ibalbalim nan numbino'ob'on an nun'appuhih nan tatagu, ya layalayaham nan Maphod an Tugun Apu tu'u! ¹¹At moltaon da'an Apo Dios ta mabulaw'a, at do'ol di algaw hi adim pannigan hi patal!"

Ya himbumagga ya adi mittig di matana, at umaya'ayag hi mamdong ay hiya. ¹²Ya unat goh tinnig nen Gobelnadol di na'at ya kimmulug, ya manoh'ah din intudtudun da Paul an hay aat Apu tu'u ti nidugah di umal'alu'ana.

Hay Inayan da Paul ad Antioch hinan Provinciad Pisidia"

¹³Nunlugan da Paul ya nan i'ibbanah bangka, at tinaynandad Paphos ta immuydad Perga hidih nan Provinciad Pamphylia. Ya tinaynan John Mark didah di ta numbangngad ad Jerusalem. ¹⁴Ya tinaynanda goh ad Perga ta immuydad Antioch hidih nan Provinciad Pisidia. Ya unat goh Habadu ya immuydah nan himba'an di Hudyu ta mi'dayawdan Apo Dios, at himmigupda, ya inumbunda. ¹⁵Ya binahan nan a'ap'apun den himba'an nan udumnan inyuldin Moses ya din intudo' nan udumnan propetan Apo Dios. Ya unat goh nalpah ya inalin din a'ap'apuh nan abung ay da Paul di, "I'ibba, wada ay di itugunyu ya pohdonmin humapit ayuh tun tatagu."

¹⁶Ya timma'dog hi Paul, ya impadinongna din tatagu, ya inalinay, "Da'yun a'agi' an Hudyu ya da'yu goh an Hentil an

^w **13:13** Hinan footnote di Ac. 11:19 ya nitudo' an waday himpulu ta onom an ciudad an mungngadan hi *Antioch* eden gutud. Ya nob'on nan Antioch an nitudo' hitu ti hiyah ne nan wah nan Provinciad Pisidia an bo'on ad Syria.

mange'gon ay Apo Dios, donglonyuh ten alyo'! ¹⁷Hi Apo Dios an dayawon tu'un Hudyu ya pento'na din o'ommod tu'u, ya hidin awadandad Egypt ya impado'olna dida. Ya la'tot ya impangulun Apo Dios dida ta taynandad Egypt ti nidugah di abalinana. ¹⁸Ya inanuhan Apo Dios di ina'inatdan nappuhih din napat an tawon hidin nunle'le'dandah nan mapulun an mid nunhitu. ¹⁹Ya impa'abaknan diday pitun numbino'ob'on an babluy ad Canaan, at indatna daden babluy ay didan tatagunah pumbabluyandah banohda.

²⁰Ya nete'an de ta nangamung di opat di gahut di tawon ya han nabongle ta nangamung di nitungawan Samuel an ohan propeta, ya wadawaday pinilin Apo Dios hi mangipanuh ay dida.^x ²¹Ya imbagadan Apo Dios ta pilionay mun'alín dida,^y at pinilin Apo Dios hi Saul an imbaluy Kish an holag Benjamin ta hiyay alida.^z Ya napat di tawon di nun'alian Saul. ²²Ya inaan Apo Dios hiya ta inhukatnah David.^a Ya umat hituy inalin Apo Dios hi aat David:

Nipaddung di nomnom David an imbaluy Jesse
ay Ha'in

ti an amin di pohdo' ya hiyay atona."^b

²³Ya innayun Paul an himmapit, ya inalinay, "Intulag Apo Dios di mamaliw hinan Hudyu, at hennagnah Jesus an ohan nan holag David ta hiyay mamaliw hinan tatagu. ²⁴Mu din hopap di nuntudtuduwan Jesus ya wada goh hi John an nuntugun hinan tatagun Hudyu ta way atondan mangidínong an mabaholan ta mabonyaganda. ²⁵Ya unat goh magadyuh malpah di tamun John ya inalinah din tataguy, Inila' an alyonyuy ha'in di hodonyuh umalin mamaliw ay da'yu, mu bo'ona' ti nan mehnod ay ha'in. Ya Hiya goh di muntudtudu, mu na'abbagbagtu ya un ha'in an paddungnay adia' umdah himbutna ti na'ampaa' an tagu."^c

²⁶Ya innaynayun goh Paul an himmapit an inalinay, "Tibba' an holag Abraham ya da'yun Hentil an mange'gon ay Apo Dios, ditu'uy nangipiyalian Apo Dios hinan Hapitna ta way aton tu'un mabaliwan! ²⁷Aggyu innilan nan tatagun numpunhitud Jerusalem ya nan a'ap'apudah un hi Jesus di Alin Pento' Apo Dios, ya mid goh iniladah aat di intudo' din propetan Apo Dios an bahabahaondah

^x 13:20 Hanan mumpanuh ya nitudo' di aatdah nan Liblu an Judges (Huwis).

^y 13:21 I Sam. 8:5, 19. ^z 13:21 I Sam. 10:1. ^a 13:22 I Sam. 15:23, 26; 16:13.

^b 13:22 I Sam. 13:14. ^c 13:25 Jn. 1:20, 27; Mat. 3:11.

nan aHabababaduh gunda pundayawan ay Apo Dios an mangituduh aat Jesus. Ti hay inatda ya impa'annungda din intudo' din propeta ti minoltadah Jesus ta impapatoyda. ²⁸Ta'on un mid baholnah pangidalatandah pamatayandan Hiya mu indoldoldah Pilate^d ta impapatoyna. ²⁹Ya unat goh impa'annungdan amin din inalin di Hapit Apo Dios hi ma'at ay Jesus ya enhopdah nan krus ta inlubu'da. ³⁰Mu minahuan Apo Dios Hiya, ³¹at numpattig hidin i'ibbanan nitnud ay Hiyah din nunle'le'danah din nalpuwanad Galilee ta nangamung ad Jerusalem. At ten ad ugwan ya diday mangitudtuduh nan tatagun i'Israel hi aat Jesus. ³²⁻³³At hiyanan wah tu amin da'yu ta ulgudonmih te han Maphod an Ulgud ay da'yu an hiyah te din intulag Apo Dios hidin o'ommod tu'uh din penghana an ten impa'annungnad ugwan ay ditu'un holagda ti minahuanah Jesus hi natayana. Hiyah ne goh di nitudo' hinan miyadwan Psalm an inalinay,

He'ay Imbaluy'u,

at ten ad ugwan ya Ha'in hi amam.”^e

³⁴Ya inalin goh Paul di, “At minahuan Apo Dios Hiya ta adi mapidwan matoy mahkay. Ya hiyah ne goh din hinapitnan inalinay,

Din intulag'un David an makulug

ya He'ay ipa'annungana ti ipadutu' da'a.^f

³⁵Ya wa goh han ohan nitudo' hinan Hapit Apo Dios an inalinay,

Ha'in an un'unnud an baalmu

ya inila' an ipawam di apitayan di odol'u.^g

³⁶Ya bo'on hi David di penhodnah hapiton. Ti hi David ya inatnan amin din penhod Apo Dios hi atona ya un matoy, at inlubu'dah din lubu' din o'ommodna, at napitay. ³⁷Mu din minahuan Apo Dios ya agguay napitay. ³⁸Hay pohdo' hi innilaonyun amin an da'yun i'ibba ya hi Jesus di dumalat hi a'aliwan di bahol an hiyah ne inulgudmin da'yu. ³⁹At an amin di mangulug ay Jesus ya ma'aliwan an amin di baholna, an bo'on hay pangunudan hi Uldin Moses. ⁴⁰At emayaanyu ta adi ma'at ay da'yu din inalin Apo Dios hidin propetanan inaliday,

⁴¹Da'yun mamahal hinan Hapit Apo Dios ya awniat manoh'a ayuh ato',

^d 13:28 Hay nunggobel nadolanad Judea ya hidin 26-36 A.D. ^e 13:33 Psa. 2:7.

^f 13:34 Isa. 55:3. ^g 13:35 Psa. 16:10.

mu adi ayu damdama kumulug an ta'on di
 mipa'innilan da'yuy ibalinana,
 at hiyanan milahhin ayun Ha'in."^h

⁴²Unat goh pimmitaw da Paul ay Barnabas hinan himba'an di Hudyu ya inal'alu' din tatagu dida ta mumbangngadda goh hi mehnod an Habadu ta ulgudonda goh di udumna. ⁴³Ya unat goh nabu'al an amin din tatagu ya nitnud din udumnan da Paul ay Barnabas an Hudyuy udum, ya Hentil di udum mu inunudday Uldin di Hudyu. Ya ni'hapit da Paul ay Barnabas ay dida ta inal'alu'da dida ta inaynayundan mangedenol hinan homo' Apo Dios ay dida.

⁴⁴Nadatngan din nehnod an Habadun pundayawandan Apo Dios ya hi'itangan na'aminday tatagun de han babluy an immuy ta donglonday Hapit Apu tu'un intudun da Paul. ⁴⁵Ya unat goh tinnig din Hudyu an do'olday na'amung ya ongol di immapaanda. Ya himmapit goh hi Paul, mu pinahiwday hinapitna, ya pinadngolanda hiya. ⁴⁶Mu ta'on ya aggyu timma'ot da Paul ay Barnabas, at inaliday, "Hay mahapul ya da'yun Hudyuy mahhun hi pangulgudanmih nan Hapit Apo Dios. Mu adiyu pohdon, at paddungnay da'yuy mummoltah odolyu, at adi ayu mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna. At idinongmin mangitudun da'yu ta nan Hentil di pangituduwanmi. ⁴⁷Ti hay immandal Apo Dios ay da'mi ya inaliny,

Paddungnay da'yuy dilag di Hentil ti itudtuduwanyun
 amin nan tataguh
 nan abablubabluy hi aat di abaliwan."ⁱ

⁴⁸Ya unat goh dengngol nan Hentil din hinapit da Paul ya immamlongda, ya ene'gonanda nan Hapit Apu tu'u. Ya an amin din pento' Apo Dios ta mi'tagudan Hiyah mid pogpogna ya kinulugda.

⁴⁹Ya niwa'at nan Hapit Apu tu'uh amin hinan abablubabluy hidi. ⁵⁰Mu tinudduwan din Hudyuy udumnah din a'ap'apudan den babluy ya din udumnan binabain nahamad di pangulugdan Apo Dios ta boholonda da Paul ay Barnabas. At pinaligatda dida, ya pinakakda didan den provincia. ⁵¹At numpu'pu' da Paul ay Barnabas nan hupu' hi hu'ida ya unda taynan nan babluy ta ipattigdan nabaholan nan tataguh di, ya immuydad Iconium. ⁵²Mu ma'am'amlongda damdama din kimmulug an

^h 13:41 Hab. 1:5. ⁱ 13:47 Isa. 49:6.

nataynan ad Antioch ti iniladay Hapit Apo Dios, ya niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan dida.

Hay Inayan da Paul ad Iconium

14 Umat hi na'at ad Antioch di na'na'at goh ad Iconium ti immuy da Paul ay Barnabas hinan himba'an di Hudyu, ya umal'alu' di nanapitda ta way inat nan do'ol an Hudyu ya nan Hentil an kimmulug. ²Mu waday udumnah din Hudyun aggyuda kimmulug, at tinudduwanda nan Hentil ta way inatdan ni'bohhol hinan kimmulug ay Jesus. ³Ya nadnoy di nihinan din apostoles hidi, ya aggyuda timma'ot an nangitudtuduh nan aat Apu tu'u. Ya indat Apu tu'uy abalinandan mangat hi umipanoh'a ya nan udum ta panginnilaan nan tatagun makulug hanan itudtududa. ⁴Ya nunggodwa nan tatagun den babluy ti inunud di udumna nan Hudyu, ya inunud nan udumna nan a'apostoles.

⁵Ya nunhahapit din udumnan Hudyu, ya din Hentil, ya din a'ap'apudah atondan mamaligat hinan a'apostoles ta puntapada dida. ⁶At unat goh ininnilan din a'apostoles di atondan dida ya limmayawda ta immuyda nunle'le'od ad Lystra ya ad Derbe an didanay babluy hinan Provinciadi Lycaonia. Ya nunle'le'odda goh hinan neheggon an bababbabluy. ⁷Ya hidiy nangulgudandah nan Maphod an Ulgud hi aat Jesus.

Hay Inayan da Paul ad Lystra ya ad Derbe

⁸Hidid Lystra ya wada han lala'in u'umbun an napiklud di hu'ina an nete"ah din nitungawanay aggyuna dimmalanan, ⁹ya dengngolnay inulgud Paul. Ya unat goh inilan Paul an waday pangulugna at inilanan mabalin an umadaog di pikludna. At ni'to"olan ay hiya, ¹⁰ya enlotnan nangalin hiyay, "Tuma"dog'a!" Ya himbumagga ya natanna'dog heden lala'i, ya dimmalan.

¹¹Ya unat goh tinnig nan tataguy inat Paul ya ente"adan himmanahapit hi hapitdan Lycaonia an iniladay, "Daten immalih tu ya dios an numbalindah tagu!" ¹²Ya nginadnandah Barnabas ta hi Zeus' an ngadan di ohah nan dayawonda, ya nginadnandah Paul ta hi Hermes^k an ngadan goh di ohah nan dayawonda. Ya manu ay nginadnandah Paul ta hi Hermes ti hiyay gun humapit

^j14:12 Hay oha goh an ngadana ya hi Jupiter, ya hiyah ne ngadan an na'usal hinan Batad New Testament. ^k14:12 Hay oha goh an ngadana ya hi Mercury, ya hiyah ne ngadan an na'usal hinan Batad New Testament.

an umat anu ay Hermes. ¹³Ya hidih nan pingit di babluy ya wa han ongol an timplun pundayawandan Zeus. Ya inyuy nan padih nan Timplun Zeus han manilhig an baka an nahabhabungan di bagangnah dih nan way pantaw di allup nan babluy ti hiya ya din tatagu ya pohdondan onngan nan a'apostoles.¹

¹⁴Mu unat goh dengngol da Barnabas ay Paul di aton nan tatagun den babluy ya nunhekhekday lubungda ta napi'i (ti hiyah de ugalidah panginnilaan hi punha'itan di punnomnomanda), at timmagtagdan immuy hinan gagwan din do'ol an tatagu, ya numbugawdan inaliday, ¹⁵“Da'yun tatagu, anaad ta onngan da'mi? Un ami tagu ya anggay an umat amin da'yu! Manu ay immali amih tu ya ta ulgudonmin da'yu nan Maphod an Ulgud an hay aat Jesus ta way atonyun mangiponag hinan nappuhin ato'atonyun mid hunungna, ya ta kulugonyuh te han itudumi ti un ohay madayaw an hi Apo Dios an munnononnong di ataguana! Ya Hiyay nunlumud abuniyan, ya tun luta, ya nan

¹14:13 Nan iLystra ya waday nabaybayag an aggyu immannung an hudhuda an alyonay binihhitan da Zeus ay Hermes didah din penghana, mu anggay nan ohan nun'ala'ay an himbaluy anuy nangimmatun ay dida. At nan iLystra ya tuma'otdah un mapidwan ma'at ay diday umat hina ti ababain, at hiyaat unda nun'onong ay da Paul.

baybay, ya nan wad abuniyan, ya nan wah tun luta, ya nan wah nan baybay goh. ¹⁶Hidin penghana ya aggyu impawan Apo Dios di ina'inat din tataguh nappuhi. ¹⁷Mu ta'on un umat hina ya indatnay pangimmatunandan waday makulug an Dios. Hay pangimmatunan ya hanan indatnan amaphodan di tatagu ti waday udan, ya wagwaday bot'on hi paguy hi atawotawon ta way ma'an ya amlongyu. Ya hanan amin di panginnilaan hi aat Apo Dios.” ¹⁸Ya ta'on un inalin da Paul hana mu ongol di ligatdan nangipadinong hinan tatagun mun'onong ay dida.

¹⁹Ya waday udumnah nan Hudyud Antioch hidih nan Provinciadi Pisidia ya ad Iconium an immuy ad Lystra, ya tinudduwanda din tataguh di ta nuntapadah Paul, ya hay inilada ya natoy, at ginuyuguyudda ta nangamung hi unda imbataan hinan babluy. ²⁰Mu unat goh immuy din kimmulug ta lini'ubdah Paul ya bimmangon, ya timma'dog, ya numbangngad damdaman den babluy. Ya din nabiggat ya nakak da Paul ay Barnabas hidi ta immuydad Derbe.

Hay Numbangngadan da Paul ad Antioch hinan Provinciadi Syria

²¹Nuntudtudu goh da Paul ay Barnabas hinan Maphod an Ulgud an hay aat Jesus hidid Derbe, at do'olday nangulug. Ya unat goh nalpah di nuntudtuduwandah di ya numbangngaddad Lystra, ya ad Iconium, ya ad Antioch hidih nan Provinciadi Pisidia. ²²Ya impa'amlongda din kimmulug ta mihamad di pangulugda, ya inyal'alu'da ta inaynayunday pangulugdan Apo Dios an invaliday, “Ditu'un kimmulug ya mahapul an do'ol di ipaligligatan tu'u ya un tu'u middum hinan Pumpapto'an Apo Dios!”

²³At an amin din ahimpahimpamabluy hinan way ahayuhayupan din kimmulug ay Jesus ya pento'da da Paul ay Barnabas hi a'ap'apuda ta diday mangipangpangulun dida. Ya aggyuda nangan ta iluwaluanda didan Apo Dios. Ya inalin da Paul ay Barnabas goh ay diday, “Okod hi Apo Dios an mangipadutu' ay da'yun napilin mangulug ay Hiya!”

²⁴Unat goh ene'wadah nan Provinciadi Pisidia ya immuyda goh hinan Provinciadi Pamphylia. ²⁵Ya intudtududa goh di Hapit Apo Dios ad Perga, ya nundadyuda goh ta immuydad Attalia. ²⁶Ya nunlugandah nan bangsa ta numbangngaddad Antioch hinan Provinciadi Syria. Din hopapnah nakakandan den babluy ya inluwaluan din kimmulug da Paul ay Barnabas ta way aton

Apo Dios an manalimun ay didah nan aya'ayanda. At unat goh nalpah di tamuda ya numbanggaddad Antioch.

²⁷Ya unat goh dimmatongdah did Antioch ya inamungda din tatagun kimmulug ta inulgud da Barnabas ay Saul di bimmadangan Apo Dios ay dida, ya inulgudda goh di inat Apo Dios an nangipa'innilah abaliwan nan Hentil ad ugwan hi un waday pangulugdan Jesus. ²⁸Ya nadnoy di nihinandah dih nan wadan din kimmulug.^m

**Hay Nummimitingan nan A'ap'apun di
Nangunud ay Jesus hidid Jerusalemⁿ**

Hay Dumalat hinan Nummimitinganda

15 Waday linala'ih nalpuh nan Provinciad Judea an immuy ad Antioch hinan Provinciad Syria an muntudtuduh nan kimmulug an inaliday, “Adi mabalin an mabaliwan ayu ta nangamung un ayu mipakugit ti hiyah ne intudun Moses hi mahapul an aton.” ²Ya hiyah ne dimmalat hi ni'hannuan da Paul ay Barnabas ay dida. Mu la'tot ya hinahapitday atonda ta way atondan manginnilah nahamad hi unudonda. At ninomnomdan mahapul an umuy da Paul ay Barnabas ya din udumnah nan kimmulug ad Antioch hi ad Jerusalem ta mi'hapitdah din a'apostoles ya din mangipangpanguluh nan kimmulug hidih aat nan punhohongngilanda.

³At hennag din kimmulug didad Jerusalem, ya heden pundaldalananda ya inta'dogdah dih nan babluy ad Phoenicia ya ad Samaria ta inul'ulguddah nan kimmulug hidiy aat di kimmulugan nan udumnan Hentil. Ya ma'am'amlong an amin din kimmulug ay Jesus. ⁴Ya unat goh dimmatongdad Jerusalem ya mun'am'amlong din kimmulug, ya din numpun'endog, ya din a'apostoles. At inulgud da Paul ay Barnabas an amin di ina'inat Apo Dios ay dida.

⁵Ya wadah did Jerusalem din udumnah nan himpampun an Pharisees (mu kinulugda goh hi Jesus), ya timma'dogda, ya inaliday, “Maphod hene! Mu hay mahapul ya ituduyu goh hinan Hentil ta mipakugitda ya unudonday nun'iyuldin Moses!”

⁶At na'amungda din a'apostoles ya din numpun'endog ta hinahapitday aatna, ⁷ya nadnoy di nunhahapitanda. Ya la'tot

^m 14:28 Mid mapto' ya intudo' Paul nan Liblu an Galatians eden gutud.

ⁿ 15:1-35 Mid mapto' ya na'at hidin 49 unu 50 A.D.

ya timma'dog hi Peter, ya inalinay, "T'ibba', inilayun din nadnoy ya ha'in pento' Apo Dios ay ditu'uh nangul'ulgud hinan Maphod an Ulgud hi aat Jesus hinan Hentil ta way inatdan nangngol, at kimmulugda.^o ⁸Ya inilan Apo Dios di punnomnoman di tagu, at inilanan wada goh di Hentil an nahamad di nomnomda, at abulutona goh dida. Ya hay na'innilaana ya nan nannaganah nan Na'abuniyanan an Lennawan dida ta niyo'odol ay dida an umat goh hidin inatnan ditu'un Hudyu. ⁹Ya mid di nangitupugan Apo Dios hi pamhodna ti ta'on un danen Hentil ya paphodonay punnomnomandah unda kumulug ay Hiya. ¹⁰At hiyanan anaad ta ipapilityuy pangunudan nan Hentil hinan Uldin Moses ya wan inilayun ta'on din o'ommod tu'u ya ta'on un ditu'u ya mid olog tu'un manganud enen Uldin? At undan adi la'tot ya impahigayuh Apo Dios? ¹¹Adi makulug henen ituduyu, ti hay immannung ya ta'on un ditu'un Hudyu ya nan homo' Apo Dios ay ditu'uy dumalat hi abaliwan tu'u an umat goh damdama ay didan Hentil."

¹²Ya unat goh nalpah din hinapit Peter ya didindinong din tatagun na'amung ta donglonday ulgudon da Barnabas ay Paul hi bimmadangan Apo Dios ay didah nangatandah nan do'ol an umipanoh'a ya nan pangimmatunan hi anidugah di abalinan Apo Dios hinan immaya'ayandah nan babluy di Hentil.

¹³Ya unat goh nalpah di himmapitanda ya nihukat goh hi Jacob,^p ya inalinay, "T'ibba', donglonyu goh han alyo! ¹⁴Ti ad uwanindi ya imbaag Simon Peter di nahhun hi nangipattigan Apo Dios hi homo'nah nan Hentil hi namto'anah udum ay dida ta taguna goh. ¹⁵Ya niyunnudan hanan ma'ma'at hinan Hentil hidin inalin Apo Dios an intudo' din propetah din penghanan inalinay,

¹⁶ Hidin numpapto'an nan holag David
ya ay paddungnay abung an nun'apa'i ti aggyu
nituluy.

Mu mumbangngada' ta ipabangngad'un iyamma ta
mituluy nan pumpapto'an David.^q

¹⁷ Ta an amin di numbino'ob'on hi tatagu ya ah'upana' an
hi Apuda,
ya ah'upana' goh hinan Hentil an pento'uh tagu'

^o 15:7 Ac. 10:1-48. ^p 15:13 Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan. Hiya ya agin Jesu Kristu. ^q 15:16 Am. 9:11.

ti Ha"n an hi Apo Dios di mangipa'at.⁷

¹⁸Hiyah ne hinapit Apu tu'un impa'innilah din penghana."

¹⁹Ya inalin goh Jacob di, "Hay nomnomo' hi aton tu'u ya nan Hentil an kimmulug ay Apo Dios ya adi tu'u ipilit di naligat hi unudondan adi aptan. ²⁰Mu hay maphod hi aton tu'u ya itud'an tu'u dida ta itudu tu'uy aptan hi unudondah nan inyuldin Moses an mahapul an adida ihday dotag an ne'nong hinan bulul, ya adida goh ihda nan nabet'ol an animal, ya nan dala. Ya adida goh me'yelo' hinan bo'onda ahawa. ²¹Ti hanan paniawon tu'un Hudyu ya wadah nan Uldin Moses an gun mitudtuduh nan Habaduh nan abablubabluy ya hinan ahimbahimba'an nan Hudyu an nete"ah din hopapna."

Hay Nuntud'andah nan Hentil an Kimmulug ay Jesus

²²Inabulut din a'apostoles, ya din mumpun'endog, ya an amin din kimmulug din inalin Jacob. At pento'day duwah linala'ih nan mumpun'endog ta mitnuddan da Paul ay Barnabas ta umuydad Antioch an da Judas (an hay ohah ngadana ya Barsabbas) ya hi Silas. ²³Ya impehnagdan dida nan tudo' an hiyah te inalina:

"Da'min i'ibbayun a'apostoles ya ta'on nan mumpun'endog hinan kimmulug ay Jesus hitud Jerusalem ya apngaonmi da'yuh na, ya maphod ni' goh di aatyun i'ibba an Hentil an numpunhitud Antioch ya hinan udumnan abablubabluy hinan duwan provincia an ad Syria ya ad Cilicia. ²⁴Hay dengngolmi ya waday i'ibbamih immalih na an nalpuh tu an nangabuliduh nomnomyu, at mid poto'nah nomnomonyuh aat di Nahamad an Tugun. Mu bo'on da'miy nalpuwan nen itudtududa. ²⁵At hiyanan na'amung ami ta nunhahapit ami, at inyabulutmin amin ya unmi pot'on nan udumnan linala'in umalin da'yun mangiyalih nan tudo'mi ta mitnuddan da Paul ay Barnabas an nahamad an ibba tu'u. ²⁶Immannung an do'ol di nunligatan da Paul ay Barnabas ti hi'ihitangan matoydah nan puntamuandan Apu tu'un hi Jesu Kristu! ²⁷At te an honogonmi da Judas ay Silas ta ibaagdan da'yu goh heten intudo'mi. ²⁸Hay impanomnom nan Na'abuniyanan an Lennawan da'mih maphod ya adimi udman tun tugunmin da'yuh ayyu punligatan, at hay unudonyu ya anggay ya: ²⁹adiyu ihda nan mihdan ne'nong

^r15:17 Am. 9:12.

hinan bulul, ya adiyu goh ihday dala, ya adiyu goh ihda nan nabet'ol an animal, ya adiyu goh elo' di bo'onyu ahawa. Ya unudonyu ay hana ya maphod. Anggaynana hanah ibagamin da'yu.”

³⁰At hennagda dida ta immuydad Antioch. Ya unat goh dimmatongdah di ya inamungda din kimmulug ay Jesus, ya indatdan dida din tudo'. ³¹Ya unat goh binahan din tatagu ya nidugah di immamlonganda ti maphod an ma'adennolda. ³²Da Judas ay Silas goh ya propetada, at nadnoy di nuntudtuduwandah ihamadan di pangulug nan kimmulug hidi. ³³Ya nihinadah dih atnay algaw.

At hidin nakakanda ya inalin din kimmulug hidiy, “Hi Apo Dios di manalimun ay da'yuh nan pumbanggadanyud Jerusalem!” ³⁴Mu ninomnom Silas an mihinah did Antioch.^s ³⁵Ya umat goh ay da Paul ay Barnabas an nihinadah di ta niddumdah nan do'ol an tatagun muntudtuduh nan Hapit Apu tu'un hi Jesu Kristu.

Hay Miyadwan Numbiyahean da Paul an Nummisyonari

³⁶Ya palpaliwan ya inalin Paul ay Barnabas di, “Umuytah nan abablubabluy hidin inayantah din hopapnah din nangul'ulgudantah nan Hapit Apu tu'u ta tigonta din i'ibbata ya ta innilaontay aatda.”

³⁷Ya inabulut Barnabas, mu penhodnan itnuddah John Mark ay dida, ³⁸mu aggyu inabulut Paul an itnudda hiya ti aggyu intuluy John Mark an bimmadang ay didah engganay nalpah din tamuda an unnaat goh tinaynan didad Pamphylia!^t ³⁹At hiyay dimmalat ya nidugah di nunhongngilanda, at nunhiyanda. Ya initud mah Barnabas hi Mark, ya nunlugandah din bangka ta immuydad Cyprus. ⁴⁰Mu inawit Paul hi Silas ta pi'yibbana. Ya na'amung din kimmulug hidi ta nunluwaluda ta badangan Apo Dios da Paul ay Silas ya unda makak. ⁴¹Ya immuy da Paul ay Silas hinan duwan provincia an ad Syria ya ad Cilicia, ya intuduwanda din kimmulug hidi ta mihamad di pangulugda.”

Hay Inayan da Paul ad Derbe ya ad Lystra

16 Immuy da Paul ay Silas hidi goh ad Derbe ya ad Lystra an awadan di ni'hituwan nan kimmulug ay Jesus an hi

^s 15:34 Heten verse ya mi'id hinan nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios. ^t 15:38 Ac. 13:13. ^u 15:41 Na'at hidin 50-52 A.D.

Timothy. Hi inana ya Hudyu an kimmulug goh, mu hi amana ya iGreece. ²Ya e'gonan an amin nan kimmulug ad Lystra ya ad Iconium hi Timothy ti maphod di ugalina. ³Ya penhod Paul an mitnud hi Timothy ay hiya, at impakugitna hiya ta mid di dumalat hi apahiwana ti inilan an amin di Hudyun nunhituh nan abablubabluy hidi an iGreece hi amana, ya adida donglon nan Hapit Apo Dios hi un way aggyu nipakugit an muntudtudun dida. ⁴An amin din nunle'le'dandah nan abablubabluy ya intududa din inabulut din a'apostoles ya din mumpun'endog an kimmulug ay Jesus ad Jerusalem an mahapul hi unudonda. ⁵At dumalat ene ya gun pumhod di pangulug din kimmulug, ya gunda dumo'ol hi abigabigat.

Hay Inayan da Paul ad Troas

⁶Immuydah nan abablubabluy hinan duwan provincia an ad Phrygia ya ad Galatia, mu impawan nan Na'abuniyanan an Lennawa dida ta aggyuda immuy hinan Provinciad Asia an mangul'ulgud hinan Hapit Apo Dios. ⁷Ya unat goh dimmatongdah nan pogpog di Provinciad Mysia ya pohdondan umuy hinan Provinciad Bithynia, mu impawan goh nan Na'abuniyanan an Lennawa. ⁸At ene'wadam Mysia, ya nundadyuda ta immuydad Troas. ⁹Ya heden nahdom ya paddungnay nun'enap hi Paul, ya tinnigna han lala'in iMacedonia an timma'dog ya mumpahmo' an inaliny, "Umali ayuh babluymid Macedonia ta badangan da'mi!" ¹⁰Ya unat goh nalpah an tinnignah de at nundadaan amin^v umuy ad Macedonia ti hiyah ne nanginnilaanmin pohdon Apo Dios an umuy ami muntudtuduh nan Maphod an Ulgud an hay aat Jesus hinan tataguh di.

Hay Inayan da Paul ad Philippi

¹¹Nakak amid Troas, ya nunlugaan amih pupul, ya nundapuh amid Samothrace. Ya unat goh nabiggat ya nunlugaan ami goh hidin pupul ta immuy amid Neapolis. ¹²Ya pimmitaw amih din pupul, ya immuy amid Philippi an ongol ahan an babluy hidih nan ohan lugal hinan Provinciad Macedonia an hakup ad Rome. Ya manghan hindumingguy nihinanmih di.

¹³Nadatngan di Habadu ya nakak amih nan babluy ta immuy amih nan neheggon an wangwang ti alyonmiy wah

^v 16:10 Mattig an niddum hi Dr. Luke ay da Paul.

di nin di lutah gun punluwaluan nan Hudyun Apo Dios. Ya wah di nan binabain na'amung, at ni'yibun amin dida an ni'hahhahapit.^w ¹⁴Ya din ohan didan nangngol hi inalimi ya hi Lydia an iThyatria an nan munla'uh mumbolah an nun'anginan lo'ob an miyammah lubung, ya hiya goh di ohah mundayaw ay Apo Dios. Ya impaphod Apu tu'uy nomnomna ta way inatnan nangunud hidin inalin Paul. ¹⁵Ya nun'abonyagandan amin an numpunhituh abungna. Ya inalinan da'miy, "Un ay nomnomonyuh un ha'in goh di ohah nahamad an kimmulug ay Apu tu'u ya umali ayuh abungmi ta hidiy ihinanyu." Ya inal'alu' ahan da'mi, at immuy ami.

¹⁶Wa han ohan algaw an inayanmih nan lugal an punluwaluanmin Apo Dois ya dinamumi han babain himbut an waday nihuhu'lung hi nappuhih lennawan hiya an abalinnan mangibaag hi ma'at hi udum hi algaw. Ya malagbuan hinan gunna aton, at do'ol di pihhuh innal nan nambut ay hiya. ¹⁷Ya gun mitnud ay da'min da Paul an gunna ibugaw di, "Daten linala'i ya diday baal nan na'abbagbagtun Dios an mangitudtuduh atonyun mabaliwan!"^x

¹⁸Ya ina'inatnah a'alga'algaw, at la'tot ya impahiganah Paul, at nunligguh hinan babai, ya inalinan den nappuhin lennaway, "Dumatat nan abalinan Jesu Kristu ya mala'ah'an hiya!" Ya himbumagga ya nala'ah din nappuhin lennawa.

¹⁹Ya unat goh inilan nan nambut an adi malagbuan mahkay ya dempapda da Paul ay Silas, ya inyuyda didah nan a'ap'apun den babluy hinan way pummalkaduan. ²⁰Ya inyuyda goh hinan nun'abagtun a'ap'apudan iRome, ya inaliday, "Date han linala'in Hudyu ya diday mangete'te"ah guluh tun babluy tu'u ²¹ti itududay nob'on an ugalidan adi mabalin an unudon tu'un iRome!"

²²Ya an amin din tatagun na'amung hidi ya dempapda, at nunnaudon din a'ap'apun impaluh'up din lubung da Paul ay Silas, ya impahuplitda dida. ²³Ya unat goh hinuplihuplitda ya imbaludda dida, ya minandaldah de din a'ap'apun di baludan ta

^w **16:13** Hay ugalin di Hudyu ya ma'ahhapul di himpulu mah ni' an linala'i ya un mabalin an mawaday ohan himba'an hinan ohan lugal, ya gulat ta aggyu himmimpulu at mahapul an mummitingdah luwal. ^x **16:17** Hidin nalpah nan na'at ya nakak nin hi Dr. Luke ay da Paul ti napogpog nan hinapitna an *da'mi* unu *ami*.

ihamadnan mungguwalyan dida. ²⁴Ya unat goh dengngol din ap'apun di baludan din nimandal ya inyuyna didah nan gagwan di kuwaltun di baludan, ya wah di han ayiw an pangulpitdah hu'in di mabalud, at inulpitnay hu'idah nan madamot an ayiw.

²⁵Ya unat goh limmabi ya nunluwalu da Paul ay Silas ay Apo Dios, ya ingkantaday pangipabagtuandan Hiya. Ya dongdonglon din udumnan nabalud dida. ²⁶Ya himbumagga ya inongolnan immalyog, ya wimmalwowlwod heden baludan. Ya himbumagga ya nun'ibughul an amin di tangob di pantaw, ya nun'a'an din nun'iyulpit hi hu'ida ya nan bangkeleng hi an amin hidin nibalud. ²⁷Ya bimmangon din ap'apun de han baludan, ya tinnignan amin din pantaw, ya nun'ibughul. Ya inalinay un numpangalayaw din nun'ibalud, at hinu'nutnay hanggapna ta patayonay odolna. ²⁸Mu tinnig Paul heden atona, at numbugaw an inalinay, "Adim patayon di odolmu, ti tia amih tun amin!"

²⁹Ya numpa'alah de din ap'apuh nan baludan hi dilag ta timmagtag an immuy hi wadan din nun'ibalud an wumogwog hi ta'otna, at nunhippiah inayungan da Paul ay Silas. ³⁰At impabuhu'na dida, ya inalinan diday, "I'ibba! Hay ato' ta mabaliwana?"

³¹Ya inoliday, "Kulugom hi Apu tu'un hi Jesus, at mabaliwan'a, ya an amin nan pamilyam, ya nan mihinan da'yu." ³²At intududay Hapit Apu tu'un hiya ya hinan wah nan abungna. ³³Ya ta'on un labi ya initnud den ap'apun di baludan dida ta immuyna inihuan din nun'ahugatan hi odol da Paul ay Silas. Ya unat goh nalpah ya nabonyagandan hina"ama ya ta'on din nun'ihinan dida. ³⁴Ya impahigupna da Paul ay Silas hi abungna, ya pinangana dida. At ongol di nun'am'amlongandan hina"ama ti kinulugda mahkay hi Apo Dios.

³⁵Ya heden nabiggat ya hennag din nun'abagtun a'ap'apun iRome din a'ap'apun tindaluh awadan nan ap'apun di guwalya, ya inalidan hiyay, "Ibo'tanyu din duwan linala'in imbaludyu."

³⁶At inalin din ap'apuh nan baludan ay Paul di, "Inalin nan ap'apumi an ibo'tan'u anu da'yun Silas. At makak ayu, ya mid ni' ahan al'alin da'yu."

³⁷Mu inalin Paul hinan a'ap'apun tindaluy, "Adi mabalin an nonong ya nakak ami, ti anaad ta impahuplit da'mih nan hinagang di do'ol an tatagu, ya impibalud da'mi, ya wan aggyay da'mi hinumalya ta panginnilaan hi un makulug an numbahol ami? Ta'on un ami Hudyu mu tagu da'mi goh hinan iRome, at

hiyanan inilamin nibahhaw heden inatda! At mahapul an umali nan a'apu ta diday mangibo'tan ay da'mi ta attiganan nibahhaw din inatda!”

³⁸At imbaag din a'ap'apun tindalu din inalin da Paul, ya ma'atta'ot din a'ap'apuh nanginnilaandan tagun di Rome da Paul ay Silas. ³⁹At immuy din a'ap'apu ta muntutuyudan da Paul ay Silas hinan inatda ya unda ibo'tan didan inaldiday, “Maphod hi un ayu makak eten babluy!”

⁴⁰At tinaynan da Paul ay Silas din baludan ta immuydah abung Lydia an nangah'upandah din i'ibbadan kimmulug ay Jesus. Ya tinugunda dida ta inaynayunday pangulugda. At nakakdan den babluy.

Hay Inayan da Paul ad Thessalonica

17 Ene'wan da Paul ay Silas ad Amphipolis ya ad Apollonia hi immayandad Thessalonica an awadan di himba'an di Hudyu. ²Ya immuy hi Paul eden himba'an ti hiyah ne ugalina, ya tuluy Habaduh nuntudtuwanah nan Hapit Apo Dios hinan tataguh di. ³Ya intudtudun Paul hinan tataguy ibalihan nan nitudo' hinan Hapit Apo Dios hi aat Kristu an Alin Pento' Apo Dios an mahapul an mipaligligat ya un matoy, mu mamahuan. Ya inalin Paul di, “Hi Jesus an ipa'pa'innila' ay da'yu ya Hiyah Kristu.” ⁴Ya waday udumnan na'al'alu', at niddumdan da Paul ay Silas, ya niddum goh din do'ol an iGreece an nundayaw ay Apo Dios, ya niddumda goh din do'ol an adadangyan an binabain dida.

⁵Mu nidugah di amoh nan Hudyun aggyuy kimmulug, at inamungda din tatagun de han babluy an hay malkaduy li'indan lumayalayah ta immuyda impangalawngaw din tataguh nan babluy. Ya immuydah abung Jason ti hidiy nihinan da Paul ay Silas, ya impilitdan hinumgup ta way atondan mangah'up ay dida ta ipabuhu'da dida ta iyuydah nan wadan di tatagu ta humalyaonda dida. ⁶Mu unat goh aggyuda dida inah'upan at hi Jason ya din udumnan kimmulug ay Jesus di dempapa ta inyuyda didah din a'ap'apuh nan babluy an pun'ibugawday, “Din i'ibban daten tatagu ya diday puma"ih nomnom di tataguh nan abablubabluy an immaya'ayanda! Ya ad ugwan ya ten immalida goh hitun babluy tu'u, ⁷ya heten hi Jason ya impa'iyannah abungna! An aminda ya adida unudon an amin din uldin di ali tu'un hi Caesar ti hay alyonda ya wada anu goh di ohan ali an hi Jesus di ngadana!”

⁸Ya unat goh dengngol din tatagu ya din a'ap'apun den babluy henen inalida ya mid poto' di nomnomonda. ⁹At gahin ahan un minoltan nan a'ap'apu da Jason ya unda pakakon dida.

Hay Inayan da Paul ad Berea

¹⁰Unat goh hemmelong ya hennag din kimmulug ay Jesus da Paul ay Silas ta immuydad Berea. Ya unat goh dimmatongdah di ya immuyda goh hinan himba'an di Hudyu. ¹¹Ya ma"ap'aphod di nomnom nan tataguh di ya un nan nomnom di tatagud Thessalonica. Ti unat goh mun'ul'ulgud da Paul ya ihamaddan eton di ingadan mangngol, ya binahabada nan Hapit Apo Dios an nitudo' ta innilaonday un makulug heden itudutudun da Paul. ¹²At do'olday kimmulug, ya kimmulug goh di do'ol hi adangyan an binabain iGreece, ya immat goh hinan do'ol an linala'in iGreece.

¹³Mu hidid Thessalonica hi wadan di abung Jason ya dengngol din Hudyun wada da Paul ad Berea an muntutduh nan Hapit Apo Dios, at inunudda goh didah di, ya indoldolda din tatagu ta binoholda da Paul. ¹⁴⁻¹⁵Mu din kimmulug ad Berea ya nunnaudondan nannag ay Paul, mu waday ni'yibbanah numbaatandan immuy hinan pingit di baybay, at nataynan da Silas ay Timothy ad Berea. Ya innayun da Paul hinan i'ibbanan immuy ta nangamung ad Athens ya unda mumbanggad din ni'yibban Paul ad Berea, ya impaad Paul ay dida ta alyondan da Silas ay Timothy ta punnaudondan mangunud ay hiyad Athens.

Hay Inayan da Paul ad Athens

¹⁶Hidin panpanodan Paul ay da Silas ay Timothy hi ad Athens ya tinnignan amin heden babluy an do'ol di bulul hi dayawonda,

at nidugah di nunlungdayaanan nannig. ¹⁷Ya immuy hinan himba'an di Hudyu ta ni'hapihapit hinan Hudyu ya hinan Hentil an iGreece an mundayaw ay Apo Dios. Ya abigabigat ya immuy hinan pummalkaduan an ni'hapihapit hinan tatagun malumaluh. ¹⁸Mu wadada goh di muntutudu an hay ngadandan himpampun ya Epicurean,^y ya hay ngadan di udumna ya Stoic,^z at ni'yohhongdan Paul. Ya inalin din udumnan diday, "Hay gun alyon ten tagu an mid upid di hapitona?" Ya inalin goh din udumnay, "Mid mapto' ya hay ituduna ya hay dayawon di udumnah nan babluy." Ya manu ay inalidah ne ti intutudun Paul nan Maphod an Ulgud Jesus ya hay namahuana.

¹⁹Ya inayagandah Paul, ya initnudda hiyah din gun ahayupan nan munhumalya an nan ma'alih Areopagus.^a Ya inalidan hiyay, "Pohdonmin innilaon hete han pa'itunnun tugun an itudtudum. ²⁰Ya waday udumnah dengngolmin inalim an nob'on, at hiyay pohdonmih innilaon." ²¹Ya manu ay inaliday umat hina ti an amin din iAthens ya din udumnan bunag an numpunhituh di ya umat hinay gunda aton an umuyda mundongdongol ya mi'haphapit hi balun mahahhahapit hidid Athens.

²²At timma'dog mah hi Paul hinan gagwan din na'a'amung an tatagun Areopagus, ya inalinay, "Da'yun iAthens, tigtigo' ya nidugah di pundayawyuh nan bululyu! ²³Hidin nunle'le'da' hinan a'abungyu ya tinnitinnig'u nan daydayawonyu, ya waday nihilhel hinan pun'onnganyu hi HITUY PUN'ONNGAN HINAN DIOS AN AGGUY NA'INNILA."

Ya inalin goh Paul di, "Henen dayawonyu an mid inilayuh aatna ya ibaag'un da'yuy aatna. ²⁴Hiyah Apo Dios an nunlumuh tun luta ya an amin di wah tun luta, at Hiyay Ap'apud abuniyan ya tun luta goh, ya bo'on nan o'ongol an timplun inyamman di tataguy punhituwana. ²⁵Ya adi mahapul an idat di tataguy intamudan Apo Dios ti adina mahapul, ti Hiyay mangidat an amin hi logom hinan tatagu an ta'on un nan ataguanda ya nan hodohdada. ²⁶Ya Hiyay nunlumuh din nahhun an lala'in

^y **17:18** Hay kinulugda ya ma'aphod anun amin di umpa'amlong an wah tun luta an ta'on un lumihog. ^z **17:18** Hay kinulugda ya ma'aphod anuh un tu'u edpol di le'na tu'u ta adi mipattig, at mid olog di tatagun mannig ay didan mangimmatun hi unda bimmungot unu mun'amlong. Ya kinulugda goh an maphod hi un tu'u adi pa'ion nan nalmu an wah tun luta, ya kinulugda goh an abalinandan mumpapto' hi odolda. ^a **17:19** Hay pohdonan ibaga ya *Duntug Ares*, ya hi Ares di bululda an mumpapto' hi idul ya gubat.

“HITUY PUN'ONNGAN HINAN DIOS AN AGGUY NA'INNILA”

nalpuwan an amin di numbino'ob'on an tataguh tun luta. Ya Hiyay nunnomnom hi gutud di almuwan di tatagu ya hay lugal hi punhituwanda. ²⁷Ya manu ay inatnah ne ya ta way atondan mangah'up hi anahamadna, at mid mapto' ya innilaonda Hiya ti immannung an neheggon ay ditu'un amin. ²⁸Ya hay hinapit din ohan ibbayuh din hopapna ya inalinay,

Nan nahamad an madayaw di dimmalat hi ataguan tu'u,
ya umiwian tu'u,
ya hay awadan tu'u.^b

Ya umat hina goh din inalin din oha goh an ibbayuh din penghana ti inalinay,

Immannung an ditu'uy tagunan limmuna.^c

^b 17:28 Hiyah ne intudo' Epimenides an iCrete hinan libluna an *Cretica*, ya hay amataguna ya hidin 600 B.C. ^c 17:28 Hiyah ne intudo' Aratus an iCilicia hinan libluna an *Phaenomena*, ya hay amataguna ya hidin 315-240 B.C. Ya hiyah ne goh intudo' nan ohan lala'in hi Cleanthes hinan libluna an *Kantan Mangipabagtu ay Zeus*, ya hay amataguna ya hidin 331-233 B.C.

²⁹Ya gapu ta ditu'uy imbabaluy Apo Dios^d at adi tu'u nomnomon an hi Apo Dios ya nipaddung hinan bulul an balitu', unu silver an hinibug di tagu, unu batu an nahilhilan an niyunnudan hi aat di ninomnom nan nun'ammah nan tinnagu. ³⁰Ya hidin aggyu nanginnilaan di tatagun Apo Dios ya un goh dindinong hi Apo Dios. Mu ad ugwan ya mandalonan amin di tataguh tun luta ta iponagday ato'atondan nun'appuhi ya nuntutuyuda. ³¹Ti wada han ohan algaw an pento' Apo Dios an panumalyaanah nan tataguh tun luta, ya nahamad di panumalyana. Ya hay panginnilaan hi un makulug an ma'at hatu ya din nummahuanah nan pento'nan munhumalyah tagu."

³²Ya unat goh denggoldah nen inalin Paul an waday namahuan hi natoy ya nunlayahon din udumna hiya. Mu inalin din udumna goh di, "Pohdonmin hi awni ya ulgudom goh di udumnah umat hitu." ³³At tinaynan Paul din na'amung. ³⁴Mu wadaday udum an niddum ay hiyan nangulug hidin intuduna an hay oha ya hi Dionysius an ohah nan membron di Areopagus, ya nan ohan babain hi Damaris, ya nan udum goh.

Hay Inayan da Paul ad Corinth

18 Unat goh nalpah hede ya tinaynan Paul ad Athens ta immuy ad Corinth.^e ²Ya inah'upana han Hudyu an hi Aquila an hay Provinciad Pontus di nitungawana ya un pa'adattong an nalpud Italy, ya nitnud goh han ahawanan hi Priscilla. Ya manu ay nakakdad Rome ti immandal nan Alin hi Claudius^f an inalinay, "An amin di Hudyud Rome ya mahapul an makakda."^g Ya immuy hi Paul ay dida ³ta ni'hinah abungda, ya ni'tamun dida ti hay tamuda ya unda mun'am'ammah tuldan abung an umat hidin tamuna. ⁴Ya aHabahabadu ya gun umuy hi Paul hinan himba'an di Hudyu, ya ni'hapihapit hinan Hudyu ya hinan iGreece, ya impadahnan nangal'alu' ay dida ta kumulugdan Kristu.

⁵Ya unat goh dimmatong da Silas ay Timothy an nalpud Macedonia ya hihi'alon Paul mahkay an muntudtuduh nan

^d17:29 Mal. 2:10. ^e18:1 Mid mapto' ya na'at hidin 51 A.D. ^f18:2 Hay nun'aliana ya hidin 41-54 A.D. ^g18:2 Nuntudo' nan ohan gun muntudtudo' hi history an hi Suetonius hinan libluna an *Claudius* (verse 25) an manu ay pinakak nan Alin hi Claudius nan Hudyud Rome ti "gun etlod Chrestus nan punnomnom nan tatagu." Ya nan *Chrestus* ya ohan nibahhaw an spelling di ngadan an *Kristu*, at mid mapto' ya ninomnom Claudius an idoldol Jesu Kristu nan iRome.

Hudyuh aat Jesus an ma'alih Kristu. ⁶Mu unat goh ni'yohhong nan Hudyun hiya ya gunda padngolan hiya, at innalna din lubungna, ya inyagyagna ta pangipattiganan nabaholan nan tataguh di. Ya inalinan diday, “Un ay adi ayu mi'tagun Apo Dios ya da'yuy ad bahol an bo'on ha'in! At mete"ad ugwan ya umuya' hinan Hentil ta diday itudtuduwa!”

⁷At nakak ay dida ta immuy nunhituh abung nan Hentil an mungngadan hi Titius Justus an ohah nan mundayaw ay Apo Dios, ya nedelloh di abungnah nan himba'an di Hudyu. ⁸Mu din ap'apun den himba'an di Hudyun hi Crispus^h ya an amin dan hina"ama ya din nihinah abungda ya kimmulugda goh. Ya do'olda goh di udumnah tatagud Corinth an kimmulug, at numpabonyagda.

⁹Ya wa han ohan nahdom ya paddungnay nun'enap hi Paul, ya inalin Apu tu'un hiyay, “Adi'a tuma'ot, mu inaynayunmun muntudtuduh nan Hapit'u, ya adim higanan ¹⁰ti mimidduma' ay he"a, at mi'id nappuhih ma'at ay he"a ti do'olda goh di tataguh numpunhituh tun babluy an pento"uh tagu.” ¹¹At nihinah dih Paul hi hintawon ya han godwa an nuntudtuduh nan Hapit Apo Dios hinan tatagu.ⁱ

¹²Ya unat goh napilih Gallio hi gobelnadol/ hinan Provinciadi Achaia^k ya na'amungday Hudyu, ya inabulutdan amin an umuyda dapopon hi Paul, at dempapda hiya, ya inyuydah nan punhumalyaan. ¹³Ya inaliday, “Heten tagu ya gunna al'alu'on nan tatagu ta numbino'ob'on di atondan mundayaw ay Apo Dios an adi miyunnudan hinan pundayaw an iyabulut di Uldin!”

¹⁴Ya unat goh alyon ta humapit hi Paul ya himmapit hi Gallio an inalinay, “Gulat hi un hay pimmatoy, unu nangakaw, unu nan udumnan umat hinan nappuhin inatnay idiklamuyun Hudyu at badanga' da'yun manumalya. ¹⁵Mu bo'on heney inatna ti hay atona anu ya adina ituduy aat di unudonyun Hudyun nitudu, ya nan Tugun di ap'apuyu, ya nan Uldinyu goh. At okod ayun da Paul an munhahapit ti adi' ipanuh hana!” ¹⁶At pinakakna

^h 18:8 Hi Apostoles Paul di namonyag ay hiya (I Cor. 1:14). ⁱ 18:11 Mid mapto' ya intudo' Apostoles Paul nan duwan liblul tu an Liblu an I Thessalonians ya Liblu an II Thessalonians. ^j 18:12 Hay nunggobelnadolanan di ya hidin 51-52 A.D. Ya do'ol di namhod ay Gallio ti nahamad di inatnan numpapto'. Ya waday lala'in aginan hi Seneca an nala'eng an humanul, ya hi Seneca di bihtulun nuntudtudu ay Nero an numbalin hi ali. ^k 18:12 Hiyah ne ohan provinciadi Greece.

didah nan punhumalyaan. ¹⁷At dempap din Hudyuh Sosthenes an ap'apun nan himba'an hidi ta hiyay nangipuhayandah bungotda, at nunhuplitdah nan hinagang di punhumalyaan, mu un hintigtigon Gallio.

Hay Numbangngadan da Paul ad Antioch hinan Provinciad Syria

¹⁸Innayun Paul an nihinah did Corinth hi manghan hi himbulan ya unda munlugan hi pupul an umuy ad Syria an ibbana da Priscilla ay Aquila. Mu enye'wadad Cencrea hi nahhun ta numpapo'leh hi Paul ta ipa'annungna din intulagnan Apo Dios ti hiyah ne ugalidah pangimmatunan ya unda mahkay munlugan hidin pupul ta immuydah nan Provinciad Syria. ¹⁹Ya unat goh negpongdad Ephesus ya limmahunda ta mihina da Priscilla ay Aquila hidi. Ya immuy hi Paul hinan himba'an di Hudyu, ya ni'hapihapit hinan Hudyuh di. ²⁰Ya impa'udda hiya ti pohdondan mihinan dida, mu agguyna inabulut. ²¹Mu din nakakana ya inalinay, "Wa ay ta iyabulut Apo Dios at mumbangngada' goh ay da'yuh tuh udum di algaw." At nakak ad Ephesus an nunlugan hi pupul. ²²Unat goh dimmatongdad Caesarea. Ya nundapuh hi Paul ad Jerusalem an immuy nangapngah nan kimmulug hidi ya un umuy ad Antioch.^l

Hay Miyatlun Numbiyahean da Paul an Nummisyonari

Hay Inayan da Paul ad Galatia ya ad Phrygia

²³Mu aggyu nabayag hidid Antioch hi Paul ya nakak an immuy limmane'le'od hinan abablubabluy hinan duwan provincia an ad Galatia ya ad Phrygia ta tinuguna nan kimmulug hidi ta ihamadday pangulugda.^m

Hay Inayan Apollos ad Ephesus ya ad Corinth

²⁴Wada han Hudyu an mungngadan hi Apollos an i'Alexandria an immuy ad Ephesus an ni'hituh di. Hiya ya nala'eng an muntudtudu, ya do'odo'ol di inilana din nitudo' an Hapit Apo Dios. ²⁵Ya inilana goh din intudtudun John hi aat Apu tu'un hi Jesus, ya na"innilaonay pumbonyag John. Ya nidugah di amahlunan mangitudtudun danen inilana, mu manghan di inilana aat Jesus. ²⁶Ya ente"anan immuy nuntudtuduh nan

^l18:22 Mid mapto' ya na'at hidin 52 A.D. ^m18:23 Na'at hidin 53-57 A.D.

himba'an di Hudyu an mid di ta'otna. Ya unat goh dengngol da Priscilla ay Aquila hede han intudtuduna ya inniladan nakudang di inilana, at hiyanan inayaganda hiya ta nitnud hi abungda ta intududan hiyan amin di aat Apo Dios ta mihamad di panginnilaana.

²⁷Ya ninomnom Apollos an umuy hinan Provinciad Achaia, at binadangan din kimmulug ay Jesus hidid Ephesus ta impiyuyday tudo' hinan i'ibbadan kimmulug ad Achaia ta mangilionda hiya. Unat goh dimmatong hidi ya nidugah di bimmadanganah din tatagun kimmulug hidi an dumalat di homo' Apo Dios ay dida. ²⁸Ya ni'hapihapit hinan Hudyuh din na'amungan di tatagu, ya impaphodnan nambanambal hidin hinapihapitda. At la'tot ya inamehna dida ti inhamhamadnan nangipa'innila an hi Jesus di Alin Pento' Apo Dios an nitudo' hinan nitud'an di Hapit Apo Dios.

Hay Inayan da Paul ad Ephesus

19 Hidin wadan Apollos hi ad Corinth ya immuy kogoh hi Paul ad Ephesus an inye'wanah nan aduntuduntug.ⁿ Ya wadaday inah'upanah kimmulug ay Jesus hidi, ²at inalinan diday, "Hidin hopap di kimmuluganyu ya undan niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan da'yu?"

Ya tembaldan inaliday, "Agguymi inilah ne ti mid dengdengngolmih un waday Na'abuniyanan an Lennawa."

³Ya inalin Paul ay diday, "Hay aat di nabonyaganyu mah?"

Ya tembaldan inaliday, "Umat hi intudun John di nabonyaganmi."

⁴Ya inalin Paul ay diday, "Hay intudun John hi abonyagan di tatagu ya hiyay pangipattigan hi puntutuyuan hi bahol. Ya inalina goh di waday mehnod ay hiya, at Hiyay kulugon tu'u, ya hi Jesus henen inalina." ⁵At unat goh dengngoldah nen inalin Paul ya numpabonyagdan amin ta pangipa'innilaandan hi Apu tu'un hi Jesus di unudonda. ⁶Ya dinapan Paul di uluda, at niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan dida, ya hinnat'on di hapitda an bo'on hapitda tuwali, ya hinapitda goh di impa'innilan Apo Dios ay dida. ⁷Ya himpuluda ta duwa nin di linala'ih na'atan ne.

ⁿ 19:1 Mid mapto' ya na'at hidin 53-55 A.D.

⁸Ya immu'immuy hi Paul hinan himba'an di Hudyu, ya tuluy bulan di ni'hapihapanah nan tatagu an mi'id ta'otnan nangitudtudun aat nan Pumpapto'an Apo Dios ta way atondan kumulug. ⁹Mu adi mihapitan damdama din udumnan dida an mungngohoydan kumulug, ya pinihulda nan kumulugan ay Apu tu'uh nan hinagang di tatagu. At tinaynan Paul dida an initnudna din nangunud hinan intuduna. Ya abigabigat ya immu'immuydah nan puntudtuduwan Tyrannus ta hidiy ni'hapihapanah nan tatagu. ¹⁰At timmudutuduh dih duway tawon hi Paul ta way inat an amin din tataguh dih nan Provinciad Asia an nangngol hinan Hapit Apo Dios an nan Hudyu ya nan Hentil goh.^o

*Hay Namadahan nan Imbabaluy Sceva an Nunla'ah
hinan Nappuhin Lennawad Ephesus*

¹¹Do'ol di umipano'h'an inat Paul an dumalat nan nidugah an abalanan Apo Dios, ¹²ya ta'on un nan panyu ya nan lo'ob an edeneh di tataguh odol Paul ta edenehda goh hinan numpundogoh ya hinan nun'ahe'pan, ya pumhodda.

¹³Ya waday Hudyun immuy lemme'ole'od hinan abablubabluy, ya nunla'ahday nun'eh'op hinan tatagu. Ya impadahda goh an mungngadan hi ngadan Jesus ta Hiyay punla'ahda an inalay, "Hay ngadan Jesus an ul'ulgudon Paul di punla'ah'un he'a!" ¹⁴Ya nan linala'in nangat hina ya didanay pitun imbabaluy Sceva an ohah nan ap'apun di papadin di Hudyu. ¹⁵Ya wada han namenghan an la'ahonda din nihu'lung, mu tembal at goh din nihu'lung didan inaliny, "Inila' hi Jesus, ya inila' goh di aat Paul, mu mid inila' hi aatyu!" ¹⁶Ya nundopap din lala'in nahu'lungan dida, ya nun'a'amehda. At numpangalayawdan numpangalahun hinan abung an nun'ahugatan ya nun'abladan.

¹⁷Ya an amin din Hudyu ya din Hentil an numpunhitud Ephesus ya dengngoldah ne han na'na'at, ya ma'atta'otda, at niyal'allay pangipabagtuandan Apu tu'un hi Jesus! ¹⁸Ya do'olda mahkay di kimmulug an mi'yamu'amung hinan i'ibbadan kimmulug, ya gunda itutuyuy ina'inatdan nun'appuhi. ¹⁹Ya

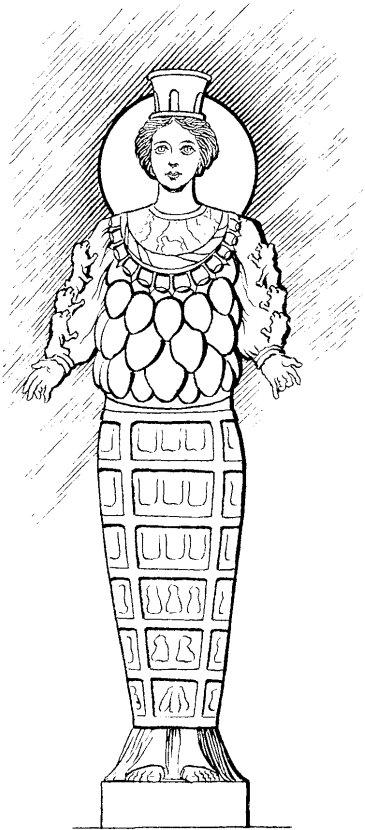
^o **19:10** Mid mapto' ya heten gutud di nete"aan nan ahimbahimba'an hi ad Colosse (Col. 1:2), ya ad Hierapolis, ya ad Smyrna (Rev. 2:8-11), ya ad Pergamum (Rev. 2:12-17), ya ad Thyatira (Rev. 2:18-29), ya ad Sardis (Rev. 3:1-6), ya ad Philadelphia (Rev. 3:7-13), ya ad Laodicea (Col. 4:13-16; Rev. 3:14-22) ti neheggon ad Ephesus. Ya mid mapto' ya hiyay nangitudo' hinan Liblu an I Corinthians eden timpu.

din do'ol an mumba'ih din hopapna ya inamungda din libludan pangitigandan mumba'i, ya genhobdan amin hinan hinagang di do'ol an tatagu. Ya hay balul an amin din liblun genhobda ya nabongley libuh palatan silver an pihhu. ²⁰Ya dumalat henen na'at ya nundongol hinan abablubabluy di Hapit Apu tu'u, at do'olday kimmulug, ya nidugah di pangulugda.

Hay Nungguguluwan nan Tatagud Ephesus

²¹Unat goh nalpah hana ya ninomnom Paul an mumbanggad ad Jerusalem an e'wanad Macedonia ya ad Greece an alyonay, "Un adya malpah hanan umaya' hidi ya mahapul an umuya' ad Rome." ²²At hennagna din duwan baalna an da Timothy ay Erastus ta nahhundan immuy ad Macedonia, mu hi Paul ya nihihinnah di goh hinan Provinciadi Asia.

²³Ya hidih din wadanad Ephesus ya nunggugulu din tataguh di ti dumalat din nitudtudun Tugun Apu tu'un hi Jesus. ²⁴Ti hay aat nen na'at ya wada han lala'in hi Demetrius di ngadana, ya hinibuhibugnay baballuy an enyengngohnah nan ongol an Timplun Artemis^p an babain dayawonda. Ya hay inyammana ya malita' an gumo'. Ya ongol di pihhuh la'un hana nan baballuy, ya ongol goh di lagbun nan puntamuona. ²⁵Ya inayagana din puntamuona ya din udumnan linala'in umat hina goh di tamuda ta na'amungda, ya inalinan diday, "Da'yun linala'i, inilayu an hay nalpuwan di pinumhodan di itaguan tu'u

^p 19:24 Hay ohan ngadan ten babain bulul ya hi Diana an bumadang anuh nan binabai ta munhabida, hiyaat un do'ol di huhuna.

ya heten tamu tu'un munhibug. ²⁶Ya dengngodengngolyu ya tinnitinnigyuy ina'inat nan ohan tagun hi Paul. Hiya ya inalinay nan bulul an hinibug di tagu ya adi makulug an dios! At do'olday tataguh tud Ephesus di nangulug, ya la'tot ya an aminday tataguh tuh nan Provinciad Asia ya kulugondah den itudtuduna. ²⁷At mid mapto' ya la'tot ya pahiwon nan tatagu tun hibugon tu'u! Ya bo'on hene ya anggay, ti awniat mid mapto' ya adida e'gonan nan Timplun ihinan Artemis an dayawon tu'u, ya dayawon goh nan tatagud Asia, ya hi an amin hitun luta, at mi'id mahkay di hulbin nan himba'ana!"

²⁸Unat goh dengngol din tataguh ne han inalin Demetrius ya ma'abbungotda, ya bimmugawdan inaldid, "Nabagbagtuh Artemis an dayawon nan i'Ephesus!" ²⁹Ya niwa'at henen inulugud Demetrius hinan ahigihigib ad Ephesus, at la'tot ya bimmoholda nan tatagun umaningal. Ya dempapda da Gaius ay Aristarchus an iMacedonia an ninitnud ay Paul, ya nunnaudondan inyuy didah nan a'amu'amungan di tatagun mi'tigaw hinan ay'ayam. ³⁰Ya penhod Paul an umuy hinan na'amunganda ta mi'hapit hinan tatagu, mu impawan din kimmulug ay Jesus. ³¹Ya wadaday udumnah din a'ap'apun de han provincia an ligwana, ya nunhonagdah immuy nangalin hiya ta adi ni' mipattig hinan na'amungan di tatagu. ³²Ya hedeh din na'amunganda ya bumanugawdan amin an numbino'ob'on di bugawanda. Ya din udumnan do'ol ya aggyuda inilay dimmalat hi na'amungandah di. ³³Ya din udumna ya inaldid un nan Hudyuy dimmalat, at hennag nan Hudyuh Alexander an Hudyu goh ta mi'hapit hinan na'amung an tatagu. Ya pinapana dida ta way atonan mangibaag hi aatdan Hudyu. ³⁴Ya unat goh inimmatunanda hiya an Hudyu ya duway olas di nangibugawandan amin an inaldid, "Nabagbagtuh Artemis an dayawon nan i'Ephesus!"

³⁵Ya la'tot ya impadinong din ohan mangupihhinah nan babluy dida an inalinay, "Da'yun tatagun i'Ephesus, inilan an amin di tatagu an ditu'un i'Ephesus di manalimun hinan Timplun Artemis an nabagbagtu, ya ditu'u goh di manalimun hinan batun bulul an hi Artemis an nalpud dayan nagah. ³⁶Ya mid ah mangihaut ete ti makulug, at dindinong ayu ta adi malgom di atonyu! ³⁷Daten linala'in inyaliyuh tu ya mid inatdah nappuhi ti aggyuda nangakaw hinan Timplun pundayawan tu'u,^q

^q 19:37 Bahaom nan footnote di Rom. 2:22 ta innilaom di aat te.

ya aggyda goh pinahal hi Artemis an dayawon tu'u. ³⁸Wa ay di idiklamun Demetrius ya nan i'ibbanan numpapaddung di tamuda ya waday huwis tu'un mangipanuh hi diklamu, ya wada goh di algaw hi pundidiklammuan, ya wadaday munhumalyan dida, at hidiy pundidiklammuandan amin. ³⁹Mu wada ay di udumna goh hi idiklamuyu ta bo'on nan upihhinay pundiklamuanyu ya hay mahapul ya unudonyu nan uldin tu'u ta wa adya ta na'amung an amin di bumutus ya diday mangipanuh ene han diklamuyu. ⁴⁰At mahapul an duminong tu'u ti ini ya idiklamu ditu'uh nan u'upihyal nan iRome hi un tu'u gumulud ugwan an algaw, ti mid ah mabalin hi pambal tu'uh dumalat hi nahayupan tu'!"

⁴¹Unat goh nalpah henen hinapit din mangupihhina ya pinakakna din na'amung.

Hay Inayan da Paul hinan Provinciad Macedonia ya ad Greece

20 Unat goh dimminong din tatagud Ephesus an gimmulu ya inayagan Paul nan kimmulug ay Jesus ta na'amungda. Ya tinuguna dida ya un mahkay umuy hinan Provinciad Macedonia.^r ²Ya limmane'le'od hidih nan abablubabluy, ya tinuguna din kimmulug. Ya immuy goh hinan Provinciad Greece, ³at tuluy bulan di nihinanah di.^s Ya unat goh wan umuy munluga hinan pupul ta umuy ad Syria mu ininnilanan wadaday Hudyun nunnomnom an mamatoy ay hiya at ninomnomnan mumbangngad hinan Provinciad Macedonia ta hidiy pange'wana ta adi munluga hinan pupul. ⁴Ya dida hatuy nitnud ay hiya: hi Sopater an hina' Pyrrhus an iBerea, ya hi Aristarchus, ya hi Secundus an iThessalonica, ya hi Gaius an iDerbe, ya hi Timothy, ya da Tychicus ay Trophimus an nalpudah nan Provinciad Asia. ⁵Ya nahhundan immuy ta henoddah Paul ad Troas. Ya immuy hi Paul ad Philippi, ya ha'in an nuntudo' eten liblu ya nidduma' ay hiyah di.^t ⁶Ya unat goh nalpah din Behtan di Aggy Nabino'bo'an an Tinapay ya nunluga amih nan pupul, ya lemay algaw di nunlulugananmi ta nangamung

^r20:1 Mid mapto' ya intudo' Apostoles Paul nan Liblu an II Corinthians eden timpu. ^s20:3 Mid mapto' ya intudo' Apostoles Paul nan Liblu an Romans eden timpu. ^t20:5 Niddum hi Dr. Luke ay da Paul hidin numbiyaheanad Troas (Ac. 16:10), mu tinaynana didad Philippi (Ac. 16:17). Ad ugwan ya niddum goh ay dida.

ad Troas hi nangah'upanmih din i'ibbami, ya nihina amih dih ohay duminggu.

Hay Inayan da Paul ad Troas

⁷Unat goh din Duminggu ya na'amung amin nangan, ya heden nangananmiy hiyay Nunnomnomanmih nan Natayan Kristu. Ya nuntudtuduh Paul ta nangamung limmabi ti hi mabiggat ya makak ami. ⁸Ya do'ol di dilag hinan miyatlun galadun nan abung an na'amunganmi.

⁹Ya wada han ungan lala'in hi Eutyclus an inumbun hinan tawan mi'dongdongol hinan gun alyon Paul. Ya munyungyungot hiya, ya la'tot ya nolo', at nagah hinan dola an nalpuh nan miyatlun galadu. Ya unat goh immuyda tinnig ya natoy. ¹⁰At limmahun hi Paul, ya hina'yuyuna, ya inalinay, "Adi ayu numanomnom ti matagu!"

¹¹At numbangngad da Paul hinan miyatlun galadu, ya mangan ami. Ya intuluy Paul an himmapihapit ta nangamung hidin nahoyang ya un da'mi taynan. ¹²Ya heden ungan lala'in timmagu ya inyuydah abungda, ya way ohaan ahi'am'amlong.

Hay Inayan da Paul ad Miletus

¹³Nunlugan amih nan pupul ta immuy amid Assos, mu aggyu nitnud hi Paul ay da'mi ti inalinay unna dalanon an iyolhat ta ad Assos di pangah'upanan da'mi ya un mi'lugan. ¹⁴Ya unat goh nundadammu amid Assos ya nunlugan amih nan pupul ta immuy amid Mitylene. ¹⁵Ya nabiggat ede ya dimmatong amid Chios. Ya unat goh hi nabiggat goh ya immuy amid Samos, ya hidin nabiggat goh ya immuy amid Miletus. ¹⁶Ya ninomnom Paul an ta'on hi unmi adi e'wad Ephesus ti adina pohdon an mataktak hinan Provinciad Asia ti umiyahup an dumatong ad Jerusalem ya un madatngan nan behtan di Hudyu an alyondan Pentecost.

¹⁷Hidid Miletus ya hennag Paul di immuy nangayag hinan mumpun'endog ad Ephesus ta umalidah wadanmi. ¹⁸Ya unat goh dimmatongda ya inalin Paul ay diday, "Hidin hopap di inalia' ay da'yuh tuh Provinciad Asia ta nangamung din angunuhnah nakaka' ¹⁹ya inilayu goh an aggyua' numpahpahiyah din nuntudtuduwa' hi aat Apu tu'u. Ya ta'on hi unna impaligligat hidin Hudyu ya hin'umu'uddum ya munlulugwaa' an dumalat di punha'itan di nomnom'u, mu innaynayun'u damdama din tamu'.

20Ya inilayun aggu'y'u inukuhan di intudtudu' hi amaphodanyuh dih din nuntudtuduwa' hidin na'amu'amunganyuh nan a'abungyu. 21Ya tinugun'u nan Hudyu ya nan Hentil ta idinongdan mabahobaholan ta unudondah Apo Dios, ya ta kulugonda goh hi Apu tu'un hi Jesus. 22Ya ten ad ugwan ya mahapul an umuya' ad Jerusalem ti ten luludana' hinan Na'abuniyanan an Lennawan umuy hidi, mu aggu'y'u inilay ma'at ay ha'in hidi. 23Mu hay inila' ya anggay ya din abablubabluy an inaya'aya' ya gun inalin nan Na'abuniyanan an Lennaway awniat mabaluda' ya mipaligligata'. 24Mu adia' tuma'ot an ta'on hi unna' patayon, ti hay pohdo' ya nan pangelpaha' hi tamu' ti hiyah ne ipatamun Apu tu'un ha'in an hay pangipa'innilaan hinan Maphod an Ulgud an hay aat di homo' Apo Dios ay ditu'u."

25Ya inalin goh Paul di, "An amin ayun tinuduwa' hi aat di Pumpapto'an Apo Dios ya adia' mahkay tigon. 26At hiyanan alyo' ay da'yud ugwan an wada ay di udumnan da'yuh adi mabaliwan ya bo'on ha'in di ad bahol 27ti intudu' ay da'yun amin di penhod Apo Dios an nan pamaliwanan ditu'u. 28At emayaanyuy atonyu, ya halimunanyu nan kimmulug ay Jesus ti diday ipahalimun nan Na'abuniyanan an Lennawan da'yu. Ya badanganyun amin nan i'ibba tu'un kimmulug ta mihamad di pangulugda ti ditu'uy dimmalat hi natayan Jesus an Imbaluy Apo Dios. 29Ya inila' an awni ta tayna' da'yu at wadaday umalin mampong ay da'yuh mangituduh nan nibahhaw ay da'yu. 30Ya ta'on hi un da'yun na'amung hitu ti awniat wadaday udumnan da'yu goh an munlayah an hay nibahhaw di ituduyu ta way aton nan kimmulug ay Jesus an mangunud ay da'yu. 31At hiyanan papuutanyuy atonyu, ya nomnomonyu din nihihinna' ay da'yuh tuluy tawon hi nuntudutuduwa' ay da'yu, ti ta'on un hinan mahdom unu hinan mapatal ya nidugah di impulah'uh nanugutuguna' ay da'yun amin.

32At ad ugwan ya ihapit'u da'yun Apo Dios ta nangamung Hiyan manalimun ay da'yu an dumalat nan amaphodnan da'yu, ya hay alyo' ay da'yu ya edenolyuh nan Hapitnan bumadang ay da'yu. Ya iyokod tu'un ipabi'ah Apo Dios di pangulug tu'u ta pi'boltan tu'u nan maphod an ipaboltanah nan inlahhinan taguna. 33Ya ha'in ya mid inam'am'uh nan malgom an inadangyan an umat hi pihhu, unu balitu', unu lubung, ya nan udum an gina'un di tagu. 34Ya inilayun nginamay'un bino'lay inla'u' hi an amin hidin mahapul'u ya din mahapul din ni'yibba'. 35Ya an amin din

ina'inat'u ya impattig'u an ma"aphod di mahlun tumamutamu ta way ibadang hinan mahmo' an i'ibba. Nomnomonyu din hinapit Apu tu'un hi Jesus an inalinay, Nidugdugah di amlong hi un ditay umidat mu nan ditay midatan."^u

³⁶Ya unat goh lempah Paul an nuntugun ay dida ya nunhippi, at ni'hippi ami, ya nunluwalu amin Apo Dios. ³⁷Ya ahilulugwadan amin, ya inawaldah Paul, ya inungnguda hiya. ³⁸Ya ahilulungdayada an namaman de din nangalyan Paul hi adida panpannigan ay hiya. At intulud da'min didah din awadan di pupul an nunlугananmi.

Hay Inayan da Paul ad Jerusalem

21 Nunlугan amih din pupul, ya tinaynanmi dida ta immuy amid Cos. Ya hidin nabiggat goh ya immuy amid Rhodes, ya un ami umuy ad Patara. ²Ya unat goh limmahun amih din pupul ya wada goh din ohan pupul an umuy ad Phoenicia, at ni'lугan ami. ³Ya linauhanmid Cyprus ya un ami dumatong ad Tyre hidid Syria ti waday idagguh nan pupul hi kinalgana. ⁴Ya wadaday inah'upanmin kimmulug ay Jesus, at nihina amin didah ohay duminggu. Ya impa'innilan nan Na'abuniyanan an Lennawan diday ma'ma'at ay Paul, at inal'alu'da hiya ta adi ahan umuy ad Jerusalem. ⁵Mu unat goh nagtud di algaw hi nihinanmih di at nakak ami an intulud da'mih din kimmulug an ta'on din binabain a'ahawada ya din imbabaluyda ta engganah din pingit di baybay an awadan din pupul an punlугananmi. Ya hidin punhihiyananmi ya nunhippi amin amin ta nunluwalu amin Apo Dios. ⁶Ya inalimin diday, "Okod ayu ta umuy ami!" At nunlугan amih din pupul, ya wa goh an mumpanga'anamutda.

⁷Tinaynanmid Tyre ta immuy amid Ptolemais. Ya immuymi tinnig din i'ibbamin kimmulug ay Jesus, ya nihina amin didah ohay algaw. ⁸Ya heden nabiggat ya immuy amid Caesarea. Ya immuy amih abung Philip an muntudtuduh nan Maphod an Ulgud hi aat Jesus, ya hiyay ohah din pento'dah din hopapnan mangipapto' hinan kimmulug ad Jerusalem.^v ⁹Ya wadaday opat hi imbabaluydah binabain aggyu nalhin an intudtududa goh di impa'innilan nan Na'abuniyanan an Lennawan dida.

^u 20:35 Henen hinapit Jesus ya aggyu nitudo' hinan aliblulublun intudo' da Matthew ay Mark, unu da Luke ay John. ^v 21:8 Ac. 6:5.

10Ya unat goh manghan ohay duminggu amih di ya immali din propetan Apo Dios an nalpuh nan Provinciad Judea an hi Agabus di ngadana. 11Ya immalin da'mi, ya innalnay balikis Paul, ya impabobodnay ngamayna ya hu'inan de din balikis Paul, ya inaliny, "Inalin din Na'abuniyanan an Lennawa an nan ad balikis ete ya umat hituy pamobod nan Hudyud Jerusalem ay hiya ya unda iyuy hinan a'ap'apun di Hentil ta okoddan hiya."

12Ya unat goh dengngolmih nen inalina at da'min nitnud ay Paul ya din udumnan tatagun wah di ya inal'alu'mih Paul ta adi ahan umuy ad Jerusalem. 13Mu inaliny, "Anaad ta ahilulugwa ayu an unna' at goh punlungdayaon? Adia' tuma'ot hi unna' bobodon ad Jerusalem, ya ta'ongkay hi unna' goh patayon hidi an dumalat nan pangitudtuduwa' hi aat Apu tu'un hi Jesus!"

14Ya adi ma'al'alu' hiya, at dimminong ami, at inalimin hiyay, "Okod hi Apu tu'uh pohdonah ma'at ay he"a."

15Ya unat goh nagtud di ni'hinanmin Philip ya nundadaan ami ta immuy amid Jerusalem. 16Ya wadaday udumnah din kimmulug ay Jesus an iCaesarea, at initnud da'mi ta immuy amih abung Mnason ti hidiy ihinanmi. Hi Mnason ya iCyprus an hiyay ohah hopap di kimmulug ay Jesus.

17Heden dimmatnganmid Jerusalem ya ma'am'amlong din i'ibbamih din kimmulug. 18Ya nabiggat ede ya immuy amin da Paul an mannig ay Jacob.^w Ya wadadah din amin din a'ap'apun di kimmulug hidi. 19Ya inalin Paul ay diday, "Immali ami, i'ibba!" Ya inul'ulgudnan amin din bimmadangan Apo Dios ay hiyah din nuntudtuduwanah nan Hentil.^x

20Ya unat goh dengngolda din inulgu'ulgudna ya inaliday, "Makulug an na'abbagbagtuh Apo Dios!"

Hay Na'na'at ay Paul ad Jerusalem

Hay Nanugun ay Paul ad Jerusalem

Nan kimmulug ya inalida goh ay Paul di, "Ibba, inilam nin an linibuday Hudyuh kimmulug ay Jesus, mu gunda damdama

^w 21:18 Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan, ya hiyay agin Jesu Kristu. ^x 21:19 Mid mapto' ya tinaynan Dr. Luke da Paul hi ad Jerusalem ti nipadinong nan nitudo' an da'mi ya ami. Ya immuy nin hinan abablubabluy an nanamad hi aat di nitaguan Jesu Kristu ta way atonan mundadaan an muntudo' hinan duwan libluna an Luke ya Acts.

unudon din inyuldin Moses. ²¹At boholon da'a nin ti dengngoldan intudtudum anu an amin hinan Hudyu an ni'babluy hinan Hentil ta adida unudon din inyuldin Moses, ti inalim anun diday adida ipakugit di imbabaluyda, ya adida goh unudon di ugali tu'un Hudyu. ²²Ya inilami an awniat innilaonday immaliam hitu, at hay aton tu'u nin? ²³Hay maphod ya unudom tun alyonmin he'a. Waday opat hi linala'ih tu an waday hinamaddan inalin Apo Dios hi atonda. ²⁴At mitnud'an dida ta umuyyu aton nan ugali tu'un Hudyu, mu he'ay mumbayad hinan pumpapukihanda ti hiyah ne panginnilaan di tatagun adi makulug nan nundongol an inatmu anu, ya innilaonda goh an ta'on he'a ya unudom din inyuldin Moses.^y ²⁵Mu din Hentil an kimmulug ya nuntudo' amin dida ta adida onon nan ne'nong hinan bulul, ya nan dala, ya nan dotag di natoy an animal an nabet'ol, ya adida goh elo' nan bo'on ahawada.”

²⁶At unat goh nabiggat ya nitnud hi Paul ay dade din opat an linala'i ta inatda din ugalin di Hudyu ya unda humgop hinan Timplu ta ipa'inniladah din papadih di nan algaw an pangelpahandah nan atonda, ya hiyah de pangidatandan amin hinan me'nong.

Hay Nampapandan Paul hinan Timplun Apo Dios^z

²⁷Unat goh wan madatngan din miyapitun algaw ya wadaday udumnah din Hudyun nalpuh nan Provinciad Asia an nannig ay Paul hinan Timplu. Ya indoldolda din tatagun na'amung ta bimmoholda, ya dempappah Paul. ²⁸Ya bimmanugawdan inaliday, “Da'yun i'ibbamin Hudyu, umali ayu ta badangan da'mi ti ten nadpap tun tagun nangitudtuduh din tataguh nan abablubabluy ta pahiwonda nan pangat tu'un Hudyu an nan Uldin Moses ya ta'on un tun Timplu tu'u! Ya ten ad ugwan goh ya ten impahigupnah tun Timplu nan Hentil ya wan paniaw!”^a ²⁹Ya manu ay inalidah ne ti tinnigdah Trophimus an i'Ephesus an nitnud ay Paul hidin nunle'le'danad Jerusalem, ya inaliday un ni'higup ay hiya, mu hay immannung ya aggyu.

^y21:24 Nan inyuldin Moses ya nitudo' hi Num. 6:1-21. ^z21:27-36 Mid mapto' ya na'at hidin 57 A.D. ^a21:28 Waday batun pangimmatunan an nitudo' an nihinah nan gettaw di Timplun Apo Dios ad Jerusalem an paniaw hi un humigup nan Hentil hinan gettaw di Hudyu, ya gulat ta waday mamadah an humigup at mipapatoy. Ya ta'on ad ugwan ya na'ah'upan nan umat hina an pangimmatunan an aggyu napa'i.

³⁰Ya umaningalda, at nuntembag hinan ahigihigib, ya nun'itagtag an amin din tatagun immuy hidi. Ya nunlapdu'dah Paul an impalahun hinan Timplu. Ya nunnaudondan numpangitangob hinan pantaw nan Timplu. ³¹Ya heden agadyuhan di pamatayan nan tatagun Paul ya waday immuy an nangibaag hinan ap'apun di tindalun di Rome an waday gulu. ³²At initnud din ap'apu din u'upihyal ya din titindalu ta gininalondan immuy hinan awadan di na'amungan din tatagu. Ya unat goh tinnig din tatagu din ap'apun di tindalu ya din titindalu ya indinongdan mumpanuplit ay Paul.

³³Ya immuy din ap'apun di tindalun Paul, ya impabangkelengna hiyah nan duwan bangkeleng. Ya inalinah din tataguy, “Ngadan ten tagu, ya hay baholna?” ³⁴Ya aggyu numpapaddung din nambal din tatagu an way ohaan hinnat'on di nun'ibugawna, at mid napto' hi donglonda. At aggyu na'awatan din ap'apun di tindaluy immannung hi na'at, at immandalnan iyuydah Paul hinan kampun di tindalu. ³⁵Ya unat goh inatamanda din agdan di kampun di tindalu ya lina'uy nan titindaluh Paul ti nidugah din tatagun pohdonda ahan an patayon. ³⁶Ya gun miyunu'unud din tatagun pun'ibugawday, “Patayonyu hiya!”

Hay Hinapit Paul hinan Tatagud Jerusalem

(Ac. 9:1-22; 26:9-18)

³⁷Unat goh wan magadyuh ehgop din tindaluh Paul hinan abungda ya inalinh Paul hinan ap'apun di tindaluy, “Wada han ibaga' ay he'a.”

Ya inalinh din ap'apuy, “Dan inilam an mangihapit hi hapit di iGreece? ³⁸Alyo' at goh hi un he'a din i'Egypt ti din hopapna ya hiyay nangite'te'an mi'papattoy hi gubilnu an nangiyuy hidin opat di libun titindalunah nan mapulun.”

³⁹Ya inalinh Paul di, “Bo'ona', ti Hudyu'a', ya nitungawa' ad Tarsus an ongol an babluy hinan Proviñciad Cilicia. Abulutom ni' ta mi'hapita' hinan tatagu.”

⁴⁰Ya inyabulut din ap'apun di tindalu, at timma'dog hi Paul hidinh agdan, ya impadinongna din tatagu, at himmapit an inhapitnah hapit di Hudyu an Aramaic.

22 Ya inalinh Paul di, “Da'yun a'agi ya o'ommod, donglonyu tun alyo' ay da'yu!” ²Ya unat goh dengngoldan hapitdan Hudyu din inhapitna ya dimminongda mahkay.

Ya innaynayun Paul an himmapihapit an inalinay, ³“Ha'in ya Hudyua', ya nitungawa' ad Tarsus hidih nan Provinciad Cilicia, mu hitud Jerusalem di immong'ongngola'. Ya din nala'eng an hi Gamaliel di nun'adala' hidin Uldin din o'ommod tu'u. Ya inunud'un amin hadi, at an amin di ato' ya penhod'un hiyay ipabagtuan Apo Dios an umat ay da'yud ugwan, ⁴at hiyanan hidin hopapna ya pinaligaligat'u din kimmulug hidin nitudtudun Tugun Jesus, ya impapatoy'uy udumna, ya dempap'uy udumnah linala'i ya binabai goh ta impibalud'u dida. ⁵Ya mabalin an mahmahanyuh din Nabagtun Padih tu ya hi an amin hidin ap'apun di Konsehal,^b at diday ihtigu' ti immannung heten inali' ti diday nangidat ay ha'in hidin tudo' an immuy ad Damascus ta hiyay nangidalata' an nampap hidin kimmulug ay Jesus hidi ta inyali' didah tud Jerusalem ta mamoltada.”

⁶Inalin goh Paul di, “Unat goh magadyuh din umatamanmid Damascus hidin nuntongay algaw an alas dose ya wada han ongol an humilin dilag an nalpud daya an benenanganay nunlene'woh hinan wada'. ⁷At natu"ina', ya dengngol'u din nun'ali an inalinay, Saul! Anaad ta paligligatona' ay he"a?

⁸Ya inali' ay hiyay, Hay ngadanmu, Apu?

Ya inalinay, Ha'in hi Jesus an iNazareth an paligligatom! ⁹Ya manu ti tinnig din linala'in ni'yibba' din humilin dilag, mu aggyuda na'awatan din inalin din ni'hapit ay ha'in.

^b 22:5 Unu Sanhedrin.

10Ya inali' goh ay Hiyay, Hay pohdom hi ato', Apu?

Ya inalin Apu tu'un ha"i'n di, Tuma'dog'a ta umuy ayud Damascus ta hidiy panginnilaam hi an amin hinan ninomnom Apo Dios hi atom. 11Ya dumalat din napooa' hidin humilin dilag at pendonga' hidin i'ibba' ta engganay dimmatong amid Damascus.

12Ya wah di han lala'in hi Ananias an nahamad di pange'gonana goh ay Apo Dios ya nan Uldin, ya e'gonan an amin di Hudyu hiya. 13Ya immalin ha"i'n, ya ni'ta'dog hinan wada', ya inalinay, Agi' Saul, mittig mahkay di matam! Ya himbumagga ya mittigaw mahkay din mata', at tinnig'u hiya. 14Ya inalinan ha"i'n di, Hi Apo Dios an dayawon din o'ommod tu'uy namto' ay he"a ta way atom an manginnilah pohdonah atom, ya ta way inatmu goh an nannig hinan baalnan hi Jesus an nahamad di ugalina, ya ta dengngolmu goh di Hapitna. 15Ya he"ay ihtiguna ta way atom an mangul'ulgud hi an amin hinan tataguh din tinnigmu ya dengngolmu. 16At adi'a u'umbun hitu ta tuma'dog'a ta ibagam ay Jesus ta aliwanay baholmu, ya numpabonyag'a."

17Inalin Paul goh di, "Numbangngada' hitud Jerusalem, ya hidin nunluwalua' hinan Timplu ya ay ihunay nun'enapa', 18ya tinnig'uh Apu tu'u an inalinan ha"i'n di, Punnaudom an makak hitud Jerusalem ti adi damdama kulugon nan tataguy ibaagmuh aat'u.

19Ya tembal'un inali' di, Apu, mid mapto' ya abulutonda ti adia' mahkay umat hidin hopapna an gun'u immayan hinan himba'an di Hudyu an nundopap'u din kimmulug ay He"a, ya nun'ipahuplit'u dida, ya impibalud'u goh dida. 20Ya hidin namatayandan Stephen an ohan muntudtuduh aatmu ya wadaa' hidi an ohaa' hidin nangabulut hi pamatayandan hiya, ya ha"i'n goh udot din nangiyadug hidin lubung din namatoy ay hiya!

21Mu inalin goh nan Apu tu'un ha"i'n di, Ta'on ya immuy'a ti he"a damdamay honogo' hi umuy hinan adagwin awadan nan Hentil."

22Ya din tatagu ya nundongoldah din inulgud Paul ta engganah din nangalyanah aat di umayanah nan Hentil, ya ahibubugawdan inaliday, "Patayonyuh nen tagu! Ti odolnah un mapatoy nan umat hinan tagu!"

23At bimmanugaw, ya nun'iwidwidday lubungda, ya nuntu"ugday hupu' an dumalat di bungotda.^c 24Ya inalin din

^c22:23 Hiyah ne ugalidah panginnilan hi bimmungtanda.

ap'apun di tinalun iRome hidin titindaluna ta ipahigupdah Paul hinan kampuda, ya hinuplitda ta way atonan mangibaag hi dalat di pumpamugawan di Hudyun hiya. ²⁵Mu unat goh binobodda hiya ta way atondan manuplit ya inalin Paul hidin ohan tinalun^d neheggon ay hiyay, “Ta'on hi unna' Hudyu mu nibilanga' damdaman tagun di Rome. At undan mabalin an hupliton di iRome an ta'on hi un aggy nahumalyah un numbahol?”

²⁶Ya unat goh dengngol din tinaluh de ya immuy hinan ap'apuda, ya inalinay, “Goh ta ipahuplitmuh den lala'in un iRome?”

²⁷At immuy din ap'apun Paul, ya inalinan hiyay, “Dan immannung an tagu'a ad Rome? At ibaagmu!”

Ya inalin Paul di, “Immannung.”

²⁸Ya inalin din ap'apuy, “Ha'in ya gahin unna' numbayad hi ongol an pihhu ya unna' ibilang an tagud Rome.”

Ya inalin Paul di, “Ha'in ay tuwali ya nibilanga' ti iRome din o'ommod'u.”

²⁹At din tinalun na'alín umuy manuplit ay hiya ya tinaynanda. Ya din ap'apu ya timma'ot goh hi nangipabangkelenganan Paul ti adi mabalin an aton di umat hidih nan tagud Rome ya wan aggy nahumalya.

Hay Nanumalyaan nan Konsehal ay Paul hi ad Jerusalem

³⁰Hidin nabiggat ya impabuhu' din ap'apun di tinaluh Paul hinan baludan, ya impa'ayagna din a'ap'apun di papadi ya an amin din a'ap'apun di Hudyu, ya inyuynah Paul hinan Konsehal^e ta humalyaonda hiya ti penhodnan innilaon din ipabahol di Hudyun Paul.

23 Intigaw Paul ay daden munhumalyan hiya an inalinan diday, “T'ibba', mi'id di bahol'uh hinagang Apo Dios ti an amin din ina'inat'uh engganad ugwan ya Hiya ya anggay di pohdo' an pa'amlongon.” ²Dumalat eden inalin Paul ya impatapa' din Nabagtun Padin hi Ananias^f di timid Paul hinan neheggon ay hiya.

^d22:25 Heten apun di tinalu ya hingahut di titindaluh ipapto'na. ^e22:30 Unu Sanhedrin. ^f23:2 Hay numpapto'ana ya hidin 47-59 A.D., ya gapu ta nidugah din inatnan namaligat hinan tatagu at wa han ohan algaw ya pinatoy nan Hudyu hiya. Ya nob'on nan Nabagtun Padin nangipapatoy ay Jesus an hi *Annas* an bo'on *Ananias*, ya numpapto' hidin 6-15 A.D.

³Ya inalin Paul ay Ananias di, “Paddungnay un'a maphod hi un'a wah nan hinagang di tatagu, mu nappuhiy wah nomnommu! At hi Apo Dios di mangiballoh hitun inatmun ha" in ti humalyaona' an miyunnudan hinan Uldin, ya wan agguymu inunud ti impatapa'muy timid'u! At undan umat hinay inalinah nan Tugun Apo Dios?”

⁴Ya inalin din linala'in neheggon ay Paul di, “Anaad udot ta umat hinay pangalim hinan Nabagtun Padin Apo Dios?”

⁵Ya tembal Paul an inalinay, “T'ibba', aggu'y'u inilay un hiyay Nabagtun Padi ti gulat ta inila' at aggu'y'u inaliy umat hina. Ti waday impitudo' Apo Dios an inalinay,

Adiyu hapiton di nappuhih nan ap'apu.”[§]

⁶Hidin tinnig Paul an wadaday udum an Sadducees ya Pharisees di udum at enlotnan himmapit an inalinay, “T'ibba', ha" in ya ohaa' goh an Pharisee, ya Pharisee goh nan o'ommod'u! Ya wah tua' an mahumalya ti kulugo' di amahuan di natoy!”

⁷Ya unat goh inalin Paul hede ya ente"an din Pharisees ya din Sadducees an nunhohongngel, at nunggodwa daden na'amung.

⁸Ya manu ay nunhohongngelda ti adi kulugon din Sadducees an mamahuan nan nun'atoy, ya adida goh kulugon hi un waday anghel ya lennawa, mu kulugon nan Pharisees hana. ⁹Ya inyal'alladan numbubuggawan.

Ya timma'dog din udumnah nan muntudtuduh nan Uldin di Hudyu an Pharisees goh, ya endegopdan Paul an nangalih, “Mi'id ah tinnigmih inatnah nappuhi! Mid mapto' ya immannung an waday anghel unu lennawan immuy ni'hapit ay hiya!”

¹⁰Ya namama din pumpapattayanda, ya wadah Paul hidin gagwan din pumpapattayanda. At timma'ot din ap'apun di tindaluh ma'at ay Paul ti ini ya punhu'lida. At hennagna din tindaluna ta immuyda initud hi Paul, ya imbangngadda goh hidin kampuda.

¹¹Ya unat goh nabiggat hidin nahdom ya nipattig hi Apu tu'un Paul, ya inalanan hiyay, “Adi'a tuma'ot ti umat hinan nangihtigum ay Ha" in hitud Jerusalem di pangihtigum goh ay Ha" in ad Rome.”

Hay Nunhahapitan nan Hudyuh Pamatayandan Paul

¹²Unat goh nabiggat ya nunhahapit din udumnan Hudyuh aat di pamatayandan Paul. Ya inhapatadan adida mangan ya

[§]23:5 Ex. 22:28; Ecc. 10:20.

adida uminum hi engganay patayondah Paul! ¹³Ya nahuluk hi napatdan Hudyun nangitulag ene. ¹⁴Ya immuydah din a'ap'apun di papadi ya hidin a'ap'apun di Hudyu, ya inalidan diday, “Nunhahapit ami ta inhapatami an adi ami mangan ya adi ami goh uminum ta nangamung unmi patayon hi Paul. ¹⁵At da'yun a'ap'apuy mamalbalih nan ap'apun di tindalud Rome ta alyonyuan pa'aliom hi Paul ti pohdonmin ihamad an manumalyan hiya. Mu bota'onmiat hinan dalam ta patayonmi, at adi dumatong ay da'yuh tu.”

¹⁶Mu dengngol din lala'in imbaluy han babain agin Paul di nunhahapitan din Hudyu, at immuy hinan kampun din titindalu ta imbaagnan Paul hede han hinahapitda. ¹⁷Ya inayagan Paul di ohah din ap'apun di tindalun hingгахut di titindaluy ipapto'na, ya inaliday, “Heten ungan lala'i ya itnudmun iyuy hinan nabagtun ap'apun di tindalu ti waday ibagaman hiya.”

¹⁸At initud din ap'apun di tindalu ta inyuydah din nabagtun ap'apuda, ya inaliday, “Inayagana' enen balud an hi Paul ta impitudnah ten ungan ha'in ti wada anuy ibagaman he"ay.”

¹⁹Ya pendong den ap'apudah den unga, ya immuydah inyohha, ya inaliday, “Ngadan nan ibagam ay ha'in?”

²⁰Ya inaliday din ungang, “Hinahapit din Hudyu an hi ma'et ya ibagadan he"ay ta itnudmuh Paul ta iyuydah nan Konsehal ti alyondan he"ay pohdonan ihamad an humalyaon hi Paul, mu un da'at balbaliyan. ²¹At adim ni' abuluton henen pohdonan atom ti nahuluk hi napat di Hudyuh mamta' ay da'yuh nan dalam an nangihapatah adida mangan ya adida uminum ta nangamung unda patayon hi Paul. Ya adugwan di nangidadaanandah atonda, at hodonday pangiyabulutam hinan pohdonda.”

²²Ya inaliday din ap'apuy, “Adim ibabbaag henen inaliday ay ha'in hinan udumnan tagu ta okoda' hi ato.” Ya pinakakna hiya.

Hay Na'na'at ay Paul ad Caesarea^h

Hay Nangiyayandan Paul hinan Gobelnadol ad Caesarea

²³Impa'ayag din nabagtun ap'apun di tindaluy duwan ap'apun di tindalu,ⁱ ya inaliday, “Pundadaanonyuy duway gahut hi tindalun mangidalan, ya napituda goh di muntakay hi kabayu,

^h 23:23-26:32 Nibalud hi Paul ad Caesarea hidin 57-59 A.D. ⁱ 23:23 Didan hinohha ya impapto'day hingгахut an tindalu.

ya duway gahutda goh di mangdon hi pahul ta iyuyyuh Paul ad Caesarea hinan mahdom hi alas nuwebe. ²⁴Ya mahapul an waday kabayuh puntakayan Paul, ya ipapto'yu hiya ta mid ma'at ay hiyah engganay idatongyuh awadan nan Gobelnadol an hi Felix.^j ²⁵At nuntudo' din nabagtun ap'apun di tindalu ay Felix an inalinay,

²⁶“Ha'in an hi Claudius Lysias, ya ten itud'a he'a, Apu Gobelnadol Felix. Maphod'ah na, ya umat goh hitun ha'in. ²⁷Heten lala'in ipiyali' ay he'a ya dempap din Hudyu, at magadyuh patayonda, mu inila' an iRome, at initnud'u nan tindalu' ta immuymi binaliwan hiya. ²⁸Ya penhod'un innilaon di anaad ta idiklamuda hiya, at inyuy'u hiyah din a'ap'apudah nan Konsehal. ²⁹Mu unat goh minahmaha' ya mi'id ah baholnah dumalat hi pamatayan unu pangibaludan ay hiya ti hay nundidiklammuanda ya anggay ya hay agguyna nangunudan hi Uldin di Hudyu. ³⁰Ya unat goh dengngol'un wadaday udumnan Hudyu an nunhahapit an mamatoy ay hiya ya ninomnom'un ipiyalin he'a. At inali' hinan mangidiklamun hiya ta umalidan he'a ta he"ay pundidiklammuanda. Anggaynanah hapito'.”

³¹Ya inunud daden tindalu din inalin nan ap'apuda, at inyuydah Paul. Ya heden nahdom ya dimmatongdad Antipatris. ³²Ya din nabiggat ya numbanggad din tindalun nangidalan hinan kampudad Jerusalem, at un anggay din numpuntakay an titindaluy nangitnud ay Paul. ³³Ya unat goh dimmatongdad Caesarea ya indatda din tudo' hinan gobelnadol, ya tinaynandah Paul ta okod din gobelnadol ay hiya. ³⁴Ya binahan din gobelnadol din tudo', ya minahmahanan Paul di provinciah nalpuwana. Ya unat goh innilana an ad Cilicia ³⁵at inalinan hiyay, “Awni ta un'u donglon di hapitom hi alian hana nan mangidiklamun he'a.” At impiyuynah Paul hi palasyun din Alin hi Herod ta hidiy pangiyadugandan hiya.

Hay Nangidiklamun nan Hudyun Paul ay Felix ad Caesarea

24 Unat goh naluh di lemay algaw ya immuy ad Caesarea din Nabagtun Padin hi Ananias,^k ya din udum an a'ap'apun di

^j23:24 Ente"anan numpapto' hinan Provinciad Judea hidin 52 A.D. Hiya ya himbut hidin penghana, mu la'tot ya nalibli ta un okod hiya. Ya palpaliwan ya pento' nan Alin hi Claudius hiyah gobelnadol. ^k24:1 Bahaom nan footnote di Ac. 23:2.

Hudyu, ya nan abugadu an hi Tertullus an mangidiklamun Paul hinan Gobelnadol an hi Felix. ²At impa'ayagdah Paul.

Ya nahhun hi Tertullus an numpangalih diklamunan Paul an inalinay, “Apu Gobelnadol Felix, dumalat nan ananomnomam an mumpapto' ya ten nadnoy an mi'id al'alih tun babluy tu'un hinakupmu ti impapto'mu nan tatagu, ya ongol di pinumhodan tun babluy tu'u. ³Ya nidugah ahan di pundenolanmin he"ah nan do'ol an ina'inatmun da'mi. ⁴Adi' pohdon an mahaliwa'ah nan tamum, at adi' adukkayon di alyo', mu donglom ni' heten ho'ho'dod an hapito'. ⁵Ininnilamin heten taguy dumaladalat hi pangguguluwan di Hudyuh nan abablubabluy an ayana, ya hiya goh di apun nan tatagun hinnat'on di unudonda an nan Nazarene. ⁶Ya impadahnan namuhih nan Timplu, at hiyaat unmi dempap hiya. Ya penhodmin da'miy manumalyan hiya an miyunnudan hinan Uldinmin Hudyu. ⁷Mu immali din ap'apun di tindalun hi Lysias, ya inluludnan innal hi Paul ay da'mi, at mid inatmin nanumalyan hiya. ¹ ⁸Ya impiyalinah tu, ya inalinalin da'mih mangunud amih tu ta ipahumalyamin he"a. At nan panumalyaam eten tagu di panginnilaam an immannung an amin di pangidiklamuanmin hiya.”

⁹An amin din Hudyu ya numpapaddung di hinapitdan inaliday, “Makulug an amin hanan inalin Tertullus!”

*Hay Nangulgudan Paul hi Aatnah nan
Gobelnadol an hi Felix ad Caesarea*

¹⁰Inyodmol din Gobelnadol ay Paul ta way inatnan himmapit, at inalin Paul di, “Apu Gobelnadol, inila' an nahamad di panumalyam ti do'ol di tawon hi himmumahumalyaam hitun babluy tu'u, at mundenola' an mambal hinan nangidiklamun ha"iin. ¹¹Pohdom ay an mangihamad eten ulgudo' hi aat'u ya mabalin ti do'olday ihtigu'. Hiyah te aatna: Mi'id di nahuluk hi himpulu ta duway algaw hi inaya' ad Jerusalem an nundayaw. ¹²Ya mi'id ah tinnig daten Hudyuh ni'hongngila' unu gimmuluwa' hinan na'amung hi tataguh nan Timplu, ya hinan himba'an, unu hi an amin hitun babluy. ¹³At mi'id di ipattigdah panginnilaan hi un makulug henen inalidan ina'inat'u. ¹⁴Mu abuluto' an dayawo' hi Apo Dios an dinayaw goh din o'ommodmih din penghana.

¹24:7 Heten verse ya mi'id hinan nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios.

Mu hay ato' an mundayaw ya iyunnud'uh din intudtudun Jesus an hiyah ne inalin hatun nangidiklamun ha"in an nibahhaw an pundayaw. Hay oha goh ya kulugo' an amin din nitudo' an inyuldin Moses ya din intudo' din numbino'ob'on an propetah din penghana. ¹⁵Ya numpaddung di panahalimidanmi ay daten Hudyu an mahuan Apo Dios nan nun'atoy an mid baholna ya nan way baholna goh. ¹⁶Hiyanan papapto'ana' di ato' ta adia' mumbahol ay Apo Dios ya hinan tatagu.

¹⁷Ya do'ol di tawon hi naluh hi aggyu'u inayan ad Jerusalem, mu immuya' hidi ta inyuy'u nan pihhun mahapul nan i'ibba' an Hudyun nawotwot ya nan iyuy'u e'nong ay Apo Dios. ¹⁸Ya unat goh wah di amih nan Timplu ta atonmi nan ugalin di Hudyu ya hiyay nannigandan ha"in. Ya unat goh nalpah nan inat'u an ugalin di Hudyuh ibilangan hi maleneh ya mi'id di do'ol hi tatagu, ya mi'id goh di tataguh nungguguluh gapun ha"in. ¹⁹Mu hay nannig ya anggay ay ha"in ya din udumnan Hudyun nalpuh nan Provinciadi Asia, mu ten didaat goh di mi'id hitu. Gulat at, ya diday wah tu ta diday mangidiklamun ha"in hi un way bahol'u. ²⁰Unu mahmaham ay daten i'ibba an Hudyun na'amung ad ugwan an nalpud Jerusalem hi un way ininniladah bahol'uh din nahumalyaa' hinan hinagang di ap'apun di Konsehal. ²¹At mid mapto' ya hay pamaholandan ha"in ya din nangibugawa' hi nangalya' hi, Manu ay mahumalyaa' ay da'yud ugwan ti kulugo' an mamahuan nan nun'atoy."

²²Hi Felix ya i'innilanay aat di pangulug ay Jesus, at hiyanan impogpognan manumalyan Paul, at inalinay, "Awni ta umali din ap'apun di tindalun hi Lysias ya un'u ipanuh hete han pundidiklammuanyu." ²³Ya minandalna din apun di tindalun mangipapto' hinan hinggahut an titindalu ta hiyay mangipapto' ay Paul ta ipiyadugna hiya, mu abulutonay pohdon Paul hi aton, ya adina goh ipaway i'ibban Paul an mangidat hi badangda.

²⁴Ya naluh di atnay algaw ya numbangngad hi Felix an initnudna din ahawanan hi Drusilla an ohan Hudyu.^m Ya impa'ayagnah Paul ta immuy ay dida, ta way atondan mangngol hi aat di pangulug di tagun Jesu Kristu. ²⁵Ya hidin ulgudon

^m 24:24 Hi Drusilla ya miyatlun ahawan Felix, ya hiyay imbaluy nan Alin hi Herod Agrippa I (37-44 A.D. di nun'alianad Judea). Ya hidin nuntawon hi himpulu ta lema ya inahawan nan Alin hi Azizus an alid Emesa, mu palpaliwan ya tinaynana hiya ta numbentanah ay Felix. Ya waday lala'in imbaluy na an hi Agrippa, ya natoy hiyah din 79 A.D. hidin binumdu'an nan bolkanod Vesuvius.

Paul di aat di amaphodan di ugalin di kumulug ay Jesus, ya nan pangano'nongan hi odol, ya nan aat di punhumalyaan Apo Dios hi udum hi algaw ya timma'ot hi Felix eden inalin Paul, at inalinan hiyay, “Ammuna! Ya nakak'a! Ta awni ta udum di algaw hinan aid di tamu' ya un'u goh ipa'ayag he'a!” ²⁶Ya hay namnamaon Felix ya olom ya umidat hi Paul hi pihhuh labguna ya unna pakakon mahkay. At hiyah ne dumalat hi gunna pangipa'ayagan ay Paul ta mi'hapihapit ay hiya.

²⁷Ya innaynayun Felix an nunggobelndadol hi duway tawon, ya agguyna imbo'tan hi Paul ti penhodnan mipadenol hinan Hudyu, at hiyaat unna nunnonngon hi Paul hinan baludan. Ya unat goh nalpah heden duway tawon ya na'aan hi Felix hi gobelndadolⁿ ta hi Porcius Festus^o di nihukat.

Hay Namhodan Paul hi Ahumalyaanah nan Alid Rome

25 Unat goh enteⁿan Festus an nunggobelndadol ad Caesarea ya naluh di tuluy algaw ya immuy ad Jerusalem.^p ²Ya imbaag din a'ap'apun di papadi ya din udumnah din a'ap'apun di Hudyu ay Festus din diklamudan Paul, ya inal'alu'da hiya ³ta ipitnudnah Paul ta iyuydad Jerusalem ti ninomnomda goh an mamta' ay hiyah nan dalan ta patayonda. ⁴Mu tembal Festus an inalinay, “Wah dih Paul ad Caesarea an nabalud, ya adi madnoy at mumbanggada' hidi. ⁵At un ay way inatnah nappuhi ya honogonyuy a'ap'apuyu ta mitnuddan haⁿin ta hidiy pundidiklammuanda.”

⁶At hidin naluh di walu unu himpuluy algaw ya numbanggad hi Festus ad Caesarea. Ya hidin nabiggat ya immuy hinan kuwaltun punhumalyaan, ya impa'ayagnah Paul ta inyuydah wadana. ⁷Ya unat goh inyatamdah Paul ya lini'ub din Hudyun nalpud Jerusalem hiya, ya do'ol di nun'appuhih inali'alidah aat Paul hi ina'inatna, mu mi'id di impattigdah un makulug henen inali'alida.

⁸Ya tembal Paul didan inalinay, “Mid ah inat'uh nappuhi ti mid ah inat'uh ipawan di Uldin di Hudyu, ya aggu'y'u pinuhi nan

ⁿ 24:27 Manu ay impa'aan nan alid Rome hiyah 59 unu 60 A.D. ti do'ol di guluh din nunggobelndadolana ti numpattoy nan Hudyuh nan iSyria.

^o 24:27 Penpenhod nan tatagu hiya ti nahamad di nunggobelndolana. Ya hidin naluh di duway tawon hi numpapto'ana ya natoy. ^p 25:1 Hay inadagwin di biyahena ya 100 an kilomitlu, at mahapulnay duwan algaw hi pumbiyaheana.

Timplun Apo Dios ad Jerusalem, ya mid goh ah inat'uh ipawan nan Alid Rome!"

⁹Ya penhod Festus an ipadenol nan Hudyu, at hiyanan inalinan Paul di, "Dan pohdom an umuy ad Jerusalem ta hidiy panumalyaa' ay he"a?"

¹⁰Ya inalin Paul di, "Adi' pohdon ti heten punhumalyaan ya hiyah te hinakup nan alid Rome, at mahapul an hituy ahumalyaa'. I'innilam an mid ah inat'uh nappuhih nan Hudyu, at adi mahapul an mumbangngada' ad Jerusalem ta hidiy ahumalyaa'. ¹¹Gulat ta way inat'uh nappuhi ya hay inalin di Uldin ya mapatoy di mangat hi umat hina at ta'on hi unna' patayon ay dida. Mu gulat ta layah hete han diklamudan ha'in ya adi mabalin hi unna' midat ay dida ta patayona'. At hay pohdo' ya nan alid Rome di manumalyan ha'in."^q

¹²Ya unat goh nalpah an nunhahapit da Festus ya din muntugtugun ay hiya ya inalinan Paul di, "Pohdom ay an nan alid Rome di manumalyan he"a ya kan oo ya immuy'a!"

Hay Na'amungan da Agrippa ay Bernice ya nan Gobelnadol ta Donglonday Alyon Paul

¹³Unat goh naluh di atnay algaw ya immalid Caesarea din ohah nan mumpapto' hinan Hudyu an nan Alin hi Agrippa,^r ya nitnud goh din ahawanan hi Bernice,^s at minangilin Festus dida. ¹⁴Ya unat

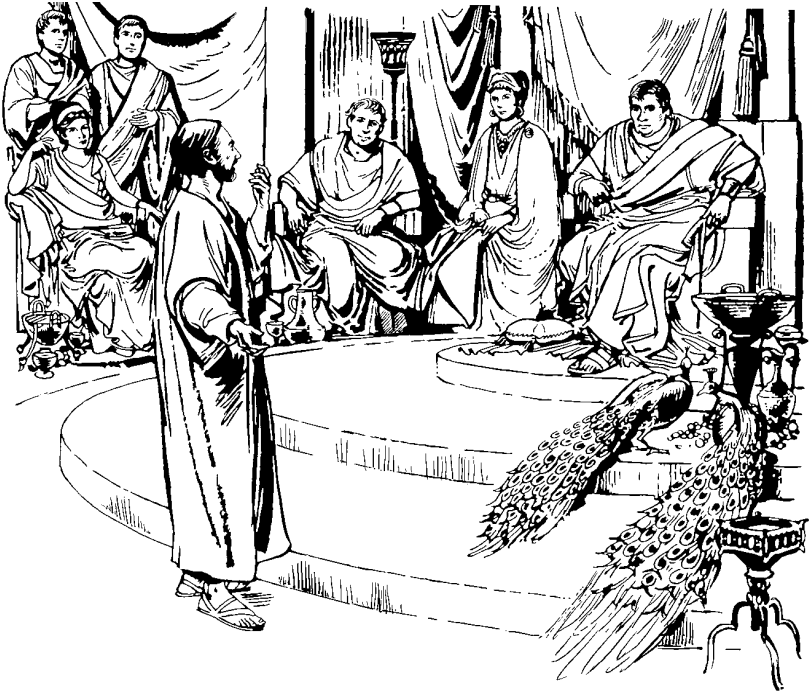
^q**25:11** Waday balbalun alid Rome eden gutud an nan Alin hi Nero an hay nun'aliana ya hidin 54-68 A.D. ^r**25:13** Hay ustuh ngadana ya Herod Agrippa II (44-100 A.D.). Hay tawonah din natayan amanan hi Herod Agrippa I (37-44 A.D.) hidin 44 A.D. ya himpulu ta pitu, at adi mabalin an mumpapto' anu ti ung'ungnga, at hay udum an linala'iy nipallog ay hiyan numpapto' ta engganay un immilog. Ya hidin pina'in General Titus nan siudad ad Jerusalem hidin 70 A.D. ya ne'delloh hiya ay Titus an bimmadang hi napa'iana. Ya hiyay angunuh hinan pamilyan Herod an numpapto' hidi. ^s**25:13** Hiyay ading Herod Agrippa II an ta'on un ahawana goh ti imbaluydan duwa ay Alin Agrippa I (37-44 A.D.). Hidin nuntawon hiyah himpulu ta tulu ya inahawanah ulitaona an nan Alin hi Herod Chalcis, ya nunholagdah duwan linala'i. Ya hidin natayan Herod Chalcis ya immuy niddum ay aginan hi Herod Agrippa II ta waday manalimun ay dida, mu la'tot ya pinahiw nan tatagu hiya ti inaldiday unna numbentanan hi agina, at paniaw ay Apo Dios. At nakak ay Herod Agrippa II ta inahawana nan Alin hi Polemon an numpapto' ad Cilicia, mu palpaliwan ya tinaynana hiya ta numbangngad ay Herod Agrippa II an agina. Ya palpaliwan goh ya numbalin hi kabit General Titus an imbaluy nan Alin hi Vespasian an Caesar ad Rome, mu ingganuy Titus hiyah din nun'alianad Rome.

goh nihinadah dih manghan hindumingguan nin ya inul'ulgud Festus di aat Paul ay didan mangilina an inalinay, “Wadah tu han lala'in nabalud an tinaynan Felix hidin agobelnadolna. ¹⁵Ya unat goh din immaya' ad Jerusalem ya indiklamun din a'ap'apun di papadin di Hudyu ya nan udumnah din a'ap'apuda goh ay ha'in, ya inyal'alu'dan ha'in ta moltao' hiya. ¹⁶Mu inali' ay diday, Hay ugalin di iRome ya adida moltaon di nabalud hi un aggyu ni'haggangan hinan pi'diklammuana, ta way atonan mambal ay dida. ¹⁷Ya unat goh immalidah tu ya immiyahupa' an manumalya. At din nabiggat ya immuya' hinan punhumalyaan, ya impa'ayag'uh de han lala'i ta impahigupdah din wada'. ¹⁸Ya alyo' at goh hi un waday alyondah inat de han lala'ih nappuhi, mu bo'on hede han ninomnom'uy indiklamuda. ¹⁹Ti hay indiklamuda ya anggay ya hay aat di pundayawandan Apo Dios, ya hay aat han lala'in hi Jesus an natoy an inalin Paul di namahuan. ²⁰Ya aggyu'u inilay ato' an mangihamad hi aatna, at inali' ay Paul di un ay pohdonan umuy ad Jerusalem ya immuy ta hidiy ahumalyaanah pamuhpuhandah un immannung an waday baholna. ²¹Mu hay penhod Paul ya nan alid Rome di manumalyan hiya. At immandal'u ta iyadugda hiyah tu ta nangamung hi un'u abalinan an mangipehnag ay hiyah dih nan alid Rome.”

²²Ya inalin Agrippa ay Festus di, “Pohdo' goh an donglon di aat di hapiton ne han lala'i.”

Ya inalin Festus di, “Un ay pohdom ya ipa'ayagtah ma'et.”

²³At unat goh nabiggat ya immuy da Agrippa ay Bernice hinan kuwaltun a'amunganda, ya nunlubungdah lubung di ali, ya waday baaldah nitnud ay dida. Ya nun'itnud goh din udumnah nan a'ap'apun di tindalu ya din udumna goh an a'ap'apun de han babluy, ya ni'yamung goh hi Festus. Ya impa'ayag Festus hi Paul ta umuy ay dida. ²⁴Ya unat goh immuy ya inalin Festus di, “Apu Ali Agrippa an mumpapto' ya da'yun amin an wah tu, hiyah te din lala'in indiklamun an amin di Hudyuh tud Caesarea ya ad Jerusalem ay ha'in. Ya ipilitdan matatoy ay hiya. ²⁵Mu mid inah'upa' hi baholnah dumalat hi atayana. Ya pohdonan nan alid Rome di manumalyan hiya, at ninomnom'uy pangipehnaga' ay hiyah di. ²⁶Mu mi'id ah inah'upa' hi itudo'uh nan alih inat Paul, at impiyali' hitu ta way atonyun mangngol hi aatna ta innilao' di aat di pangngolanyu goh, ya namaman he'a, Apu Ali Agrippa, ta un ay innilao' nan alyonyu ya hiyay itudo'u. ²⁷Ti mid hulbinah un epehnag nan nabalud hi un mi'id nahamad hi mitudo' an nidiklamun hiya!”

Hay Nangulgudan Paul hi Aatnah nan Alin hi Agrippa

(Ac. 9:1-22; 22:4-15)

26 Inalin Agrippa ay Paul di, “Pohdom ay an mambal hinan nangidiklamun he" a ya okod'an mangulgud hi na'at ay he" a.”

Ya inuyad Paul di ngamayna, ya ente"anan nangulgud hi aatna an inalinay, ²“Apu Ali Agrippa, mundenola' ti wada'ad ugwan ta donglom di pambal'un amin hinan diklamun nan Hudyun ha'in! ³Ya namaman he" a ti he" ay nahamad hi nanginnilan amin hi aat di ugalin di Hudyu ya hay aat di humanohongngilanda.' At anuham ni' an mangngol hitun hapito'.

⁴An amin nan Hudyun ni' babluya' ya iniladay aat' u an nete" ah din a'unga' ta nangamung ad ugwan, ya ta'on hidin awada' ad

'**26:3** Nan Alin hi Herod Agrippa II ya hiyay numpapto' hinan pihhun di Timplun Apo Dios ad Jerusalem eden timpu an ta'on hi un paniaw, ya hiya goh di way biyangna anu an mamto' hi Nabagtun Padi an ta'on un bo'on hene y inyuldin Apo Dios hi ma'at.

Jerusalem ya iniladay aat'u. ⁵Ya nan himpampun an Pharisees di gun mangunu'unud hinan Uldin di Hudyu, at nete'ah din hopapna ya i'innilan din udum an Hudyu an henen himpampun ya hiyay nidduma'. Ya un ay pohdonda ya mabalin an ihtiguanda ti i'innilada. ⁶Ya ten tuma'doga' ad ugwan ta mahumalyaa' goh ti hay dumalat ya hay panahalimida' hidin intulag Apo Dios hidin o'ommodmih din penghana. ⁷Ti hay intulagna ya mamahuan nan nun'atoy, ya hiyah ne goh di hahalimidon nan nepto'a' an Hudyu an himpulu ta duway himpampun an nahlagan nan holag Israel. Ya heden panahalimidanda ya gunda dayawon hi Apo Dios hi a'alga'algaw ya amahdomahdom. Ya henen hahalimido', Apu Ali, ya hiyay pangidiklamuan nan Hudyun ha'in, mu hiyah ne goh ayay hahalimidonda! ⁸Ya da'yun Hudyun na'amung hitu ya anaad ta maligatan ayun mangulug hi un mahuan Apo Dios nan nun'atoy?"^u

⁹Ya inalın goh Paul di, "Ta'on un ha'in hidin hopapna ya impadah'uy abalina' an mangipawah nan tataguh pangunudandan Jesus an iNazareth. ¹⁰Ti hiyah ne inat'ud Jerusalem ti indat nan a'ap'apun di papadiy biyang'u ta way inat'un nangipabalud hinan do'ol an tatagun Apo Dios, ya hay inatdan nummoltan dida ya pinatoyda, ya ni'yabuluta' goh hinan nangipapatayanda."^v ¹¹Ya immu'immuya' an amin hinan ahimbahimba'an di Hudyu ta hidiy nangipaligligata' ay dida, ya impadah'uy abalina' an mangipadinong ay dida ta way atondan mamahiw enen unudondan Tugun Jesus. Ya nidugah di bohol'un dida, at immuya' goh hinan abablubabluy di Hentil ta pinaligligat'u didah di."

¹²Ya inalina goh di, "Ninomnom'un ipaligligat goh nan kimmulug ay Jesus ad Damascus, at inyabulut din a'ap'apun di papadid Jerusalem ti indatday biyang'un umuy. ¹³Ya hidin nuntongay algaw hi nundaldalana' hi umaya' hidi, Apu Ali, ya tinnig'u din mumbenang an nalpud daya an ma'abnang ya un nan algaw. Ya din benangna ya nepto' ay ha'in ya hidin linala'in ni'yibba'. ¹⁴At nun'atu"ın ami, ya dengngol'u din nun'ali an hay

^u26:8 Mid mapto' ya aggyu kinulug nan Alin hi Herod Agrippa II nan amahuan di natoy ti niddum hiyah nan Sadducees hi politiko, ya pentona nan udumnan Sadducees ta diday numbalin hi Nabagtun Padi, mu aggyuda kinulug nan amahuan (Ac. 23:8). ^v26:10 Gapu ta inabulut Saul nan napatayan nan kimmulug at alyon nan udum an niddum hiyah nan Konsehal. Mu mid mapto'.

hapit di Hudyuy nanapitnan inalinay, Saul, anaad ta paligatona' ay he"a? Idinongmuh nen ato'atom ti mid damdamay hulbinan dida ti un he"a'at di maligatan."^w

¹⁵Ya tembal'un inali' di, Hay ngadanmu, Apu?

Ya inalin Apu tu'uy, Ha'in hi Jesus an gunmu paligligaton! ¹⁶At tuma'dog'a. Ya manu ay nipattiga' ay he"a ya ta pot'o' he"ah baalu. Ya heten tinnigmun aat'u ya nan ipa'innila' ay he"ah awni ya hiyay ibabbaagmuh nan tatagu. ¹⁷Ya honogo' he"ah nan awadan nan Hudyu ya nan Hentil, ya ipapto"u he"a ta mid nappuhih atondan he"a. ¹⁸Ya paddungnay nahelnganda ti nappuhiy ugalida, at mid abalinandan manginnilah aat di Makulug an Tugun'u. At hay atom ya tugunom dida ta hukatanday ugalida ta matugundah nan Makulug an Tugun'u ta paddungnay maptanganda, ta du'gonda nan poto' Satanas ta hi Apo Dios di unudonda. Ti nan pangulugday dumalat hi a'aliwan di baholda, at hiyay iddumandah nan tagun Apo Dios an pento'na."

¹⁹Ya inalina goh di, "Inunud'uh de din inalin Jesus, Apu Ali Agrippa, hidin ni'hapitanan ha'in hi wadanad daya an paddungnay enenap'u. ²⁰Ya hay nahhun ya tinugun'u din tatagud Damascus ya ad Jerusalem, ya la'tot ya tinugun'u goh din tataguh nan abablubabluy hinan Provinciad Judea, ya tinugun'u goh nan Hentil. Ya hay intugun'u ya mahapul an muntutuyudah baholda ta du'gonda ta adida ipidpidwan aton ta hi Apo Dios unudonda, ya hay ugaliday pangimmatunan hi un immannung an du'gonday baholda. ²¹Ya heten intugun'uy dumalat hi nampapan din Hudyun ha'in hidih nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem, ta way atondan mamatoy ay ha'in. ²²Mu nete"ah din hopap di nangul'ulguda' hi aat Jesus ta nangamung ad ugwan ya binadabadangana' ay Apo Dios. At hiyaat unna' wadad ugwan an mangul'ulgud hi aat'un da'yun nun'abagtun tagu ya da'yu goh an nun'a'ampa. Nan ul'ulgudo' ya nipaddung hidin inalin Moses ya din udumnan propetah ma'at ²³ti inaliday henen ma'alih Kristu ya mapatoy, ya Hiyay mahhun an mamahuan ya un nan udumnan nun'a'atoy ta ipa'innilanah nan Hudyu ya hinan Hentil goh di Makulug an Ma'unud."

^w **26:14** Hay nipaddungana ya nan kabayun umipalewah hinan tatagun gun umilumdit, mu nehella ta nan ayiw an huplit nen tagun nahulitan di inlumditna, at natli' di hu'ina, at hiyah ne ballohna. At umat goh hinay ma'at ay Saul ti umipalewah hiyah nan tatagun Apo Dios, at mibolloh goh ay hiya.

24Ya otop di pangul'ulgudan Paul hinan aatna ya bimmugaw hi Festus an inalinay, "Paul! Paddungnay mun'angaw'a an dimmalat hinan inada'adalmu!"

25Mu tembal Paul an inalinay, "Adia' ahan mun'angaw, Apu Festus, ti heten ul'ulgudo' ya immannung an nahamad! 26Adia' tuma'ot an mangalih aat te ay Apu Ali Agrippa ti i'innilanay aatna, ti inila' an dengngolna daten amin an na'na'at ti nundongol hinan abablubabluy. 27Apu Ali Agrippa, undan kulugom din intudun din propetah din penghana? Hay inila' ya kulugom!"

28Mu inalin Agrippa ay Paul di, "Undan alyoman nonong ya kinulug'uh nen inulgudmu ta mumbalina' hi Kristiano?"

29Ya tembal Paul an inalinay, "Ibaga' ay Apo Dios ta ta'on hi un na'amtang unu hi awni ya kulugom! Ya kulugonyu goh an amin an mangngol hinan alyo' ad ugwan ta mipaddung ayuh aat'u! Mu bo'on ta'wa heten nabangkilinga' di pohdo' hi ipaddunganyu, ti nan pangulug'u!"

30Ya timma'dog daden mumpapto' an nan Alin hi Agrippa, ya nan Gobelnadol, ya hi Bernice, ya nan udumnan tatagu, 31ya pimmitawda, ya nunhahapitdan inaliday, "Henen lala'i ya mid kangan di inatnah nappuhih pangidalatan hi ibaludana unu apatayana."

32Ya inalin Agrippa ay Festus di, "Un gulat ta agguyna inaliy nan alid Rome di manumalyan hiya at mabalin an mibo'tan."

Hay Miyapat hi Numbiyahean da Paul^x

Hay Nunluganan da Paul hinan Pupul hi Ayandad Rome

27 Unat goh ninomnomdan mangipiyuy ay Paul ad Rome hidid Italy ya ene'koddah Paul ya din udumna goh an nabalud ay Julius an ohah nan ap'apun di tindalun di ap'apud Rome.^y 2At nunlugan amih^z nan pupul an nalpud Adramyttium an nidadaan an umuy hinan Provinciad Asia, ya gun mundaguh henen pupul hinan bababluy hinan pingit di baybay. Ya ni'lugan ay da'mih Aristarchus an nalpuh nan Provinciad Macedonia an ad Thessalonica di abungna.

^x27:1-28:31 Mid mapto' ya na'at hidin 59 A.D. ^y27:1 Didan himpampun an a'ap'apu ya hinohhan dida ya hingahut an titindaluy ipapto'da. ^z27:2 Mattig an impitlun Dr. Luke an niddum ay da Paul ti niddum ay didad Troas (Ac. 16:10), ya niddum ay didad Philippi (Ac. 20:6).

³Ya unat goh nabiggat ya dimmatong amid Sidon. Ya maphod di inat Julius ay Paul ti inyabulutnay inayan Paul an numbihhitah din i'ibbanah dih nan nangita'dogan din pupul, ta way inatdan nangidat hidin mahapulnan badangda. ⁴Ya innayunmin nunlugan ta dimmatong amih nan lutan nigagwah nan babluy an ad Cyprus. Ya dinamumi din tuyup, at inlikkakumih panggelna ti nahanian hinan luta. ⁵Ya ene'wamih nan baybay an neheggon hinan duwan provincia an ad Cilicia ya ad Pamphylia, ya dimmatong amid Myra hidih nan munisipyud Lycia. ⁶Ya limmahun amih din pupul, ya inah'upan goh de han apun di tindalu din ohan pupul an nalpud Alexandria an umuy ad Italy, at impahigup da'mi.

⁷Ya do'ol di algaw hi nundalanan din pupul ti mun'ul'ullay an gun ibangngad din tuyup, mu la'tot ya immatam amid Cnidus. Mu hinawanan da'mih din tuyup an mangiyandong hi owonmi, at inlikkakumi. Ya ene'wamid Salmone hidih nan nigagwah nan baybay an ad Crete ta nahanian nan pupul. ⁸Ya ene'wamih nan pingit di baybay ad Crete, mu umipabangngabangngad goh din tuyup, mu la'tot ya inatamanmi din babluy an nungngadan hi Nahanian an Dumatngan di Pupul^a an neheggon ad Lasea.

⁹Mu naladaw ami ti nadatngan hede han Algaw an Adi Panganan di Hudyu,^b at nunheglay tuyup mahkay, at atata'ot hi pundalanan di pupul.^c Ya ninomnom Paul nan maphod hi atonda, at inalinay, ¹⁰"Hay inila' ya atata'ot di pundaldalanan ten pupul ti mapa'i, ya mun'itapal di kalga, ya waday malnong hi tagu. At hay maphod ya mihina tu'uh tu ta nangamung malpah di lawang."¹¹Mu nob'on di nangalin din mummunihuh nan pupul ya din ad pupul goh ti penhoddan mundapuh, at diday inunud din apun di tindalu ya bo'on din inalin Paul. ¹²Ya heden babluy an dumatngan di pupul ya adi maphod hi ihinan ti agguy nalpah di lawang, at do'olday linala'ih adi mamhod an mihinah di an hay pohdonda ya mundapuhda. At inluludda ta nangamung dimmatongdad Phoenix ti manghan di tuyup

^a 27:8 Unu ad Fair Havens. ^b 27:9 Unu Gutud di Pun'onngan hi Hanin di Bahol (Lev. 16:1-34). Hay gutudna ya Tishri/Ethanim 10 an hiyay angunuh di bulan an September unu te"an di bulan an October, 59 A.D. ^c 27:9 Hay ugalin nan iRome ya manghan di mi'lugan hi pupul hi alpahan nan algaw an September 15 ti alyonday atata'ot, ya gulat ta waday umuy hi alpahan di algaw an November 11 at iyal'allanan atata'ot ti umannung an munlonong ya ma'anud.

enen babluy ti adi umatam di tuyup hidi an ta'on hi un nan malpuh immapit hi agwan unu hay wodhong hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya hidiy penhoddah ihinan ta nangamung hi un nalpah din lawang.

Hay Naho'oman da Paul hinan Puo' hidih nan Baybay

13Nun'ul'ullay an numbanggad din tuyup, ya ninomnomda an mid mapto' ya itulud nan dibdib din pupulda, at ginuyudda din gumo' an impalnongda ta way aton din pupul an dumalan, at impadehmi an ene'wamih nan pingit di baybay hidid Crete. 14Ya unat goh na'amtang ya imbi'ah din puo' an nalpuh nan babluy ad Crete. 15Ya na'ah'upan din pupul an nunlugananmi, ya mid ologmin mi'yigwang, at binaweng da'mi. 16Ya imbawengmih din babluy an nigagwah nan baybay an ad Cauda, at nahanian ami ti manghan din puo'. Ya wada din bangka an nago'dan an gun guyudon din pupul, at inungaldan ginuyud ta inlugandah din pupul. 17Unat goh inluganda din bangka ya pinautda din pupul hi o'ongol an talin ta adi mapa'i ti alyonday ini ya iyuy nan puo' hinan pingit ad Syrtis hinan nasyon ad Libya. At bene'lagda din uloh an niyamma an mangidalan hinan pupul, at nun'ul'ulay an dimmalaan din pupul. 18Ya unat goh nabiggat ya inaynayun din puo' an gun bumi'ah, at ente"adan nangitapal hidin kalga ta way aton nan pupul an yumapaw ta adi munlonong. 19Ya din nabiggat goh ya nun'itapalda din mahapul hinan pupul. 20Ya do'ol di algaw hi agguyna pinumtangan ya labi hi aid di bittuan ti nidugah an gun pimmo'. Ya la'tot ya way ohaan mi'id di namnamamin tumagu.

21At do'ol di algaw hi agguymi nanganan, ya la'tot ya immuy hi Paul hinan tatagu, ya inalinay, "Da'yun linala'i, odolnah unyu dengngol din inali' ay da'yu ta agguay tu'u nakak ad Crete, at agguay nun'apa'i tun pupul, ya agguay nun'atila' di kalga. 22Mu ta'on ya tumulid tu'u ti mid ah ohan ditu'uh matoy, ti anggay tun pupul hi munlonong. 23Inilayu an ha'in ya tagua' ay Apo Dios, ya dayawo' Hiya. Ya ad a"u ya immalin ha'in han ohan anghelna, 24ya inalinay, Paul, adi'a tuma'ot ti hay mahapul ya dumatong'ah nan Alin hi Caesar ad Rome, ya an amin nan ni'yibbam an nunlugan ya baliwan goh Apo Dios ti he"ay dumalat hi pamaliwanan dida. 25At hiyanan adi ayu numanomnom ti kulugo' hi Apo Dios an ipa'annungnah nen inalinan ha'in. 26Mu hay inila' ya ipahapat di puo' heten pupul hinan babluy an nigagwah nan baybay."

²⁷Duway dumingguh nangele'dale'dan din puo' ay da'mih nan Baybay an Mediterranean.^d Ya unat goh limmabi ya inalin din muntamuh nan pupul di, "Mid mapto' ya gun meheggon nan pupul hinan luta!" ²⁸At innalday gumo', ya gino'dandah talin, ya inuy'uydah nan danum ta lukudonday aluhung nan baybay, ya umuy hi tulumpulu ta pituy mitlus. Ya unat goh na'amtang ya impidwadan nunlukud, ya umuy hi duwampulu ta pituy mitlus di aluhungna. ²⁹Ya timma'otda ti hay ninomnomda ya mid mapto' ya waday ongol hi batu, at mihudpa' nan pupul, at inuy'uyday opat hi madamot hi gumo' hinan baybay ta ipa'udna nan pupul ta adi umuy. At ni'hapitdah nan dayawonda ta inal'alu'da dida ta ag'aga ya nawa'ah.

³⁰Din udum an muntamun nen pupul ya inuy'uyda din bangkah nan danum ta lomondan lumayaw an ibalbaliday unda eg'od nan talin hinan ulun nan pupul ya nan gumo' goh ta uy'uyondah nan danum. ³¹Mu inalin Paul hinan tindalu ya hinan apuda goh di, "Gulat ta adi mihinan ditu'u nan muntamuh nan pupul at adi tu'u mabaliwan." ³²At binongwah din tindalu din talin ta nagah din bangkah nan danum.

³³Unat goh wan madonal ya inal'alu' Paul dida ta mangandah hini"itang, ya inalinan diday, "Duway dumingguh nunlungdayaanyuh aggyuyu nanganan. ³⁴At ten al'alu'o' da'yu ta mangan ayuh hini"itang ta way i'ilogyun humalug ta adi ayu munlonong! Mu hay inila' ya mi'id ah ohan ditu'uh way nappuhih ma'at an ta'on un hay madinul."

³⁵Unat goh inalin Paul hede ya innalnay tinapay, ya nunluwalun Apo Dios ta dengngoldan amin, ya endenolnan Hiya, ya inupengnay itang, ya inana. ³⁶Ya an aminda ya munlenotdah itang, ya way ohan didaan inanday hini"itang. ³⁷Ya da'min nunlугan eden pupul ya duway gahut ami ta han napitu ta onom. ³⁸Ya nan pohdondan onon di hiyay inanda. Ya unat goh nalpahda ya nun'itapalda din kalgadan bogah hinan danum ta way aton nan pupul an yumapaw.

Hay Napa"ian nan Pupul an Nunlугanan da Paul

³⁹Unat goh nawa'ah ya waday inamangdah babluy, mu mid iniladah ngadana, ya nunlikaung nan pingitna an waday panag.

^d27:27 Hay ustuh hakup di Baybay an Mediterranean an awadanda ya hinan baybay an ma'alih Adriatic Sea.

At ninomnomdan hidiy pangipada'alandah nan pupul. ⁴⁰At numbohatda din talin an nigo'dan din gumo' an na'uy'uy hinan danum ta nun'agah din gumo'. Ya nun'ubadda din paut din ayiw an pummunihudah din pupul, ya innalda din damunan lo'ob, ya intayundah nan ulun di pupul ta way aton di tuyup an mangipadalan eden pupul, at dimma'al amih nan pingit den babluy. ⁴¹Mu at'atappaw nan danum, at nilutto' din ulun di pupul hinan panag ya dimminong. Mu nidugah din dalluyun, at la'tot ya nun'apa"i din bongwah din pupul.

⁴²Ya ninomnom din tindalun mumpamatoy an amin hinan balud ti alyonday mid mapto' ya humalugda, ya numpangalayawda.^e ⁴³Mu aggyu penhod Julius an pi'patoy da Paul, at impawana ta aggyu pinatoy nan tindalu dida. Ya immandalna ta un adya han nanginnilan humalug ya diday mahhun an umugpah hinan danum ta duma'alda. ⁴⁴Ya inalinay mangunud nan udumnan aggyu nanginnilan humalug ta edondah nan muntaptapaw an tabla ya hinan udumnan ayiw an niyammah nan pupul an nun'apa"i. At hiyah ne inatmi ta way inatmin amin an dimma'al hinan pingitna ta nabaliwan ami.

Hay Nabaliwan da Paul hidid Malta

28 Unat goh dimma'al amih nan babluy an nigagwah nan baybay ya ininnilami an hay ngadan nen babluy ya Malta. ²Nan tatagun numpunhituh di ya ma'ma'uyada ahan ay da'mi ti hidin dimma'alanmi ya nun'apuyda, at nun'anidu ami ti gun umudan, ya tungnin goh. ³Ya immuy nunlongan Paul din ayiw, ya alyon ta itunguna, ya wada han ulog an nibi'lug eden ayiw. At unat goh nadangdang ya bimmuhu', ya nelepot hi ngamay Paul, ya inyalatna. ⁴Ya unat goh tinnig daden numpunhituh nan babluy heden ulog hi ngamay Paul ya himmanahapitdan inaliday, "Hetan tagu ya mid mapto' ya pimmatopatoy, at ta'on hi un nabaliwan hinan baybay mu ibolloh Apo Dios damdama, at matoy!" ⁵Mu impula'gin Paul din ulog hidin apuy, ya mid al'ali. ⁶Ya hehennod din tataguy bumlalan din ngamay Paul unu hay atu"inanah atayana, mu nadnoy di nanannodanda ya mid ah na'at. At nob'on goh di ninomnomdan inaliday, "Hi Paul di ohah nan madayaw an nalpud daya!"

^e27:42 Hay ugalin nan iRome ya gulat ta lumayaw nan ohan balud at mipapatoy nan tindalun nun'adug ay hiya ta awahna.

⁷Ya wada han ap'apun di tatagun de han babluy an hi Publius an ad lutan amin hinan neheggon hinan baybay, ya inayagan da'mi ta minangili da'mih tuluy algaw ti ma'ma'uyan da'mi. ⁸Ya nipaddeh an nundogoh hi aman Publius ti lumahuy odolna, ya mumputu goh. At immuy hi Paul hinan kuwaltun olo'ana, ya inluwaluana an eneh'anay ngamaynan hiya, at immadaog. ⁹Ya unat goh nundongol heden na'na'at at an amin din way lewuhona eden babluy ya immuydan Paul, ya nipa'adaogda.

Hay Inayan da Paul ad Rome

¹⁰⁻¹¹Do'ol di indatdan da'mih badangda goh. Ya nihihinna amin didah tuluy bulan. Ya wadah di han pupul hinan babluy an wadanmi an hay nalpud Alexandria, ya hay ngadana ya hi Nunduppel an Madayaw (ya nipa'ot hinan sangon di pupul di

angah nan nundupel an bulul an da Castor ay Pollux^f), ya nihihinnah di ta nangamung un nalpah di lawang, at hiyay nunlugananmi goh.^g Ya unat goh hay akakanmi ya nun'ehgop nan tataguy badangdan da'mih mahapulmih nan pupul.

At nakak ami. ¹²Ya la'tot ya dimmatong amih nan babluy ad Syracuse, ya tuluy algaw di nihinanmih di. ¹³Ya nunlugan ami goh ta nangamung un ami immatam ad Rhegium. Ya din nabiggat ya ente"anan timmuyutuyup an nalpuh nan nalpuwanmi, at naluh di duway algaw ya dimmatong amih nan babluy ad Puteoli. ¹⁴Ya inah'upanmi goh din kimmulug ay Jesus, ya inayagan da'mi ta nihina amin didah ohay duminggu. Ya unat goh nalpah hede ya nakak ami mahkay ta unmi dinaladalan an immuy ad Rome.

¹⁵Ya wah dida goh ad Rome din kimmulug ay Jesus. Ya unat goh dengngolda an umuy amid Rome ya immaliday udumnah nan babluy an mungngadan hi Malkadun Appius,^h ya immali din udumnah nan babluy an mungngadan hi Tuluy Ihto'olanⁱ an manod ay da'mi. Ya unat goh tinnig Paul dida ya nunluwalun Apo Dios, ya endenolnay nanamuwan din i'ibbamin da'mi, ya umanla mahkay.

Hay Aat di Inat Paul ad Rome^j

¹⁶Unat goh dimmatong amid Rome ya inyabulut nan ap'apun di tindaluh di an hay pohdon Paul an punhituwan di hiyay ihinana, mu waday ohah tindalun mun'adug ay hiya.

¹⁷Ya naluh di tuluy algaw ya impa'ayag Paul din a'ap'apun di Hudyun nunhituh di ta na'amungda. Ya unat goh na'amungda ya inalinan diday, "Tibba', mi'id ah inat'uh nappuhih nan i'ibba tu'un Hudyuh nan inaya'aya', ya agguy'u goh pinahiw din ugalin intudtudun din o'ommod tu'uh din penghana. Mu ta'on un umat hina ya imbaluda' damdamad Jerusalem ta indata' hinan gubilnud Rome an wah di ¹⁸ta hinumalyaa' ay dida. Ya mid ah inah'upandah inat'uh nappuhih pangidalatandah pamatayandan ha'in, at penhodan ibo'tana'. ¹⁹Mu impawan din Hudyu, at mid

^f28:10-11 Dida anuy linala'in imbabaluy Zeus an ohan bulul di iGreece. Ya hay tamuda tuwali ya ta halimunan nan mumpumpupul hi baybay.

^g28:10-11 Hay timpuna ya hay angunuh di bulan an February uny hay te"an di bulan an March, 60 A.D. ^h28:15 Unu Forum of Appius.

ⁱ28:15 Unu Three Taverns. ^j28:16-31 Nan hopap di nibaludan Paul ad Rome ya 59-62 A.D.

abalina' ti mi'id udumnah namadang ay ha'in hidi, at imbaga' ta nan Alin hi Caesar hitud Rome di manumalyan ha'in. Mu ta'on hi un umat hinay inatdan ha'in ya mi'id ah diklamu' hinan i'ibba tu'un Hudyu. ²⁰Ya manu ay impa'ayag'u da'yu ta mi'hahapita' ay da'yu, ti ten nabangkilingana' ti dimmalat di ni'yohhonga' hinan i'ibba tu'un Hudyuh pangalya' hi un hi Jesus di hahalimidon tu'uh Alin Pento' Apo Dios, mu adida kulugon hene."

²¹Ya inalidan hiyay, "Agguymi inilah ne han ul'ulgudom ti mid ah nipiyalih tudo' ay da'mih nanginnilaanmih nalpud Judea, ya mid ah immalin da'mih nan i'ibba tu'un iJudea ta way nangibaag hi aatna. At mid nangalin da'mih un way inatmuh nappuhi. ²²Mu pohdonmin innilaon di aat di unudom. Ti hay inilami ya anggay ya an amin nan abablubabluy ya pahiwonda nan nitudtudu an hay aat Jesus."

²³Ya hinahapitday algaw hi a'amunganda goh. At unat goh nadatngan heden algaw ya do'olday na'amung hi abung Paul, ya nete"ah din we'weet di nangul'ulgudan Paul hi aatna ta nangamung un nahdom, ya inul'ulgudnay aat di Pumpapto'an Apo Dios. Ya imbaganay inalin de han nitudo' an hay inyuldin Moses ya nan udumnan intudo' din propetah din penghana ti penhodnan kumulugdan Jesus. ²⁴Ya kinulug din udumna, mu agguy kinulug din udum. ²⁵Ya hidin nakakanda ya himmanohongelda. Ya waday ohah inalin Paul ya unda mahkay makak an inalinay, "Din propetan Apo Dios hidin penghanan hi Isaiiah ya intudun nan Na'abuniyanaan an Lennaway alyonah din 'apu tu'uh din penghana, ya maphod heden inalina ti inalinay,

²⁶ Umuy'ah nan tatagu ta alyom ay diday,
 Manu ti donglodinglonyuy Hapit Apo Dios,
 mu adiyu ma'awatan di aatna,
 ya manu ti tigotigonyu,
 mu adiyu immatunan di anahamadna.^k

²⁷ Ya umatdah na ti nidugah an adida hukatan di ugalida,
 ya adida dongdonglon di mitugun
 an paddungnay unda empop di ingada ta omod unda
 adi donglon.
 Ya paddungnay imi'imitonday matadah nan makulug
 an ma'ma'at

^k 28:26 Isa. 6:9.

ta omod unda adi immatunan di anahamad di ma'ma'at.
 Ya adida pohdon an innilaon di aatna ta way atondan
 adi middum ay Ha'in
 ta omod unda adi pabaliw ay Ha'in."^l

²⁸Ya inalin goh Paul ay diday, "Hay maphod hi innilaonyu ya baliwan goh Apo Dios nan Hentil ti diday mangihamad an mangngol hinan Tugun!" ²⁹Ya unat goh impada'puh Paul an nangalin ne ya nun'akakda din Hudyu, ya himmanohongngelda.^m

³⁰Ya heden abung an inabangan Paul ya hiyay nunhituwanah duway tawon.ⁿ Ya waday gun immuy an nangidungaw ay hiya, at nun'am'amlong hi Paul hi gunda nangidungawan ay hiya. ³¹Ya inul'ulgudnay aat di Pumpapto'an Apo Dios, ya intudtudunay aat Apu tu'un hi Jesu Kristu, ya aggyu timma'ot an nun'ulgud, ya mid ah nangipadinong ay hiya.^o

^l28:27 Isa. 6:10. ^m28:29 Heten verse ya mi'id hinan nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios. ⁿ28:30 Ta engganah 62 A.D. Ya mid mapto' ya intudo'na nan liblu an Ephesians, ya Colossians, ya Philemon, ya Philippians eden timpu. ^o28:31 Mid mapto' ya liniblin nan Alin hi Nero hi Paul hidin 62 A.D. ti waday nabayag an hudhud an mangalih immuy numbihhitad Spain hidin 62-67 A.D., ya hiyah ne timpun din nangitud'anah nan liblu an I Timothy ya Titus. Ya alyonda goh an numpidwa hiyan nibalud hidin 67-68 A.D., ya hiyah ne timpun din nangitud'anah nan Liblu an II Timothy. Ya naputuln hidin 68 A.D. ad Rome.